

EEN KAMER IN DE WIJK

MAËL VANHEL SUWÉ

Een project over het vergroten van ontwikkelkansen van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren in de wijk Feijenoord door middel van het ontwerp van het publieke domein

TU DELFT

MAËL ROOS VANHEL SUWÉ
4210646

JUNI 2018

MENTORTEAM
DR. IR. M.G.A.D. (MAURICE) HARTEVELD
DR. IR. M.J. (MACHIEL) VAN DORST
IR. P.D. (PIETER) GRAAFF

ONDERZOEKSGROEP 'DESIGN OF THE URBAN FABRIC'
DEPARTMENT OF URBANISM
FACULTY OF ARCHITECTURE AND THE BUILT ENVIRONMENT
TU DELFT

ALLE AFBEELDINGEN EN FOTO'S ZIJN DOOR DE AUTEUR GEMAAKT TENZIJ ANDERS VERMELD

VOORWOORD

Als vrijwilliger op zeilkampen voor jongeren die extra aandacht verdienen heb ik kennis gemaakt met de straatcultuur van Rotterdam. De jongeren die ik heb ontmoet maakten indruk op mij. Enerzijds doordat ze heel wijs overkwamen door alles wat ze op straat leerden en anderzijds nog heel kinds waren. Als vrijwilliger zet ik mij in om iets voor deze jongeren te kunnen betekenen en ik vroeg me af of ik dat vanuit mijn vakgebied ook kan doen. Het antwoord is 'ja'. Zo ligt voor u mijn afstudeerproject 'Een kamer in de wijk', een project over het vergroten van de ontwikkelingskansen van jongeren en het verminderen van de overlast door jongeren in de wijk Feijenoord.

Bij het starten van mijn project wist ik niet precies wat ik ging onderzoeken. Ik vind het bijzonder dat ik telkens meer leerde dan ik had verwacht en zo op een bepaalde manier verslaafd raakte aan het vinden van nieuwe vragen en informatie waarvan ik niet wist dat ik ze zocht. Vooral door het aangaan van contacten in de wijk en professionals in het vakgebied heb ik het afgelopen jaar heel veel geleerd.

Ik wil mijn begeleiders Maurice Hartevelde, Machiel van Dorst en Pieter Graaff bedanken voor de begeleiding van het afgelopen jaar. Daarnaast wil ik alle mensen die ik heb gesproken tijdens mijn onderzoek bedanken en in het bijzonder de jongeren die ik heb leren kennen via JOZ en Young010. Zonder hun medewerking had ik nooit zoveel antwoorden kunnen vinden.

Ook bedank ik mijn ouders, vrienden en familie omdat ik altijd bij jullie terecht kon voor hulp, afleiding en steun als het even tegen leek te zitten. Als laatste wil ik Vincent bedanken, samenwonen met een afstuderende vriendin lijkt me niet gemakkelijk. Bedankt voor het meedenken, je scherpe blik en je lieve steun!

Hopelijk bent u net zo nieuwsgierig als ik een jaar geleden was en heeft u plezier in het lezen van mijn afstudeerwerk.

Maël

Delft, juni 2018

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	8
PROBLEEMVELD	17
PROJECT DEFINITIE	29
DOEL EN VRAAG	30
METHODOLOGIE	32
ONDERZOEK	43
DE NUANCES IN HET PUBLIEKE DOMEIN VAN FEIJENOORD	44
JONGEREN EN ANDERE ACTOREN IN FEIJENOORD	92
HET GEDRAG VAN JONGEREN	106
WENSEN VAN JONGEREN IN HET PUBLIEKE	112
PATRONENTAAL	117
RUIMTELIJKE OPGAVEN	129
ONTWERP	147
VISIE	154
TOEGEPASTE PATRONEN	158
DEELONTWERP	166
CONCLUSIE	193
REFERENTIES	201
BIJLAGEN	207
1: INTERVIEW PETER VAN GELDEREN	208
2: INTERVIEW BENIAM EDHEGO	214
3: WORKSHOP YOUNG010	220
4: WORKSHOP JOZ	226
5: ENQUÊTE VRIJETIJD	232
6: ENQUÊTE PATRONEN	236
7: EXPERTGESPREK WIJKAGENT	238
8: EXPERTGESPREK DIRECTEUR STIJL GROEP	240
9: LOCATIEBEZOEK	242
10: TOEVALLIGE ONTMOETINGEN OP STRAAT	244
11: PAPER: ADOLESCENTS AND OTHERS IN PUBLIC SPACE	246
12: REFELCTIE	258

SAMENVATTING

Het afstudeerproject 'Een kamer in de wijk' gaat over het effect van het ontwerp van het publieke domein op het vergroten van de ontwikkelingskansen van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren in de wijk Feijenoord.

Het project is het afstudeerwerk waarmee de mastertrack 'Urbanism' van de Masteropleiding Architecture, Urbanism & Building sciences aan de TU Delft wordt afgerond. Het project is uitgevoerd onder begeleiding van de onderzoeksgroep 'Urban Fabrics' en onderzoeksbureau de Veldacademie.

Het afstudeerproject 'Een kamer in de wijk' gaat over het effect van het ontwerp van het publieke domein op het vergroten van de ontwikkelingskansen van jongeren en het verminderen van de overlast door jongeren in de wijk Feijenoord.

Het project is het afstudeerwerk waarmee de mastertrack 'Urbanism' van de Masteropleiding Architecture, Urbanism & Building sciences aan de TU Delft wordt afgerond. Het project is uitgevoerd onder begeleiding van de onderzoeksgroep 'Urban Fabrics' en Veldacademie.

Het **probleemveld** beschrijft dat er rondom het thema jongeren op wijkniveau twee belangrijke uitdagingen spelen. Enerzijds veroorzaakt een grote groep jongeren overlast in het publieke domein. Anderzijds is het belangrijk dat het publieke domein genoeg ontwikkelingsmogelijkheden biedt om de ontwikkelingskansen van jongeren te vergroten. In Feijenoord, een wijk in het noorden van Rotterdam Zuid, zijn deze twee problemen duidelijk aanwezig. De leefbaarheid van de wijk is laag. Er is onder andere een gebrek aan voorzieningen binnen de wijk. Ook wordt er

extra ingezet op de handhaving in deze wijk, omdat de wijk is aangewezen als één van de hotspots binnen de gemeente met jongerenoverlast. Verder zijn de jongeren in Feijenoord aangewezen op het publieke domein en hun eigen initiatieven door gebrek aan eigen middelen en de nadruk op zelfredzaamheid vanuit de gemeente.

De **probleemstelling** wordt gedefinieerd met de volgende vier stellingen:

In het publieke domein in Feijenoord ontbreekt het aan faciliteiten voor jongeren om zich te ontwikkelen.

Jongeren in Feijenoord zijn aangewezen op het publieke domein door gebrek aan eigen middelen.

Jongeren in Feijenoord veroorzaken overlast in het publieke domein

De overlast door jongeren beïnvloedt de leefbaarheid van de wijk op een negatieve manier.

Het **ontwerpdoel** is om de ontwikkelkansen van jongeren in Feijenoord te verbeteren en om overlast door jongeren te verminderen. Dit zal de leefbaarheid van de wijk voor zowel jongeren als voor andere wijkgebruikers verbeteren. Het ontwerpdoel zal worden bereikt door te interveniëren in de publieke ruimte van Feijenoord. De **hoofdvraag** voor het onderzoek is: *Hoe kan het ontwerp van het publieke domein in Feijenoord bijdragen aan de ontwikkelingsmogelijkheden van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren?*

De **methodologie** bestaat uit drie type methodes: Literatuur studies, context analyses en onderzoek door middel van interactie. Aan de hand van literatuur, kaarten, observaties, actorenanalyses, expertgesprekken, interviews, workshops en enquêtes is informatie verzameld om de deelvragen te kunnen beantwoorden. Gelijktijdig zijn patronen ontwikkeld die de relatie leggen tussen het onderzoek en het ontwerp, en is een ontwerp gemaakt voor de wijk Feijenoord. Het inventariserend onderzoek, de patronen en het ontwerp geven samen antwoord op de hoofdvraag en het ontwerpdoel.

Het **onderzoek** bestaat uit vier hoofdstukken. De thema's van hoofdstuk 1 t/m 4 zijn respectievelijk publiek domein, de doelgroep, het gedrag van jongeren, de wensen van jongeren.

In **hoofdstuk 1** is geconcludeerd dat de term publiek is te definiëren aan de hand van acht factoren: toegankelijkheid, eigenaarschap, publiciteit, bekendheid, schaal, anonimiteit, gebruiksintensiteit en gebruiksdiversiteit. Binnen het publieke domein zijn meerdere nuances te vinden in de mate van openbaarheid, doordat niet alle bovengenoemde factoren even sterk aanwezig zijn.

Er is een zoneringsmodel ontworpen waarin vier zones worden onderscheiden die voorkomen in het publieke domein van Feijenoord: kamers, gemeenschappelijke kamers, wijkontmoetingszones en buitenwijkse ontmoetingszones. De zones verschillen in de mate waarin ze als publiek ervaren en gebruikt worden. Hierbij zijn kamers de meest private plekken van het publieke domein (met een lage mate van de factoren die publiek definiëren) en buitenwijkse ontmoetingszones de meest openbare plekken (met een hoge mate van de factoren die publiek definiëren).

In Feijenoord zijn er weinig kamers en gemeenschappelijke kamers aanwezig in de buitenruimte. De buitenruimte is niet populair. De grenzen op de plekken waar wel zones aanwezig zijn, zijn slecht leesbaar of niet voldoende begrenzend voor de functie van de zone. De grenzen van binnen naar buiten zijn daarentegen juist vaak hard waardoor hier weinig interactie plaats kan vinden tussen de kamers en andere zones.

Hoofdstuk 2 gaat over de doelgroep en de andere actoren die een belangrijke rol spelen voor de doelgroep in de wijk. De doelgroep wordt gedefinieerd als jongeren uit Feijenoord tussen de 12 en 24 jaar oud die aangewezen zijn op het publieke domein van de wijk; zij die weinig ontwikkelingskansen krijgen en overlast veroorzaken. Uit literatuur blijkt dat jongeren op deze leeftijd abstract leren denken en hypothetisch redeneren en dat ze op zoek

gaan naar hun eigen normen en waarden. Hierbij speelt contact met leeftijdgenoten een belangrijkere rol dan het contact met ouders en andere volwassenen.

De groepjes jongeren die op straat rondhangen in Feijenoord bestaan voornamelijk uit jongens van verschillende culturele achtergronden en leeftijden.

In de actorenanalyse komt naar voren dat jongeren in Feijenoord weinig middelen hebben om invloed uit te oefenen op het ruimtelijk beleid. Tegelijkertijd zijn jongeren in Feijenoord wel steeds meer aangewezen op hun eigen initiatieven als het gaat om activiteiten aanbod in de wijk. Opzoomermee, JOZ en Young010 zijn partijen die jongeren helpen bij het invloed uitoefenen op het activiteiten aanbod of beslissingen van de gemeente. De verwachting is dat de belangen van jongeren beter behartigd zullen worden als de wijkraad, bewonerscommissie en DOCK goed zijn geïnstalleerd in de wijk.

In **hoofdstuk 3** wordt geconcludeerd dat er een conflict is tussen overlast verminderen en kansen van jongeren vergroten. Er zijn twee type plekken waar jongeren rondhangen op straat: anonieme plekken, zoals parken en achterafgelegen hoekjes, en levendige plekken, zoals winkelstrips. Hoe meer sociale controle er is, hoe meer overlast wordt ervaren van het gedrag (zoals geluidsoverlast en hinderlijk aanwezig zijn). Hoe minder sociale controle er is, hoe groter de kans op crimineelgedrag wordt (bijvoorbeeld dealen, stelen of vandalisme). Daarnaast valt het op dat jongeren in Feijenoord een kleine actieradius hebben van gemiddeld 500 meter. Hierdoor komen de jongeren uit Feijenoord vaak niet in aanraking met faciliteiten uit andere wijken wat nadelig is voor hun ontwikkelkansen.

Hoofdstuk 4 beschrijft de wensen van jongeren over ten aanzien van het publieke domein. Uit literatuur blijkt dat jongeren de voorkeur geven aan private plekken ten opzichte van openbare plekken. Binnen het publieke domein kiezen ze voor meer informele plekken dan formele plekken. Uit workshops en gesprekken die gehouden zijn met jongeren over Rotterdam en Feijenoord is gebleken dat jongeren graag

meer activiteiten zouden willen hebben in de wijk en dat ze een plek wensen waar jongeren uit Rotterdam elkaar kunnen ontmoeten zonder de aanwezigheid van volwassenen.

Het **ontwerp** bestaat uit de vertaling van het onderzoek uit de vier voorgenoemde hoofdstukken naar een advies. Dit is opgebouwd uit drie hoofdproducten: een visie voor de wijk Feijenoord en de omliggende wijken, een deelontwerp waarin een deel van de visie is uitgewerkt voor een deel van de wijk en een pleinontwerp dat meer in detail laat zien hoe dit ontwerp in elkaar zit.

In de **patronentaal** wordt de relatie gelegd tussen het onderzoek en het ontwerp. De patronen zijn toegelicht in de losse patronenboekjes, die behoren tot dit onderzoek.

Een patronentaal is een veelgebruikte methode om expliciet te maken hoe het ontwerp en de onderzoeksresultaten samenhangen. Ook leggen patronen de link tussen sociale problemen en fenomenen en fysieke oplossingen. Elk patroon is op dezelfde manier opgebouwd. Het bestaat uit een titel en afbeelding om gemakkelijk te kunnen communiceren over het patroon. Het bevat een stelling die een hypothetische relatie benoemd tussen een sociaal en fysiek aspect. Daarna volgt de achtergrond waarin uitgelegd wordt waar de stelling op gebaseerd is. De randvoorwaarden en ontwerpprincipes geven uitleg over hoe het ontwerp kan bijdragen aan de stelling van het patroon.

Naast de bijgevoegde patronenboekjes is in het verslag uitgelegd hoe de patronen en het ontwerp met elkaar samenhangen en hoe de patronen kunnen worden gebruikt om op de schaal van de wijk en relevante omliggende ruimtes een herontwerp te maken.

De **conclusie** is om een balans te vinden tussen de tegenstrijdige oplossingen die enerzijds bijdragen aan de ontwikkelingsmogelijkheden van jongeren en anderzijds overlast door jongeren verminderen. Dit kan door kamers toe te voegen in het publieke domein van de wijk Feijenoord.

Om de kansen van jongeren te vergroten kunnen faciliteiten worden toegevoegd in de wijk zoals een middelbare school, werkgelegenheid en een cultuurcentrum. Ook is het belangrijk bestaande faciliteiten zoals een Huis van de Wijk, sporthal en ondersteunende stichtingen te behouden in de wijk.

Het verminderen van overlast wordt bereikt door plekken voor jongeren te creëren op plekken waar anderen hier geen overlast van ervaren. Dit kan er echter de ontwikkelingskansen van jongeren verminderen wat in strijd is met het ontwerpdoel. Daarom is het belangrijk dat de plekken in het publieke domein waar jongeren elkaar kunnen ontmoeten worden ontworpen als kamers in de wijk. Deze kamers zullen ingebed zijn in een systeem van zones waardoor interactie met anderen mogelijk is en sociale controle gefaciliteerd wordt. De zones en kamers zijn ontworpen met leesbare grenzen, zodat personen zelf de mate van interactie met anderen kunnen beïnvloeden. Ook is er ruimte voor beweegbare kamers ontworpen, zodat toevallige ontmoetingen gefaciliteerd worden en de overlast door de aanwezigheid van groepen jongeren verminderd wordt.

Als vervolgonderzoek wordt gesuggereerd om:

- praktisch onderzoek te doen naar de invloed van het ontwerp op het gedrag en de perceptie van jongeren,
- de opgestelde theorie over kamers en zones te testen,
- een deel van het ontwerp daadwerkelijk uit te voeren en de resultaten te monitoren, en
- te onderzoeken of de ontwikkelde patronentaal bruikbaar is voor andere ontwerpers.

PROBLEEMVELD

In Rotterdam Zuid spelen twee hoofdproblemen rondom jongeren. Enerzijds veroorzaken jongeren veel overlast op straat. Anderzijds hebben de jongeren in Rotterdam Zuid weinig ontwikkelingsmogelijkheden. Het probleemveld beschrijft de context en aanleiding voor dit onderzoek.

OVERLAST

Overlast wordt door de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO, 2004) gedefinieerd als: "gedragingen die op zichzelf niet strafbaar hoeven te zijn, zoals het rondhangen van groepen jongeren, onbeleefdheden, rondslingerend vuil, bedreigingen en scheldpartijen, maar die wel als hinderlijk of intimiderend worden ervaren". Overlast is dus complex door de dualiteit tussen ervaring en en gedragingen.

Overlast door groepen jongeren is de meest gesignaleerde vorm van overlast in woonomgevingen (Leidemeijer, Bogaerts, & Roet, 2010). De Gemeente Rotterdam heeft hotspots aangewezen in de stad waar extra aandacht moet worden besteed aan jongerenoverlast. Dit zijn plekken met een hoge mate van jeugdoverlast en jeugdcriminaliteit. Opvallend is dat het merendeel van de hotspots is gelegen in wijken op Zuid en West en 'Vogelaarwijken' zijn. Vogelaarwijken zijn wijken die de aandacht hebben getrokken van landelijke beleidsmakers door hun complexe problematiek (Permentier, Kullberg, & Van Noije, 2013).

Binnen Rotterdam worden op de hotspots verschillende partijen ingezet. Het lokaal jongerenwerk wordt ingezet om de kansen van jongeren te vergroten en risicofactoren te identificeren. Jeugdhandhavers en stadwachters met het takenaccent jeugd, hebben de taak om jongeren te corrigeren, bij te sturen en om te handhaven. Het Stedelijk Team Jongerenwerk is opgericht om als de schakel te

fungeren tussen beide groepen. Dit team werkt aanvullend op het lokale jongerenwerk .

Op de hotspots kan besloten worden tot het invoeren van samenscholingsverboden en zero-tolerance zones waar geen waarschuwingen meer worden gegeven maar direct wordt gehandhaafd (Gemeente Rotterdam, 2015).

Overlast is een zeer lokaal fenomeen; doordat het per straathoek kan verschillen. Desondanks is een hogere mate vaak terug te vinden op grotere schaal ; er zijn veel wijken te benoemen waar veel overlast wordt ervaren.

KANSEN

Ontwikkeling- en kansenbeleid van Rotterdam

Zowel overheden als jongerenorganisaties besteden aandacht aan het ontwikkelen van een beleid dat erop is gericht om de ontwikkeling van (kans-armere) jongeren te verbeteren. De Gemeente Rotterdam zet in op een veerkrachtige stad waarin meer nadruk ligt op de zelfredzaamheid van bewoners (Gemeente Rotterdam, 2016)

Young010, een jongerenadviesraad in Gemeente Rotterdam, adviseert de gemeente dat moet worden geïnvesteerd in talentontwikkeling en 21e-eeuwse vaardigheden om jongeren veerkrachtiger te maken.

In het Resilience program (Gemeente Rotterdam, 2016) stelt de burgemeester Ahmed Aboutaleb: "Werken aan een inclusieve Rotterdamse samenleving vergroot haar veerkracht en zorgt voor balans.". Echter, de verwachte zelfredzaamheid is niet voor alle burgers vanzelfsprekend en even eenvoudig. Dit geldt onder andere voor jongeren. Ten eerste hebben jongeren minder middelen om voor zichzelf op te komen, denk aan het gebrek aan stemrecht. Ten tweede is het een gegeven dat in zwakkere sociaal-economische milieus de prioriteit om zich politiek en maatschappelijk te representeren lager is. Tot slot ontbreekt het in de betreffende milieus vaak ook aan representatieve

referenties omdat er zijn minder voorbeelden van ouders, burens en vrienden die politiek of economisch gezien voor zichzelf opkomen of zelfredzaam zijn.

Veel buurthuizen zijn gesloten de afgelopen jaren. Als gevolg daarvan worden er in wijken minder activiteiten aangeboden. Enkele zijn vervangen voor huizen van de wijk waar bewoners zelf activiteiten kunnen organiseren. Het systeem verwacht dus meer initiatief vanuit de burger zelf. Hoe meer verantwoordelijkheid bij burgers wordt gelegd, hoe groter de kans is dat sommige, minder zelfredzame, burgers niet meekomen in het systeem.

In de ambitie van de gemeente Rotterdam om een veerkrachtige stad te worden moet erop worden gelet dat ook minder zelfredzame burger mee kunnen komen en veerkracht kunnen opbouwen. Dan pas draagt dit bij aan een inclusieve stad.

Opleiding

In Rotterdam zijn er grote verschillen in opleidingsniveau tussen jongeren van de Noordoevers en de Zuidoever. Van de kinderen uit Rotterdam Zuid die de basisschool afronden, heeft 30% een taalachterstand. Een taalachterstand heeft een negatief effect op talentontwikkeling en is gedeeltelijk de oorzaak van een hoog percentage voortijdig schoolverlaters. In Rotterdam Zuid verlaat tussen de 20% en 30% van de jongeren school zonder diploma. Dit is gedeeltelijk te verklaren door het feit dat binnen dit milieu ouders nauwelijks zijn betrokken bij school en dus geen of een slecht rolmodel vormen. Voor de jongeren zijn school, thuis en straatleven drie gescheiden werelden, met een taalachterstand en hoger risico op voortijdig schooluitval als gevolg (Team Deetman/Mans, 2011).

Werkloosheid en inkomen

Wanneer men kijkt naar de feiten en cijfers voor oudere

generaties in Rotterdam Zuid, wordt duidelijk dat het milieu waarin veel jongeren leven geen goed voorbeeld geeft voor de toekomst. 44% van de werkloze inwoners van Rotterdam is woonachtig in Rotterdam Zuid, terwijl in deze wijk slechts 33% van het totaal aantal inwoners woont. De werkgelegenheidskansen in Rotterdam Zuid zijn onder gemiddeld en banen in andere wijken of steden zijn slecht toegankelijk vanuit Rotterdam Zuid. Het gemiddelde netto jaarinkomen in Rotterdam Zuid is 3000 euro lager dan het gemiddelde van Rotterdam. In Feijenoord, Carnisse, Tarwewijk en Bloemhof is dit getal zelfs 6000 euro lager dan het gemiddelde van Rotterdam (Team Deetman/Mans, 2011).

Talentontwikkeling en kansen

Jongerenwerkers en wijkagenten, die worden ingezet op de hotspots om problemen te signaleren, dragen ook bij aan de kansen- en talentontwikkeling van jongeren. Door het onderhouden van contacten met de jongeren en deel uit te maken van sociale netwerken, wordt de jongeren begeleiding geboden. Zij kunnen bijvoorbeeld gekoppeld worden aan trajecten om terug naar school te gaan, werk te vinden of om te investeren in een talent.

Echter, er wordt met deze aanpak slechts een kleine groep jongeren bereikt. Jongeren die deze contacten niet hebben komen niet uit zichzelf in contact met de faciliteiten die de stad te bieden heeft.

WIJKKENMERKEN

De leefbaarheid van de wijken en kwaliteit van de openbare ruimte in Rotterdam Zuid is erg laag, terwijl de openbare ruimte juist veel gebruikt wordt door jongeren in deze omgeving. De leefbaarheid en kwaliteit van de wijk kan worden opgedeeld in twee aspecten, het sociaal milieu en de fysieke omgeving.

Uit onderzoek van de Gemeente (Gemeente Rotterdam, 2018) blijkt dat Feijenoord één van de zwakste wijken is op fysieke en sociale aspecten. De wijk scoort 78 op de sociale index en 93 op de fysieke index. Een score van 100 het gemiddelde is van Rotterdam.

Het aantal en de concentratie van welzijnsorganisaties (STZ/JOZ, TOS, DOCK) die als doelgroep de jongeren van Rotterdam Zuid hebben, laten gedeeltelijk al zien hoe laag het sociaal perspectief is van jongeren. TOS organiseert sport- en spelactiviteiten in wijken waar kinderen dit nodig hebben. JOZ is het lokaal jongerenwerk van o.a. Feijenoord. Zij functioneren als netwerkers in de wijk om problemen te signaleren en de juiste partijen aan de juiste jongeren te koppelen. Jongerenwerkers van JOZ zijn ook onderdeel van het Stedelijk Team Jongerenwerk wat extra wordt ingezet op hotspots.

Uit een onderzoek naar sociale veerkrachtig blijkt dat sociale interactie en sociale netwerken belangrijk zijn voor jongeren om hun sociale vaardigheden te verbeteren en betere kansen te creëren voor zichzelf met betrekking tot carrière (Veldacademie, 2017). Rotterdam Zuid heeft te maken met een hoge verhuisgeneigdheid. Ook is er weinig sociale cohesie en heeft men over het algemeen een slechte binding met de wijk. Dit draagt dus niet bij aan de veerkrachtig van de wijk en de kansen van jongeren.

Fysieke omgeving

Door de oorzaak en omvang van de problemen die zich voor doen in Rotterdam Zuid is er landelijk gekozen voor een andere wijkaanpak dan gebruikelijk. Het 'Nationaal Programma Rotterdam Zuid' is opgezet met als doel Rotterdam Zuid in 20 jaar naar een hoger 'level' te brengen. Met betrekking tot de fysieke ruimte in de wijk is een aantal doelen gesteld voor de korte termijn en voor de lange termijn. De korte termijn doelen richten zich voornamelijk

op onderhoud, toegankelijkheid en het verbeteren van de openbare ruimte. Op de lange termijn is het doel om een hoger percentage koopwoningen te krijgen (Platform_31, 2018).

Op dit moment is het aantal voorzieningen in de wijk Feijenoord zeer laag. Dat betekent dat er gebrek is aan sportvoorzieningen, middelbare scholen en openbaar vervoer. (Gemeente Rotterdam, 2018)

Probleemstelling

Gerelateerd aan het vakgebied Stedenbouwkunde zijn op basis van het probleemveld de volgende drie probleemstellingen geformuleerd:

- In het publieke domein in Feijenoord ontbreekt het aan faciliteiten voor jongeren om zich te **ontwikkelen**.
- Jongeren in Feijenoord zijn aangewezen op het **publieke domein** door gebrek aan eigen middelen.
- Jongeren in Feijenoord veroorzaken **overlast** in het publieke domein
- De overlast door jongeren beïnvloed de **leefbaarheid** van de wijk op een negatieve manier.

Doordat deze drie problemen in een vicieuze cirkel met elkaar verbonden zijn houden ze zichzelf in stand. Om de problemen op te lossen moet de cirkel verbroken worden.

Er ligt in Feijenoord de opgave om met behulp van het ontwerp van het publieke domein de vicieuze cirkel in deze probleemstellingen te verbreken.

Meerdere onderzoekers (Dorst, Hoeben, Gehl) beschrijven hoe de fysieke omgeving de sociale interactie kan stimuleren en hoe dit bijdraagt aan het welzijn van mensen. Echter, veel van de studies over leefbaarheid zijn 'algemeen' en niet gespecificeerd op één doelgroep. De studies die dat wel zijn,

richten zich vaak op kinderen of ouderen. Het is opmerkelijk dat er nauwelijks studies bestaan die zich richten op jongeren in de publieke ruimte, terwijl juist deze groep erg afhankelijk is van de publieke ruimte. (Moris & Loopmans, 2015)

Onderzoek naar overlast en criminaliteit (Hoeben, 2016) wijst uit dat er een positieve correlatie is tussen de tijd dat jongeren op straat rondhangen en het aantal aanrakingen met politie. Daarnaast wordt geconcludeerd dat jongeren die meer rondhangen op anonieme plekken, parken en achteraf gelegen plekken, waar geen sociale controle is, meer kans hebben op het vertonen van crimineel gedrag. Het toevoegen van sociale controle wordt als oplossing gesuggereerd.

De hotspots, benoemd door de gemeente, zijn juist vaak plekken waar wel sociale controle is omdat daar ook de mensen zijn die overlast ervaren. Op plekken zonder andere mensen is er niemand om overlast te ervaren. Er ontbreekt nog kennis over hoe het evenwicht tussen deze problemen gezocht moet worden.

Conclusie

De werkelijke probleemstelling is dus dat er kennis ontbreekt voor ontwerpers over hoe de omgeving kan bijdragen aan het vergroten van de kansen en verminderen van de overlast door jongeren.

PROJECT DEFINITIE

DOEL EN VRAAG

Ontwerpdoel

Het ontwerpdoel is om de **ontwikkelkansen** van jongeren in Feijenoord te verbeteren en om **overlast** door jongeren te voorkomen.

Dit zal de **leefbaarheid** van de wijk voor zowel jongeren als voor anderen verbeteren. Het ontwerpdoel zal worden bereikt door te interveniëren in de **publieke ruimte** van Feijenoord.

Hoofdvraag

De hoofdvraag voor het onderzoek is: Hoe kan het ontwerp van het **publieke domein** in Feijenoord bijdragen aan de **ontwikkelingsmogelijkheden** van jongeren en het verminderen van **overlast** door jongeren?

Deelvragen

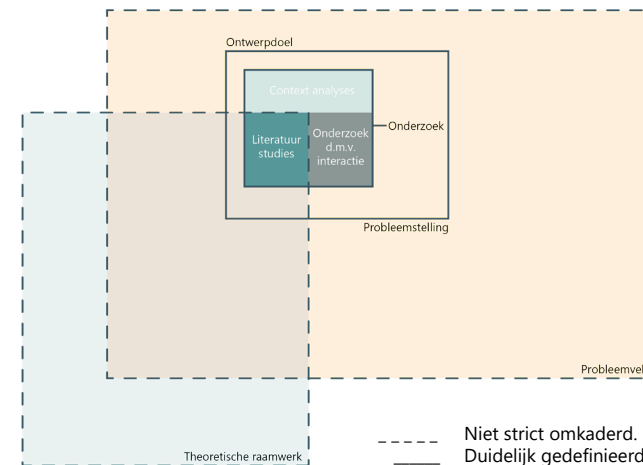
1. Wat karakteriseert het publieke domein van Feijenoord?
2. Wat karakteriseert de doelgroep jongeren in Feijenoord en het netwerk waarin ze zich bevinden?
3. Waar wordt het gedrag van jongeren in het publieke domein van Feijenoord door beïnvloed?
4. Wat wensen jongeren uit Feijenoord in het publieke domein?

METHODOLOGIE

In de methodologie wordt beschreven met welke methodes en werkwijzen kennis is vergaard om antwoord te geven op de hoofdvraag en bij te dragen aan het ontwerpdoel.

In het schema hieronder is te zien hoe het onderzoek, het ontwerp, het probleemveld en het theoretisch raamwerk dat relevant is voor deze thesis met elkaar samenhangen. Het probleemveld bevat een groot aantal problemen die te relateren zijn aan jongeren in Feijenoord. Het ontwerpdoel is geplaatst in dit probleemveld. Het ontwerp heeft als doel om een deel van de problemen uit het probleemveld op te lossen: de probleemstellingen. Het onderzoek is zodanig opgezet dat er kennis verzameld is die gebruikt kan worden om het ontwerpdoel te bereiken. Een deel van het onderzoek overlapt met het theoretische kader over jongeren, gedrag en het publieke domein. Dit deel is het literatuuronderzoek. Het overige deel van het onderzoek bestaat uit contextanalyses en onderzoek door middel van interactie.

Schema samenhang probleemstelling, ontwerpdoel en onderzoek

Het onderzoek bestaat uit verschillende onderzoeksmethodes die samen antwoord geven op de deelvragen en hoofdvraag van dit onderzoek. Er is parallel met verschillende onderzoeksmethodes gewerkt om ervoor te zorgen dat gevonden resultaten kunnen worden gecontroleerd en geverifieerd.

Ook hebben de methodes input gegeven voor het beantwoorden van meerdere vragen. De volgorde van de onderzoeksvragen, zoals in het schema weergegeven, is dus niet chronologisch doorlopen, maar is wel in deze volgorde gepresenteerd in het verslag.

De onderdelen van het onderzoek

De methodes die zijn gebruikt voor het onderzoek worden hieronder toegelicht.

Literatuurstudies

Een belangrijk onderdeel van de literatuurstudie is de studie naar de bestaande theorieën over interactie in de publieke ruimte en het gedrag van jongeren. Het resultaat van deze studie is een paper, welke te vinden is in bijlage 11.

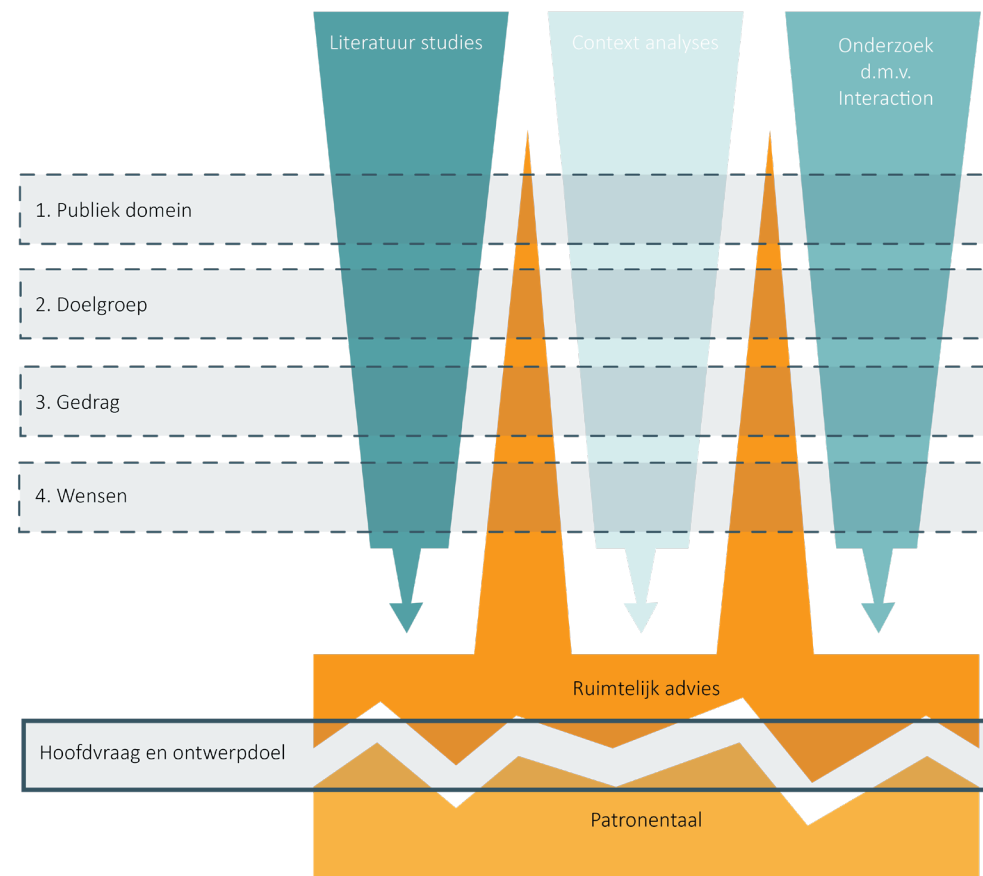
De hoofdvraag die wordt beantwoord in het paper is: *What influences the interaction between adolescents and other residents in public space?* Literatuur uit zowel de de pedagogische wetenschappen als de gedragswetenschappen is gebruikt voor het paper.

Naast het schrijven van het paper is aanvullende literatuur onderzocht. Zo is vanuit de literatuur naar een definitie gezocht van 'publiek' en zijn beleidsdocumenten bestudeerd om grip te krijgen op de huidige situatie in Feijenoord.

Context analyse

Kaarten en ruimtelijke analyse

Ter inventarisatie van de ruimtelijke opgave is er een leefveldenanalyse gemaakt van Rotterdam Zuid. Met de leefveldenanalyse worden negen verschillende leefvelden in kaart gebracht welke als lagen met elkaar kunnen worden gecombineerd. De leefveldenanalyse is in een groepsproject

Methodologie schema

uitgevoerd voor heel Rotterdam Zuid. De informatie uit deze analyse is gebruikt om mogelijke problemen en potenties te signaleren voor ontwikkelingen op Zuid. Als onderdeel van deze analyse zijn een aantal locaties bezocht. Deze liggen niet in Feijenoord en zijn alleen als inspiratie gebruikt voor de opgave in Feijenoord.

Onderzoek door middel van observaties

De locatie is op verschillende momenten bezocht. Van tevoren is uitgezocht welke faciliteiten er in de wijk zijn. Tijdens het observeren was het belangrijkste doel om te achterhalen of de vermoedens over waar jongeren aan te treffen waren klopten. Ook zijn tijdens de observaties verschillende mensen aangesproken om een beeld te krijgen van wat er allemaal gaande is in de wijk. De observaties waren vooral afhankelijk van toevallige gebeurtenissen. Observaties dragen bij aan de kennis over het gebruik van de publieke ruimte in Feijenoord en geven inzicht in het gedrag van jongeren. Een aantal belangrijke uitspraken van personen uit Feijenoord die uit de locatiebezoeken kwamen zijn in kaart gebracht in bijlage 9. Ook is een impressie van de wijk vastgelegd in een filmpje.

Actoren analyse

De netwerkanalyse is een methode om het netwerk van de jongeren uit Feijenoord te bestuderen. Deze analyse is opgebouwd uit een inventarisatie van de actoren die relevant zijn voor de ontwerpogave in Feijenoord en een analyse van de onderlinge relaties tussen deze actoren. De informatie voor de actorenanalyse is verzameld aan de hand van expertgesprekken en literatuuronderzoek.

Onderzoek doormiddel van interactie

Expertgesprekken en deelname aan bijeenkomsten

Om specifieke informatie over de wijk te verzamelen en het ontwerpproces in de juiste richting te sturen zijn een aantal expertgesprekken gedaan. In de gesprekken was het doel om het netwerk rondom te jongeren te ontrafelen en om feedback te verzamelen op de producten als onderdeel van het ruimtelijk advies. Daarnaast is ook deelgenomen aan verschillende bijeenkomsten over relevante thema's.

Tijdens de gesprekken en bijeenkomsten is onder andere met de volgende mensen gesproken:

bankje in een binnentuin

- Angelique Nossent - Landschapsontwerper gemeente Rotterdam
- Jeroen van Dam - Stedenbouwkundig ontwerper gemeente Rotterdam
- Taco Pennings - Gebiedsnetwerker Gemeente Rotterdam
- Paul van Wijk - Landschapsontwerper Stijlgroep
- Joany Muskiet - oprichter Stichting Helderheid
- Driss Boutahar en Ruperto Dorothea - Jongerenwerkers van JOZ
- Vrijwilligers uit het huis van de wijk Feijenoord
- Heleen Janssen - Onderzoeker OTB, TU Delft
- Maarten van Ham - Onderzoeker OTB, TU Delft
- Tiit Tamaru - Professor of Urban and Population Geography at the University of Tartu
- Studenten van de Veldacademie

Interviews

Voor het onderzoek zijn twee uitgebreide interviews gehouden ter oriëntatie op de jongerencultuur van jongeren in Rotterdam Zuid.

Interview 1: Beniam Ehdego, jongerenwerker in het STJ bij JOZ
 STJ: stedelijk team jongerenwerkers
 JOZ: Jongerenwerk op Zuid

Van tevoren is ingelezen in de organisatie en is een aantal vragen opgesteld om het interview te structureren. Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de rol van JOZ voor de jongeren in Feijenoord en de jongerencultuur in Feijenoord met de bijbehorende wensen en problemen die zich afspelen in Feijenoord.
 De samenvatting van de uitkomsten is te vinden in bijlage 2.

Interview 2 : Peter van Gelderen, directeur van TOS
 TOS: Thuis op straat

Van tevoren is ingelezen in de organisatie en is een aantal vragen opgesteld om het interview te structureren. Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de rol van TOS

voor de jongeren in Rotterdam en de jongerencultuur in Rotterdam met de bijbehorende wensen en problemen die zich afspelen in Rotterdam.
 De samenvatting van de uitkomsten is te vinden in bijlage 1.

De eerste enquête is gehouden om meer informatie te verzamelen over de vrijetijdsbesteding van jongeren in Rotterdam Zuid. De enquête is door 22 respondenten ingevuld waarvan 19 in Feijenoord wonen. In de enquête is gevraagd naar activiteiten die jongeren graag doen en plekken waar jongeren komen. De resultaten zijn dus gebaseerd op wat de jongeren zelf hebben ingevuld. Dit kan verschillen met de werkelijkheid.

De respondenten zijn gevonden door jongeren in Feijenoord aan te spreken en de vragenlijst mondeling af te nemen. Dit is gedaan op een middag in het Huis van de Wijk en op een avond in de Persoonsal. Ook is de enquête online verspreid via jongerenwerkers van JOZ, een docent uit Rotterdam en Stichting Lokaal. Het is onbekend welke jongeren uiteindelijk de enquête hebben ingevuld.
 De resultaten worden gepresenteerd in bijlage 5.

De tweede enquête is gehouden om de patronen (die zijn opgesteld als vertaling tussen de onderzoeksresultaten en het ruimtelijk advies) te testen op de doelgroep.
 De resultaten worden gepresenteerd in bijlage 6.

Dit onderzoek bestaat uit het meelopen met jongerenwerkers van JOZ en het jongeren collectief Young010 in hun reguliere werkomgeving.
 Er is één avond meegelopen met JOZ. Hierbij is ervaren wat jongerenwerkers dagelijks tegenkomen en is een beter beeld ontstaan bij de informatie uit het interview dat voorafgaand had plaatsgevonden. Ook was er hier kans om vragen te stellen over de wijk.
 Young010 is van oktober tot juni gevolgd door het bijwonen van bijeenkomsten. Hierdoor is er inzicht verkregen in de wensen van jongeren in Rotterdam op beleidstechnisch niveau.

Enquêtes

Participerend onderzoek

Workshops Workshops zijn ingezet om de wensen van jongeren te verzamelen. Er zijn twee workshops gehouden die zijn opgezet als brainstormsessies waarin jongeren hebben gebrainstormd over welke activiteiten zij denken dat Feijenoord beter kunnen maken (workshop 1, bijlage 4) en hoe jongeren verbonden kunnen worden (workshop2, bijlage 3). De opzet van de workshops en de verslagen zijn te vinden in de bijlagen.

Patronen

Om expliciet te maken hoe de onderzoeksresultaten kunnen worden vertaald in ruimtelijke ingrepen zijn patronen gebruik. Het maken en gebruiken van Patronen is een methode om fysieke en sociale fenomenen aan elkaar te koppelen. De methodiek wordt nader toegelicht in het hoofdstuk 'Patronentaal'.

Ontwerp

Als onderdeel van het onderzoek is een ruimtelijk advies opgesteld. Dit bestaat uit een strategie voor 'Kop van Feijenoord', een masterplan voor de wijk Feijenoord en een pleinontwerp voor het Persoonsplein. Het creëren van een advies voor de wijk Feijenoord is ingezet als onderzoeksmethode om antwoord te geven op de hoofdvraag. De drie eindproducten zijn parallel aan elkaar ontworpen en er is een wisselwerking geweest met de patronen en de onderzoeksresultaten. Het ontwerpen van deze producten is een onderzoek naar de wenselijkheid die gecreëerd kan worden in Feijenoord. De ontwerpideeën die zijn gemaakt zijn input geweest voor de ontwerpprincipes in de patronen.

ONDERZOEK

DE NUANCES IN HET PUBLIEKE DOMEIN VAN FEIJENOORD

RESULTATEN ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de vraag: *Wat karakteriseert het publieke domein van Feijenoord?*. Allereerst wordt daarvoor de definitie van publiek gedefinieerd. Deze definitie wordt gebruikt om het publieke domein van Feijenoord te karakteriseren. Daarnaast resulteert deze definitie in een theorie over zones. Aan de hand van deze zones wordt het publieke domein van Feijenoord verder gekarakteriseerd.

Theoretische benadering van het begrip publieke ruimte

Er is niet één duidelijke definitie te geven voor de term publiek. Verschillende onderzoekers schrijven erover. Hieronder worden verschillende definities uiteengezet om te bepalen welke factoren invloed hebben op de definitie van publiek. De gevonden factoren zijn dikgedrukt en worden in de kantlijn uitgebeeld met een schaalbalk.

In 1748 tekende Nolli een vernieuwde kaart van Rome. Zijn kaart was evenals als die van Bufalini uit 1551 een representatie van de begane grond waarin bouwblokken als donkere vlakken zijn getekend. Het vernieuwende was dat Nolli omsloten publieke ruimtes zoals het Pantheon wit liet net als de open publieke ruimte (Tice & Steiner, 2005).

Het verschil tussen publieke en private plekken in de kaart van Nolli kan worden gezien als het verschil in **toegankelijkheid** van deze plekken. Publieke plekken zijn toegankelijk voor iedereen en private plekken zijn toegankelijk voor een beperkt publiek. Ook is hierin het **eigenaarschap** meegenomen. Plekken die in het bezit zijn van publieke partijen zijn daarmee automatisch publieke plekken.

In 1958 introduceerde Hanna Arendt de term 'public realm'. Public realm is te vertalen als het publiek domein. Ze beschrijft twee fenomenen binnen dit domein. Alles

Schaal van toegankelijkheid

Schaal van eigenaarschap

Schaal van publiciteit

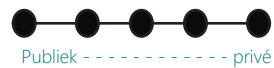
wat in het publieke gebeurt, is zichtbaar en hoorbaar voor iedereen. Een persoon in het publiek domein ontvangt zo de groots mogelijke **publiciteit**. Publiek duidt volgens Arendt alles van de wereld aan dat bekend is. Hierbij wordt vooral gedoeld op de artificiële, door de mensen bewerkte, wereld (Arendt, 1958: 50-54).

Schaal van bekendheid van een plek

Onderzoekers bediscussiëren nog steeds de definities van publiek en privaat en de grens tussen beide. De meeste onderzoekers stappen af van de zwart-witindeling tussen publiek en privaat en geloven in meerdere indelingen zoals private publieke plekken, publieke private plekken, overgangszones en tussengebieden. Ook is er meer interesse ontstaan voor het gebruik, de betekenis en effect van deze ruimtes in plaats van enkel de definities ervan.

Meerdere zones

Volgens Van Dorst (2005) ligt het verschil in publiek en privaat voornamelijk in het eigenaarschap van de ruimte zoals Nollie ook liet zien in zijn kaart. Van Dorst legt in zijn studie de nadruk op de overgang tussen publiek en privé waarbij hij een zoneringsmodel introduceert. In elke zone vindt een andere mate van interactie en privacy plaats.

Schaal van schaalniveaus

Krabbendam (2016) beschrijft een woonwijk als een aaneenschakeling van **schaalniveaus** waarin deze in een volgorde aan elkaar zijn geschakeld. Idealiter hangen deze schaalniveaus samen met de anonimiteit op een plek. In een eigen portiek (lage schaal) kennen mensen elkaar van gezicht terwijl in de binnenstad (hoge schaal) een hogere **anonimiteit** bestaat. Op elk schaalniveau vindt een andere manier van ontmoeten plaats zoals van Dorst beschrijft. Faciliteiten in de stad moeten volgens Krabbendam in de juiste schaalniveaus geplaatst worden.

Schaal van anonimiteit

Harteveld (2017) zegt over publieke plekken het volgende: '...these spaces may be prototypical 'public spaces', because these urban spaces are used by a lot of people, known by many, and owned by the public government.' In deze definitie van publieke ruimte geeft hij aan dat deze afhankelijk is van

de bekendheid van de plek, al dan niet door sociale media en het eigenaarschap zoals al eerder genoemd. Hieraan wordt **gebruiksintensiteit** toegevoegd als een schaal waarop publiekheid getoetst kan worden. Hierbij spreekt hij uit dat publieke ruimte, ook al bedoeld voor iedereen, niet altijd door iedereen gebruikt wordt. Publieke ruimtes worden vaak in gebruik genomen door de meest assertieve groep in de samenleving waardoor andere groepen uitgesloten worden. De **gebruikersdiversiteit** kan dus ook de publiekheid van een plek bepalen.

Uit het literatuuroverzicht hierboven blijkt dat de definitie van publiek niet gemakkelijk te geven is en dat de mate waarin een plek publiek kan zijn van verschillende factoren afhankelijk is. Factoren die naar voren zijn gekomen zijn toegankelijkheid, eigenaarschap, publiciteit, bekendheid, schaalniveau, gebruiksintensiteit en gebruikersdiversiteit.

Schaal van gebruiksintensiteit

Schaal van gebruikersdiversiteit

Analyse van Feijenoord aan de hand van de acht factoren

In de acht kaarten op de komende bladzijdes zijn de factoren die invloed hebben op hoe publiek een plek is in kaart gebracht. Door deze over elkaar heen te leggen worden de gradaties in openbaarheid duidelijk. Voor deze analyse is ingezoomd op het centrumdeel van de wijk. Dit deel bevat alle belangrijke openbare plekken én plekken die representatief zijn voor de rest van de wijk.

Aan de hand van de verschillende factoren die publiek definiëren is voor het onderzoek een set kaarten gemaakt voor Feijenoord. Uit deze kaartanalyse kunnen twee conclusies getrokken worden.

Legenda

Studiegebied

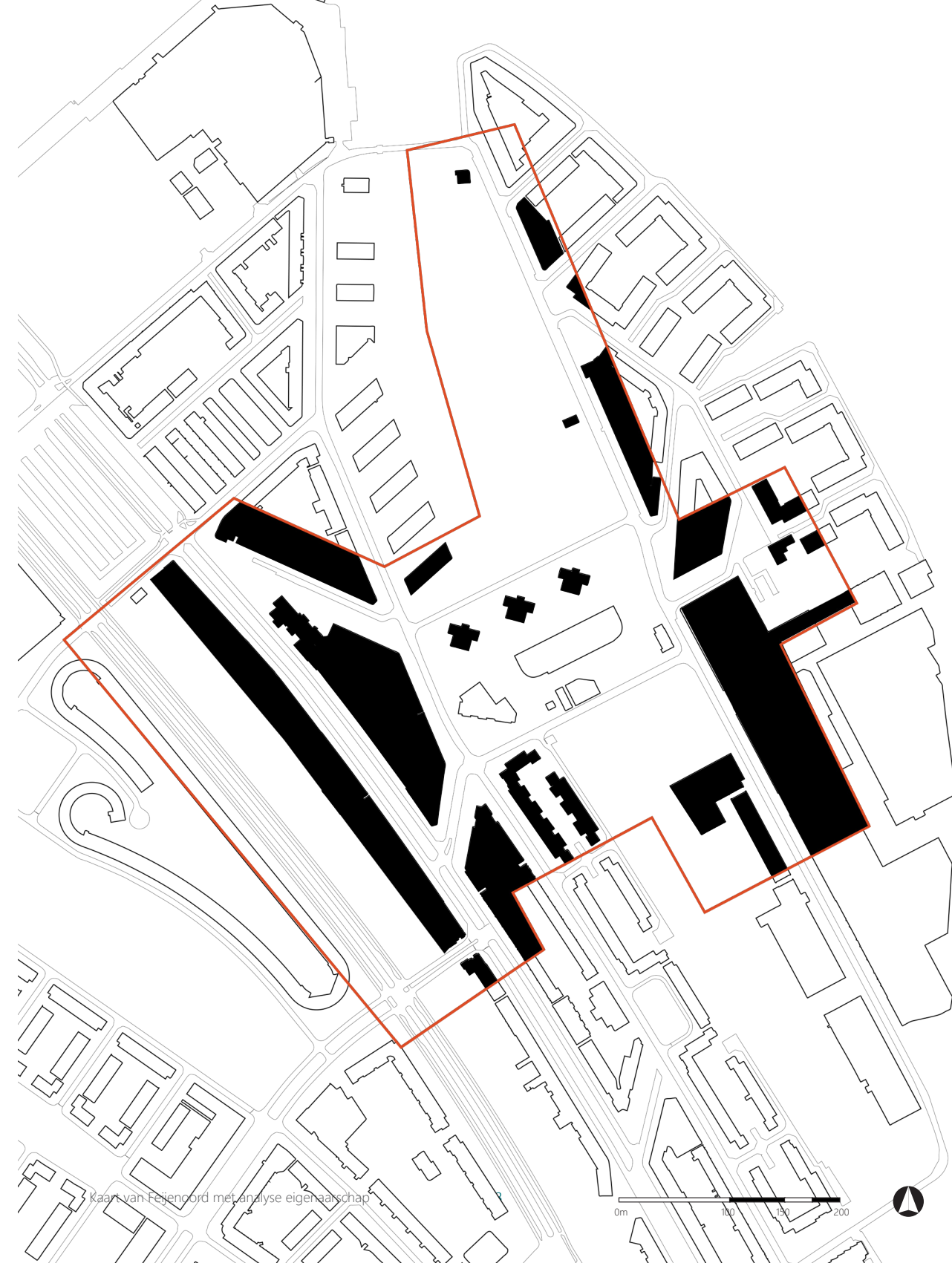
Schaal van eigenaarschap

Bij het in kaart brengen van bezit is onderscheid gemaakt in privé bezit en publiek bezit. Publiek bezit bevat alles wat door de overheid of gemeente in bezit is. Privé bezit bevat woningen en de daarbij behorende tuinen, bedrijfspanden en fabrieken.

Er is veel Publiek domein wanneer deze gedefinieerd is door bezit. Vooral het midden van de wijk door de waterpartijen, de Persoonsdam met sporthal school en speeltuin.

Legenda

- Studiegebied
- Privé bezit
- Publiek bezit

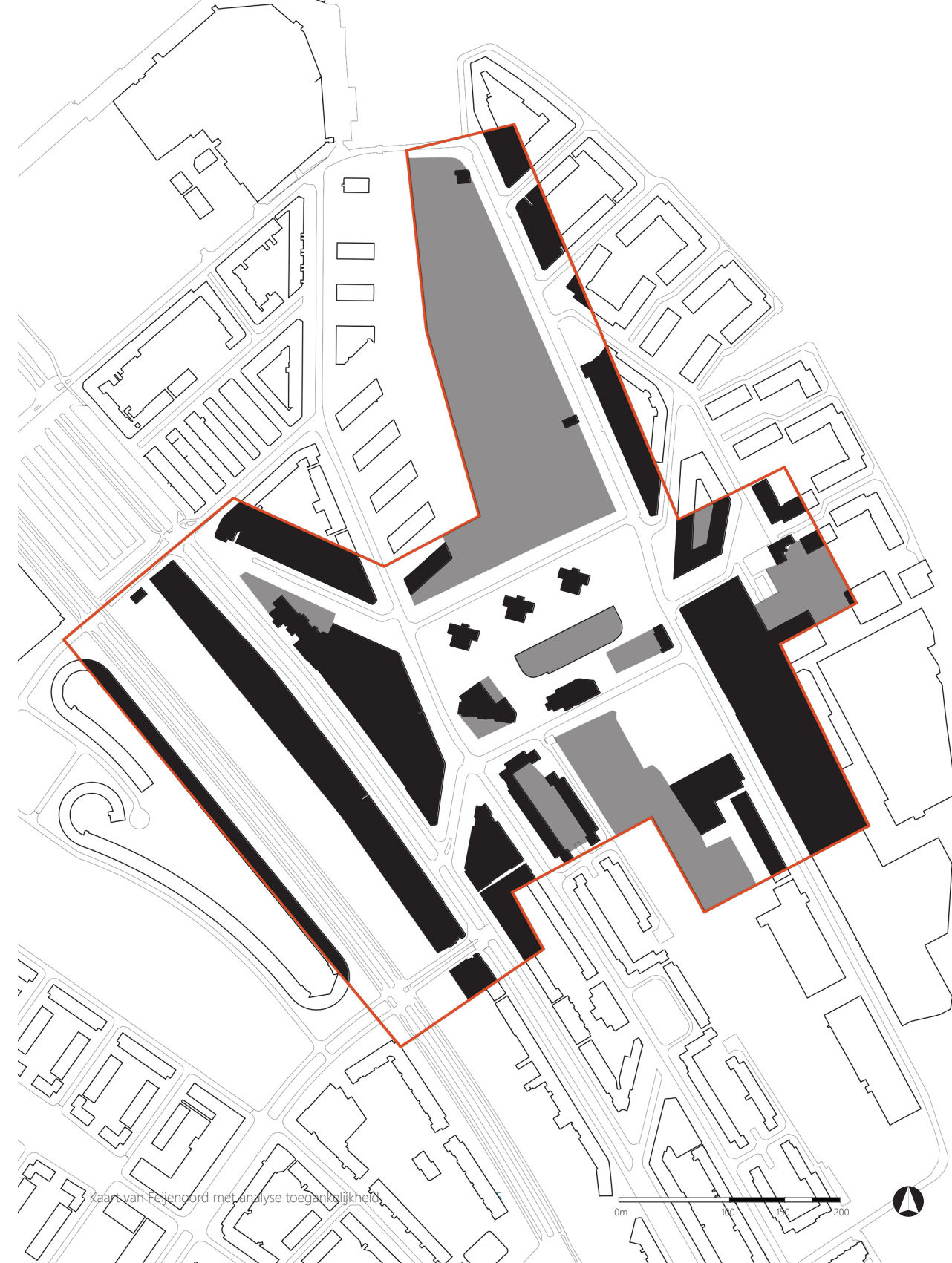

Schaal van toegankelijkheid

De toegankelijkheid is op de kaart opgesplitst in drie categorieën.

- 1: Plekken die alleen toegankelijk zijn voor bevoegden.
- 2: Plekken die voor iedereen toegankelijk zijn maar niet voor iedereen bereikbaar.
- 3: Plekken die voor iedereen bereikbaar zijn.

Bij het in kaart brengen van toegankelijkheid valt het op dat de open havens en het open park ineens niet meer als heel publiek worden gedefinieerd omdat deze enkel te voet of per boot te bereiken zijn.

Schaal van schaalniveau's

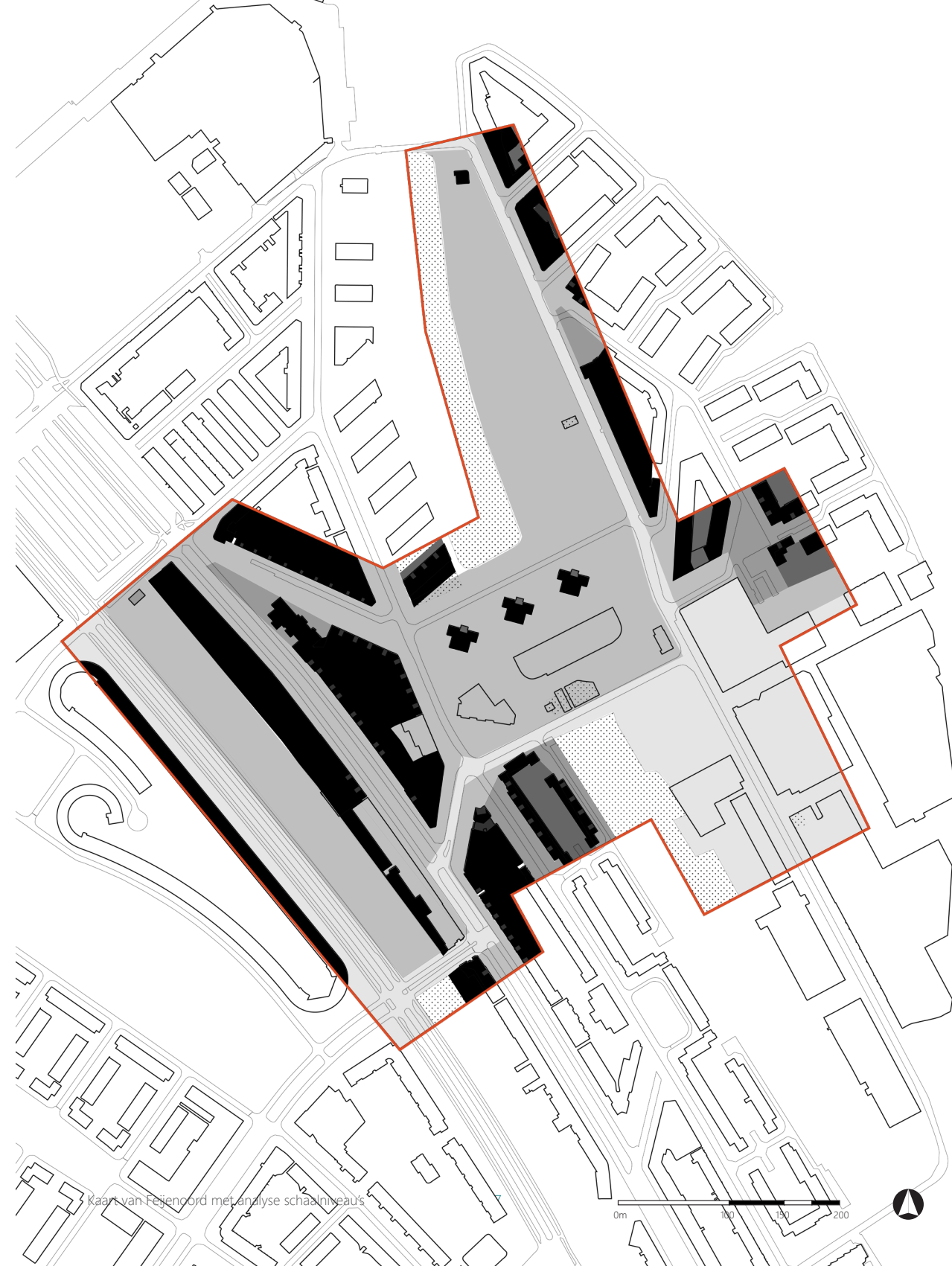
Voor de kaart van schaalniveaus zijn de schalen overgenomen van Krabbendam.

- 1: Het huishouden
- 2: de groep huishoudens (in dit geval portiek)
- 3: het hof (in dit geval binnentuin)
- 4: de straat
- 5: de wijk
- 6: de stad

Bij het in kaart brengen van de schaalniveaus waarop ruimte functioneert valt op dat de oostelijke kant van de Persoonshaven als uitzondering in de wijk op een hogere schaal functioneert door de fabriek en de bedrijven die hier gevestigd zijn. Dit veroorzaakt ook een route door de wijk die op een hogere schaal functioneert. Deze route loopt dwars door de lagere schalen in de wijk heen.

Legenda

- Studiegebied
- Huishouden
- Portiek
- Binnentuin
- De straat
- De wijk

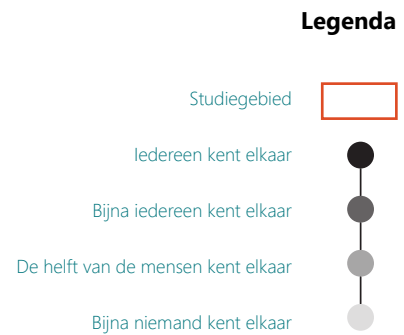

Schaal van anonimiteit

De anonimiteit op een plek is in kaart gebracht door in te schatten hoe groot de kans is dat hier mensen elkaar tegenkomen die elkaar niet kennen.

- 1: Bijna iedereen kent elkaar
- 2: De helft van de mensen kent elkaar
- 3: Bijna niemand kent elkaar

bijvoorbeeld komt het zelden voor dat er een sportactiviteit plaatsvindt waar mensen elkaar niet kennen terwijl de hal op een ander moment op de dag gebruikt kan worden door een totaal vreemde groep.

Schaal van gebruikintensiteit

De gebruikintensiteit is aangegeven door het aantal poppetjes dat op een plek staat.

De oranje lijnen geven de meest gebruikte routes aan. De vlakken markeren de verblijfsplekken in de wijk.

De gebruikintensiteit heeft het meeste contrast met de andere lagen. Deze analyse laat zien dat er rondom de Oranjeboomstraat veel meer activiteit is dan rondom het Nassaupark. De Dam, geografisch in het midden, zit hier tussenin.

Legenda

- Studiegebied
- Bijna niet gebruikt
- Weinig gebruikt
- Veel gebruikt
- Intensief gebruik

Schaal van gebruikersdiversiteit

Bij het in kaart brengen van de gebruikersdiversiteit is een schatting gemaakt van hoeveel verschillende leeftijden, opleidingsniveau's en etnische achtergronden er op één plek komen.

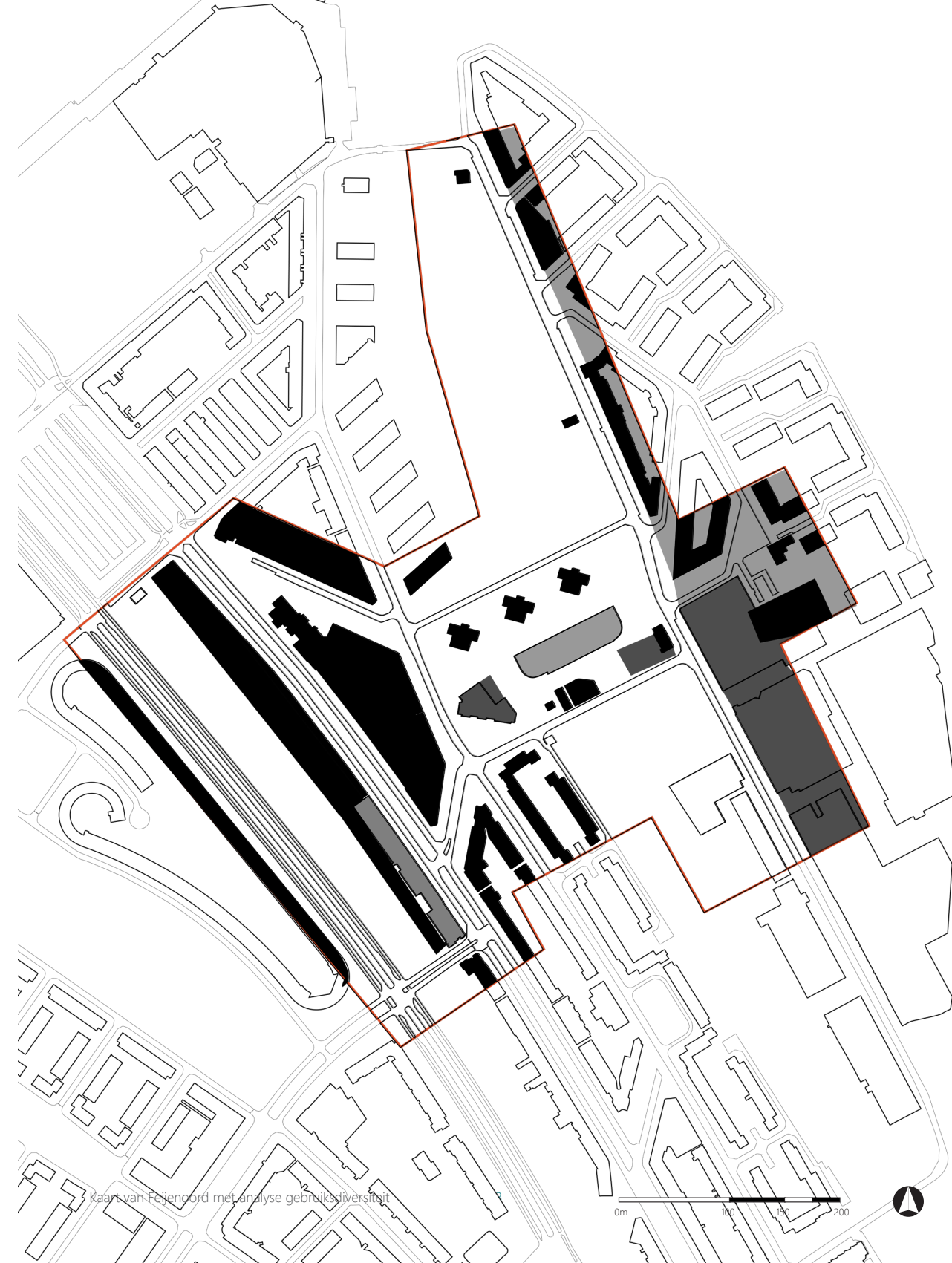
De gebruikersdiversiteit is in kaart gebracht door middel van 3 tinten.

- 1: Geen van de factoren is divers
- 2: 1 van de factoren is divers
- 3: 2 van de factoren is divers
- 3: Alle drie de factoren zijn divers

Hierbij is gelet op hoeveel verschillende groepen deze plek gebruiken. Dit kunnen zowel leeftijdsgroepen, etnische groepen en activiteitsgroepen zijn.

Legenda

- Studiegebied
- Geen van de factoren is divers
- 1 van de factoren is divers
- 2 van de factoren is divers
- Alle drie de factoren zijn divers

Schaal van bekendheid van een plek

Bekendheid wordt in de kaart hierboven gedefinieerd door de hoeveelheid mensen die een plek kent. Er is onderscheid gemaakt in drie categorieën.

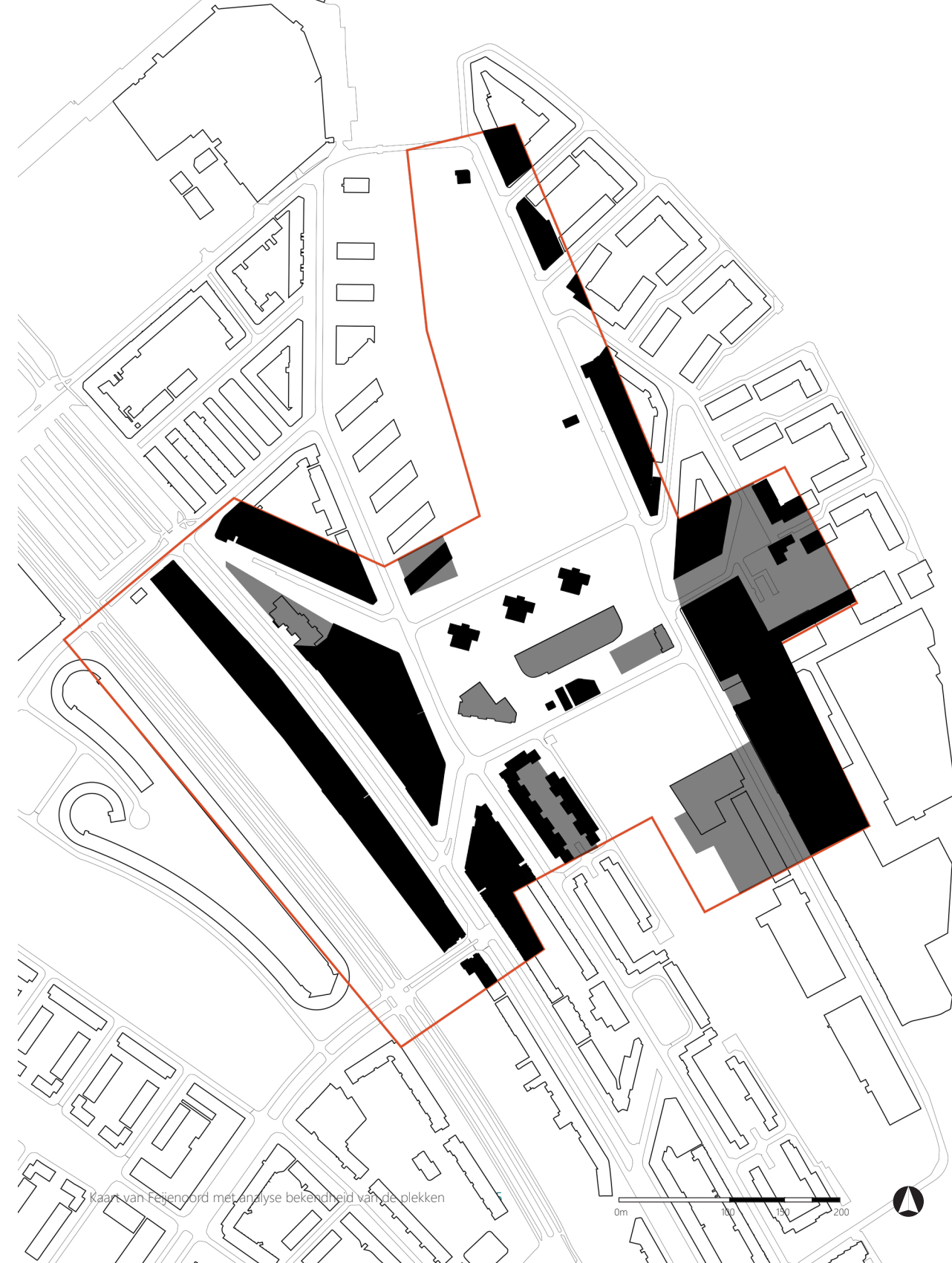
- 1: eigenaren kennen de plek
- 2: eigenaren en vaste gebruikers kennen de plek
- 3: iedereen uit de wijk kent de plek

Om dit in kaart te brengen is een inschatting gemaakt van hoe bekend plekken zijn. Deze inschatting is gebaseerd op de gesprekken met experts en jongeren in de wijk. Zie bijlagen.

De meest bekende plekken voor de mensen uit de wijk liggen in het centrum en langs een aantal looplijnen die de wijk met Kop van Zuid en Afrikaanderwijk verbindt.

Legenda

- Studiegebied
- Eigenaren kennen de plek
- Eigenaren en vaste gebruikers kennen de plek
- Iedereen uit de wijk kent de plek

Schaal van publiciteit

In de kaart over publiciteit is gelet op hoe zichtbaar en hoorbaar je bent op een plek. Er zijn vier categorieën onderscheiden.

1: Plekken binnen waar niemand zonder uitnodiging binnen kan komen.

2: Plekken binnen waar veel mensen komen zoals een sporthal of een bedrijf of tuinen waar niet veel mensen komen maar waar je wel zichtbaar en hoorbaar bent vanaf andere plekken.

3: straten, delen van een park of plein waar je niet heel zichtbaar bent en waar niet veel mensen komen.

Rondom de Persoonsdam en het Nassapark is de publiciteit hoog doordat er veel open ruimte is. Ook de Oranjeboomstraat heeft een hoge publiciteit door de lange zichtlijnen.

Legenda

- Studiegebied
- Plekken binnen waar niemand zonder uitnodiging binnen kan komen
- Plekken binnen waar veel mensen komen of tuinen waar niet veel mensen komen maar waar je wel zichtbaar en hoorbaar bent
- Straten, delen van een park of plein waar je niet heel zichtbaar bent en waar niet veel mensen komen
-

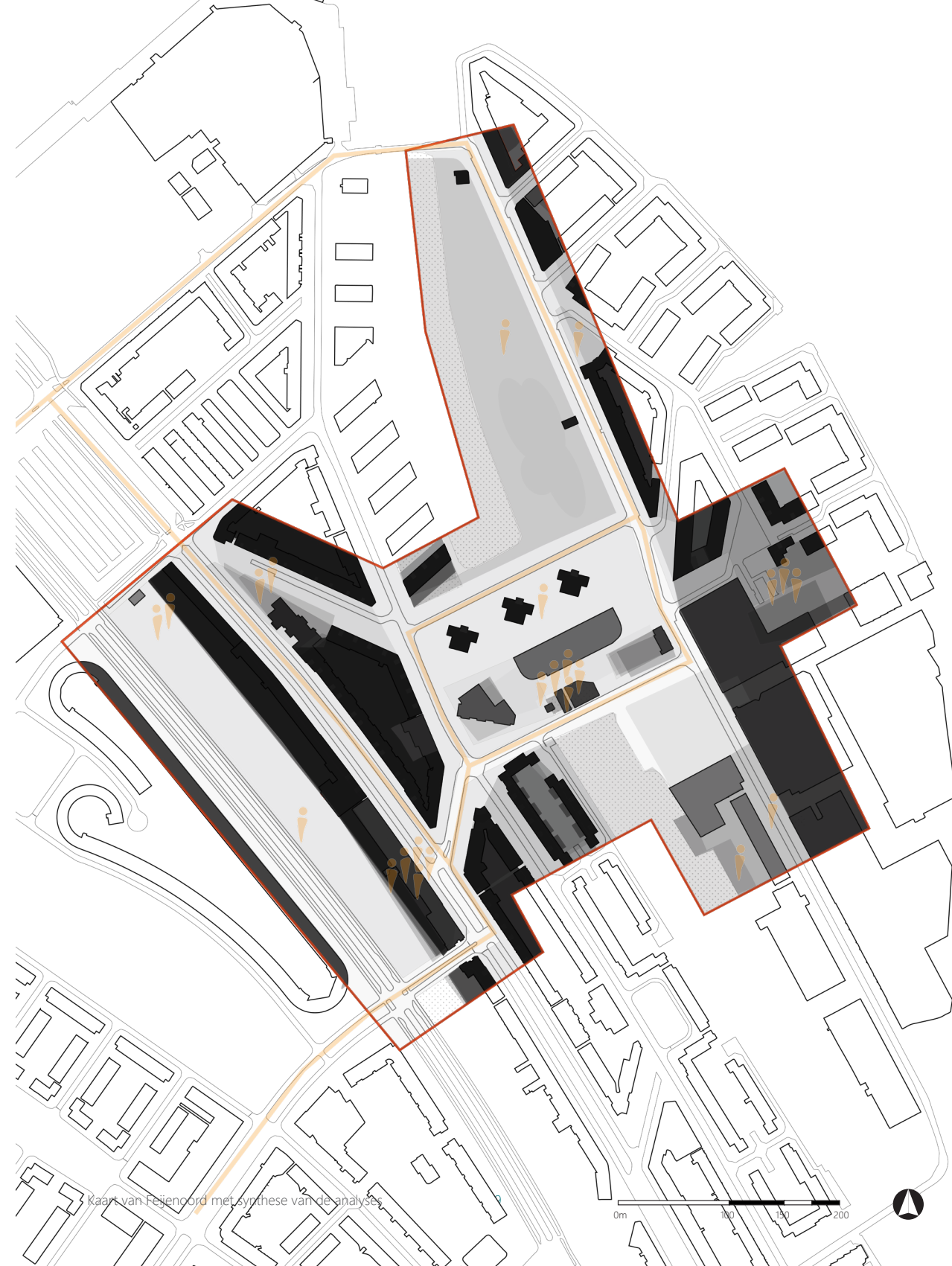
Synthese

In de kaart hierboven zijn alle lagen van de acht verschillende factoren over elkaar heen gelegd om een indicatie te krijgen over de meest publieke en minst publieke plekken binnen het publieke domein.

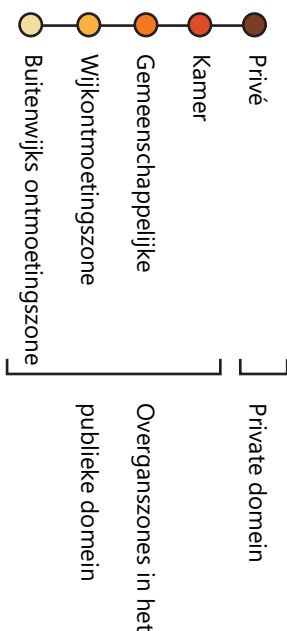
Door deze factoren in kaart te brengen en over elkaar te leggen is er, net zoals andere onderzoekers beschrijven, een gradiënt gevonden tussen publiek en privé. De nuances verschillen in het publieke domein worden voornamelijk gedefinieerd door het verschil in interactie en privacy.

Ruimtes als het Nassaupark en het Rosepark in Feijenoord hebben de potentie om als publieke ruimte te functioneren maar worden weinig gebruikt. In het ontwerp is het doel dat meer mensen gebruik gaan maken van deze plekken. Zie patroon 'aantrekkelijke buitenruimte'

Er zijn in Feijenoord veel harde grenzen tussen het publieke en private domein. Het doel van het ontwerpen is meer overgangszones toevoegen. Zie patroon 'overgangen' en 'leesbare zones'

zones voor de nuances binnen het publieke domein

Interpretatie van publiek

Voor dit onderzoek zal de term publieke domein gebruikt worden voor alle publieke faciliteiten en openbare buiten ruimte. Daarbinnen wordt gesproken over zones waarbinnen het verschilt hoe publiek een plek daadwerkelijk is. Deze zones worden bepaald aan de hand van toegankelijkheid, eigenaarschap, publiciteit, bekendheid, schaalniveau en gebruikersdiversiteit. De gebruikintensiteit is niet meegenomen.

De introductie kamers en zones

Privé

Het private domein bestaat uit alle woningen en tuinen. Deze zone wordt alleen gebruikt door de eigenaar van de woning en op uitnodiging van de eigenaar. De controle over de privacy en anonimiteit in deze zone is hoog. De publiciteit, bekendheid, bereikbaarheid, schaal en diversiteit zijn laag.

Kamer

De zone van de kamer beschrijft een gebied binnen het publieke domein die duidelijk door één groep wordt gebruikt of door één groep is toegeëigend. Het bezit kan zowel publiek als privaat zijn. Ook al is het bezit publiek, de toegankelijkheid en de verschillende type mensen dat hier komt is beperkt.

Gemeenschappelijke kamer

Deze zone wordt voornamelijk gebruikt door personen van twee of drie groepen en kan dus dienen als een gemeenschappelijke kamer voor twee of drie kamer in de wijk. In deze zone vindt interactie plaats tussen groepen, echter wel in beperkte mate.

Wijkontmoetingszone

In deze zone is er de mogelijkheid om iedereen uit de wijk of die de wijk gebruikt tegen te komen. Dit zijn personen van verschillende groepen die verschillende kamers gebruiken. In deze zone kan iedereen uit de wijk ontmoeten worden en van hieruit kunnen mensen zich terugtrekken naar een

Relevantie van het gebruik van kamers en zones

Ieder mens heeft behoefte aan het reguleren van zijn of haar eigen privacy. De mate van privacy behoefte is persoonlijk en verschilt per individu en per moment (Altman, 1975).

Altman (1975, p.18) definieert privacy als "...selective control of access to the self or to one's group..."

Er ontstaan vaak problemen wanneer mensen een andere interpretatie hebben van de mate van interactie/privacy op een plek. Het toepassen van samenscholingsverboden is een manier waarop mensen hun privacy reguleren als anderen van dezelfde plek een andere interpretatie hebben. Deze behoefte is afhankelijk van persoonlijke factoren (persoonlijkheid, achtergrond, psychisch staat etc.), interpersoonlijke factoren (de relatie met anderen, groepscohesie, vriendschap etc.) en omgevingsfactoren (de fysieke omgeving).

Het gevoel dat interactie met anderen zich opdringt of dat iemand te weinig privacy ervaart wordt crowding genoemd (Gifford, 2007). Altman definieert crowding als "...when the privacy-regulation system does not work effectively, causing more social contact to occur than is desired." (Altman, 1975, p. 154)

Crowding leidt tot stress doordat mensen te veel prikkels ervaren (Milgram, 1970) en de controle over een situatie verliezen (Schmidt & Keating, 1979). Als door crowding stress wordt ervaren, gaan mensen de anderen in een omgeving minder aardig vinden en zich vijandiger gedragen (Zeedyk-Ryan & Smith, 1983). Ook kan dit resulteren in minder sociaal gedrag en verlaagd het de bereidheid om anderen te helpen (Gifford, 2007). Door fysieke ingrepen is het gevoel van crowding te beïnvloeden. Zie patroon 'crowding'.

Zoals meerdere onderzoekers beschrijven is het belangrijk dat de zonering duidelijk en begrijpbaar is voor iedereen. Zie patroon 'leesbare zones' Ook kan het toepassen van overgangszones in het publieke domein leiden tot meer interactie in de buitenruimte dat op haar beurt weer zorgt voor een beter leefklimaat (Altman, Van Dorst, Krabbendam, Gehl). Zie patroon 'overgangen'

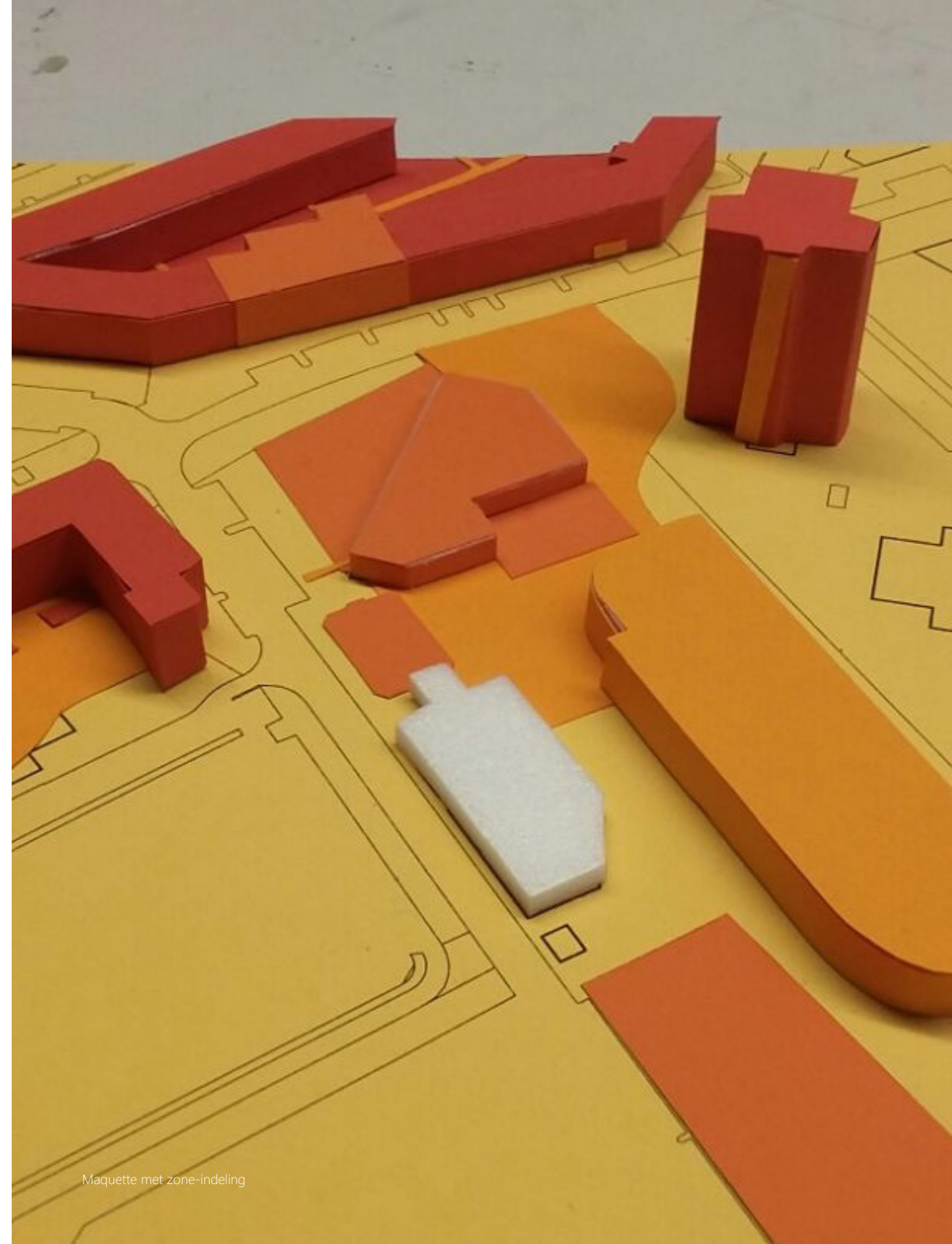
Analyse van Feijenoord aan de hand van de zones

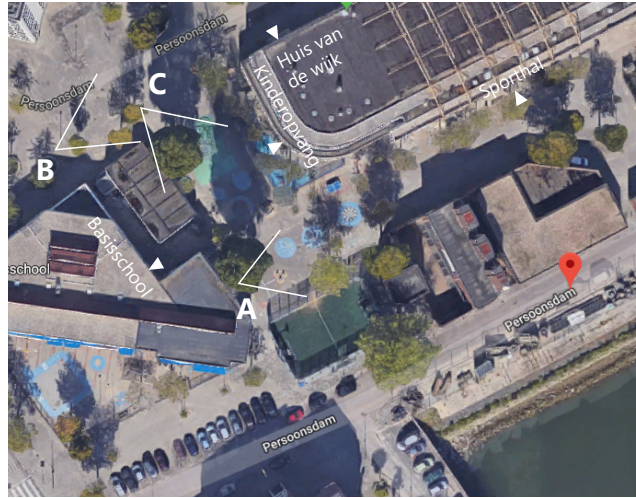
Uit de expertgesprekken en interviews blijkt dat problemen met jongeren vaak worden veroorzaakt door de afwezigheid van overgangszones, de slechte leesbaarheid ervan of een verschillende interpretatie.

In de volgende analyse wordt voor een stuk van de Persoonsdam aangegeven hoe de zonering in de huidige situatie is. Hierbij zijn vier momenten op de dag gekozen waarin het gebruik van het plein verschilt. Met foto's worden de grenzen geanalyseerd.

De grenzen in de buitenruimte tussen verschillende zones zijn minimaal. De grenzen van buiten naar binnen zijn juist hard. De meeste kamers zijn duidelijk begrensd door hekken en zijn dus leesbaar. Dit type grens geeft de gebruiker van de kamer echter niet veel privacy.

Op het moment dat het hele plein door de school wordt gebruikt zijn de grenzen minder duidelijk. De kinderen ervaren de grenzen waarschijnlijk door de afgesproken regels en andere personen door de aanwezigheid van de kinderen. Verder valt het op dat er 's avonds weinig gebruik gemaakt wordt van deze ruimte. Er zijn dan geen kamers in gebruik.

Introductie op de locatie en de situaties

Deze plek wordt op verschillende momenten op de dag op verschillende manieren en door verschillende groepen gebruikt. Met de volgende analyse wordt onderzocht hoe de grenzen en leesbaarheid daarvan bij dragen aan dit gebruik. De volgende situaties worden geanalyseerd:

- tussen 9:00-15:00 als de schoolkinderen binnen zijn
- tussen 9:00-15:00 als de schoolkinderen buiten zijn
- tussen 15:00-20:00 als het plein door kinderen en jongeren uit de buurt wordt gebruikt
- na 20:00 als het plein door jongeren en een andere buurtbewoners gebruikt wordt

A.

B.

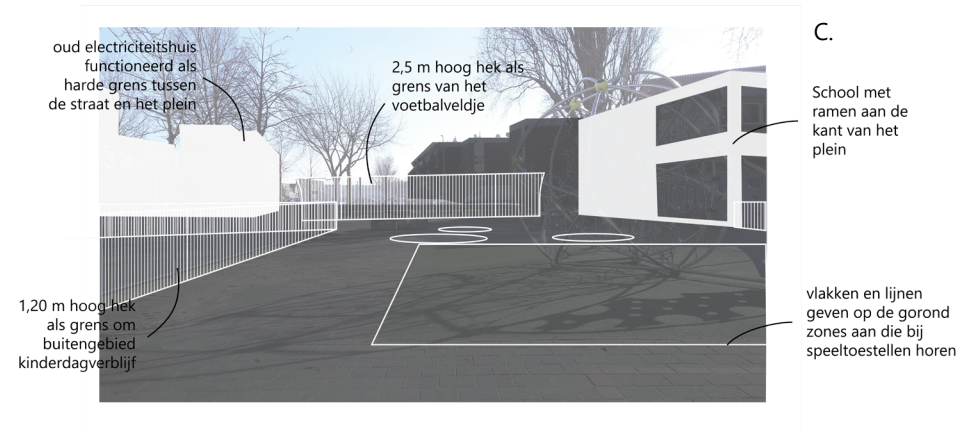
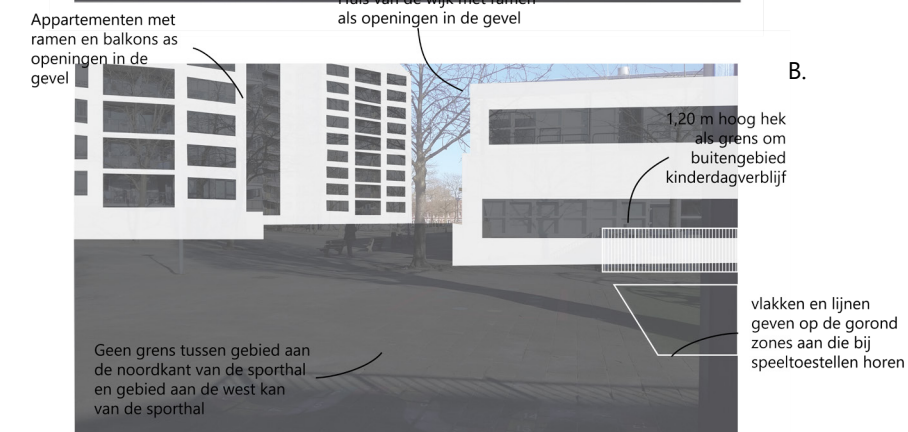
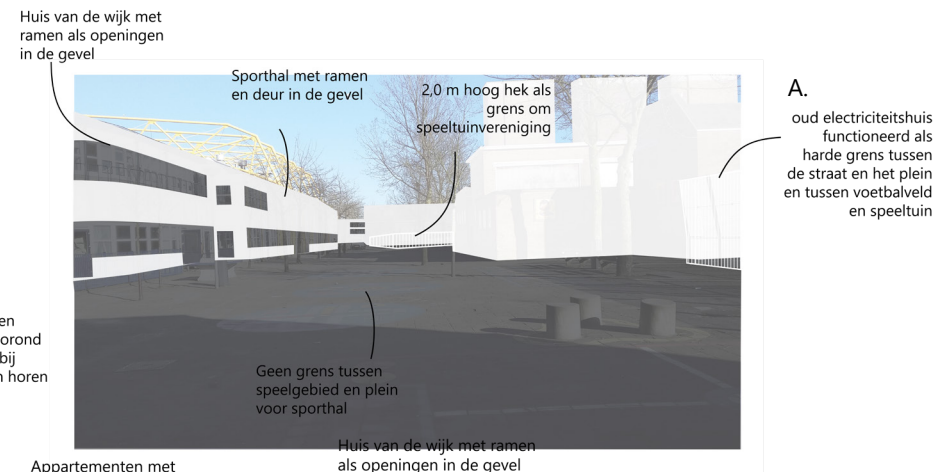

C.

Aanwezige grenzen

Door het inventariseren van de grenstype op deze plek wordt duidelijk dat in de buitenruimte voornamelijk gebruik wordt gemaakt van visueel open plekken. Hier is het dus niet mogelijk in privésferen met een groep (jongeren) te verblijven. In tegenstelling tot de buitenruimte zijn de grenzen van buiten naar binnen juist wel hard. Dit houdt in dat er weinig uitwisseling is van zicht, geluid en menselijke interactie tussen buiten en binnen. Dit bevordert ook niet de sociale controle van de wijk. De woningen in de toren hebben bijvoorbeeld wel veel ramen maar de begane grond heeft een dichte plint dus er is toch weinig interactie tussen de woningen en de buitenruimte. Het oude elektriciteitshuis dat op de dam staat vormt een groot blind blok en harde grens tussen de dam en de Persoonshaven.

Grenzen tussen zones in de buitenruimte

Geen grens

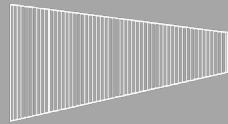
Wel zicht
Wel geluid
Wel doorgang

Lijnen

Wel zicht
Wel geluid
Wel doorgang

Hekken

Wel zicht
Wel geluid
Geen doorgang

Grenzen tussen zones van buiten naar binnen

Muur met deur

Wel zicht
Geen geluid
Wel doorgang

Muur met balkon

Wel zicht
Wel geluid
Geen doorgang

Muur met raam

Wel zicht
Geen geluid
Geen doorgang

Dichte muur

Geen zicht
Geen geluid
Geen doorgang

**tussen 9:00-15:00
als de schoolkinderen
binnen zijn**

Op het moment dat de schoolkinderen binnenin de school zijn worden zowel de omheinde speelplekken op het plein als de open speelplekken niet gebruikt. Echter, de omheinde plekken worden nog steeds als duidelijke zones ervaren. De open plekken daarentegen niet. Deze kunnen nu door iedereen gekruist worden. Het plein wordt daardoor zoals op de ooghoogte foto's analyses te zien is als één grote ruimte ervaren.

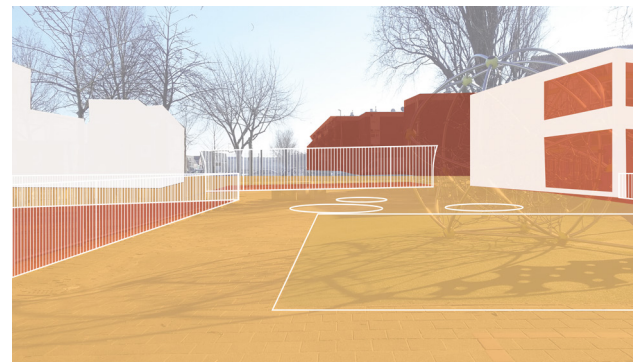
- Privé
- Kamer
- Gemeenschappelijke kamer
- Wijkontmoetingszone
- Buitenwijken ontmoetingszone

A.

B.

C.

**tussen 9:00-15:00
als de schoolkinderen
buiten zijn**

Als de schoolkinderen buiten spelen is een groot deel van de Persoonsdam ingenomen door de kinderen. Ze rennen en spelen dan door elkaar heen. Ondanks dat het gebied wat ze gebruiken niet duidelijk ingekaderd is geven de kinderen met hun aanwezigheid duidelijk aan dat deze zone nu van hun is. De kamer van de school is dus uitgebreid naar de buitenruimte en voorbijgangers kiezen een omweg.

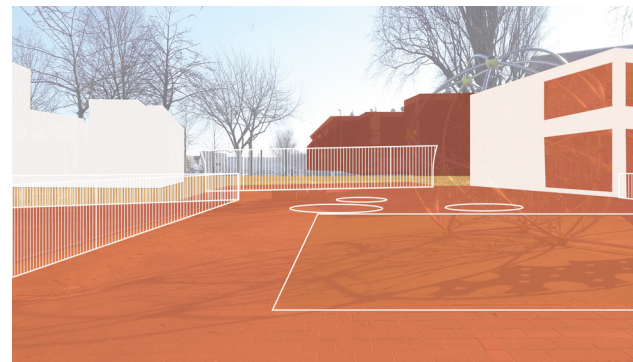
- Privé
- Kamer
- Gemeenschappelijke kamer
- Wijkontmoetingszone
- Buitenwijken ontmoetingszone

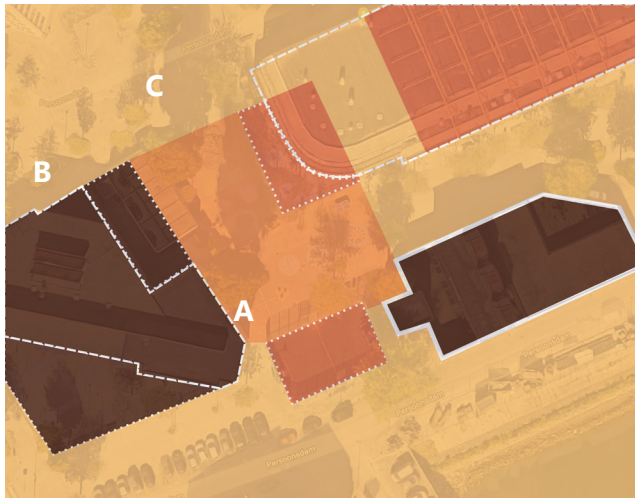
A.

B.

C.

**tussen 15:00-20:00
als het plein door
kinderen en jongeren uit
de buurt wordt gebruikt**

Aan het einde van de middag is de school gesloten en word het voetbalveldje en de speeltoestellen door de kinderen en jongeren uit de buurt gebruikt. Dit kunnen dezelfde kinderen als van de school zijn én andere kinderen. De kinderen en jongeren vormen groepjes met vriendjes. Deze plek bied de mogelijkheid tot interactie tussen deze groepjes door bijvoorbeeld samen een potje voetbal te spelen. Het is niet goed mogelijk voor groepjes jongeren om zich hier terug te trekken. De plek is niet heel populair.

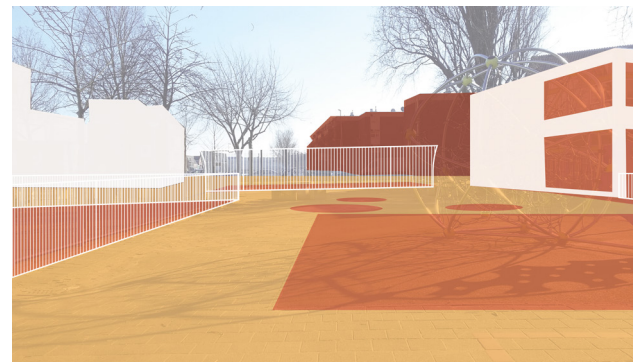
- Privé
- Kamer
- Gemeenschappelijke kamer
- Wijkontmoetingszone
- Buitenwijken ontmoetingszone

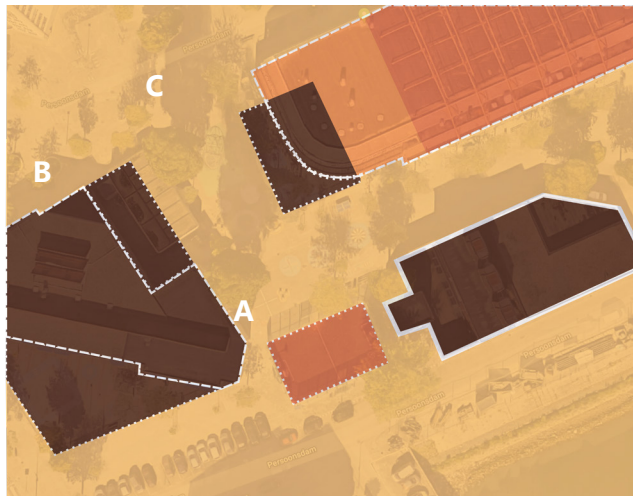
A.

B.

C.

na 20:00 als het plein door jongeren en een andere buurtbewoners gebruikt wordt

In de avond wordt er weinig gebruik gemaakt van de Persoonsdam waardoor er bijna geen kamers te definiëren zijn. Af en toe is er een groepje jongeren dan een bankje in beslag neemt en daar tijdelijk verblijft. Dit zou een beweegbare kamer genoemd kunnen worden omdat het bankje fysiek gezien niet in een kamer is ontworpen maar in de zone van wijkontmoetingen.

Op deze plek resulteert deze zone vooral in een open lege ruimte met weinig mensen en weinig toezicht. Dit is negatief voor de veiligheidsbeleving van de plek.

- Privé
- Kamer
- Gemeenschappelijke kamer
- Wijkontmoetingszone
- Buitenwijks ontmoetingszone

A.

B.

C.

Conclusie

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vraag: *Wat karakteriseert het publieke domein van Feijenoord?* Hiervoor is eerst een literatuuronderzoek naar het begrip 'publiek' gedaan, vervolgens is op basis daarvan zoneringsmodel gedefinieerd en is deze toegespitst op de ontwerplocatie Feijenoord. Dit hoofdstuk is dus tegelijkertijd een ontwikkeling van een theorie en een analyse van de ontwerplocatie op basis van deze theorie.

Theorie

De definitie van publiek

Uit het literatuuronderzoek zijn acht factoren gekomen die invloed hebben op de publiekheid van een plek, namelijk: toegankelijkheid, eigenaarschap, publiciteit, bekendheid, schaalniveau en gebruikintensiteit. Al deze factoren zijn in kaart gebracht voor het centrumdeel van de wijk Feijenoord. Door deze factoren in kaart te brengen en over elkaar te leggen is er, net zoals andere onderzoekers beschrijven, een gradiënt gevonden tussen publiek en privé. De nuances verschillen in het publieke domein worden voornamelijk gedefinieerd door het verschil in interactie en privacy.

De theorie van zones

Om vorm te geven aan de nuances die zijn gevonden is er een opdeling gemaakt in het publieke domein in een viertal verschillende zones. Aangevuld met de private zone zijn de volgende vijf zones gedefinieerd:

- Privé zones
- Kamers
- Gemeenschappelijke kamers
- Wijkontmoetingszones
- Buitenwijkse ontmoetingszones

Elke zone faciliteert een andere behoefte aan privacy en interactie. Het is belangrijk dat het publieke domein de verschillende privacy behoeftes van mensen faciliteert om crowding en eenzaamheid te voorkomen. Het is dus de taak van de ontwerper om deze zones te erkennen en te ontwerpen. Uit de analyse volgt ook dat de zones door

verschillende type grenzen kunnen worden gedefinieerd die invloed hebben op de ervaring van de zones en het type gebruik. De methode om met deze zones te ontwerpen wordt beschreven in het patronenboekje.

Analyse van ontwerplocatie

Om daadwerkelijk antwoord te geven op de vraag: 'Wat karakteriseert het publieke domein van Feijenoord?' zijn de analyses met de factoren en zones gebruikt.

Aan de hand van het analyseren van deze zoning in Feijenoord kunnen conclusies getrokken worden over de fysieke karakteristieken en gebruikskarakteristieken van het publieke domein in de wijk.

Het publieke domein in Feijenoord wordt gekarakteriseerd door veel publieke ruimte. Er ontbreken in het publieke domein vaak zones tussen de gedefinieerde wijkontmoetingszone en de privé zone. Er zijn dus weinig kamers en gemeenschappelijke kamers.

Het lijkt erop dat waar overgangszones ontbreken, het publieke domein niet heel populair is. Grote ruimtes zonder kamers en gemeenschappelijke kamers zoals het Nassaupark en de noordzijde van de

Persoonsdam worden namelijk maar weinig gebruikt.

Op sommige plekken zoals op de persoonsdam rondom de school en de sporthal zijn wel meerdere zones aanwezig.

Over het algemeen zijn de grenzen van buiten naar binnen en vice versa vaak 'harde' grenzen (met weinig doorgang voor geluid, zicht en personen). Terwijl grenzen tussen zones in de buitenruimtes vaak 'zacht' zijn. Soms ontbreken er fysieke grenzen en is een zone alleen te ervaren door het gebruik van de zone.

Deze conclusie is ook te relateren aan de functie van de plek. Op plekken met multifunctioneel gebruik, waar vaak ook kamers en gemeenschappelijke kamers aanwezig zijn, is meer levendigheid dan op plekken met enkelzijdig gebruik. Verkeersroutes niet meegenomen.

Aanbevelingen

Naast het benoemen van de karakteristieken is het nuttig aan te geven wat de daaruitvolgende ontwerpdoelen zijn. Zie hier:

- Meer kamers en gemeenschappelijke kamers toevoegen in het publieke domein.
- Grenzen van binnen naar buiten verzachten
- Grenzen van buiten naar buiten leesbaarder maken.
- Zones afstemmen op multifunctioneel gebruik om zo de levendigheid in de wijk te verbeteren.

Patronen

Om de ontwerpdoelen te bereiken kunnen de patronen als handleiding worden gebruikt voor het ontwerp. Z

Crowding - Kamers - Overgangen - Leesbare zones - Beweegbare kamers.

JONGEREN EN ANDERE ACTOREN IN FEIJENOORD

RESULTATEN ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag: *Wat karakteriseert de doelgroep jongeren in Feijenoord en het netwerk waarin ze zich bevinden?* Er wordt inzicht gegeven in de ontwikkeling die jongeren doormaken van kind naar volwassene. Ook wordt beschreven op welke jongeren in Feijenoord dit project is gericht en wat deze jongeren karakteriseert.

Inkadering van de doelgroep

Om de deelvraag van dit hoofdstuk te beantwoorden is meer informatie nodig over de achtergrond van deze jongeren en hoe jongeren verschillen van kinderen en volwassenen. Hieronder wordt eerst de cognitieve ontwikkeling van jongeren toegelicht. Daarna wordt de specifieke jongerencultuur in Feijenoord beschreven en als laatste worden andere actoren in de wijk geïntroduceerd om uit te leggen van welk netwerk deze jongeren onderdeel uitmaken.

Cognitieve ontwikkeling

De ontwikkeling van kind tot volwassenen wordt door Piaget (1950) uitgelegd aan de hand van vier fases in zijn theorie over de cognitieve ontwikkeling.

- Sensomotorische fase
- pre operationele fase
- concreet operationele fase
- formeel operationele fase

Met het doorlopen van deze fases leren kinderen steeds beter hun eigen gedachten te begrijpen en analyseren en ontwikkelen zij het vermogen om abstract te denken. In de afbeelding op de volgende pagina wordt aangegeven welke ontwikkelingen een kind per fase ondergaat. Voor dit onderzoek gaan we in op de laatste fase van de ontwikkeling.

Volgens de theorie van Piaget (1950) kan een kind vanaf zijn 11e levensjaar de hoogste fase van de cognitieve ontwikkeling bereiken. In deze fase bereiken jongeren

cognitieve volwassenheid.. Ook leren ze conclusies trekken en hypothetisch redeneren. Dit betekent dat ze voor het eerst zichzelf in een andere situatie kunnen voorstellen die ze nog nooit hebben meegemaakt. Hierdoor kunnen ze allerlei oplossingen creëren voor wereldproblemen en de reële wereld kan ze daarin dwars zitten (Rathus, 2011, p. 484). Dit verklaart waarom jongeren vaak een onsympathieke houding hebben tegenover het gedrag en de perceptie van hun ouders en andere volwassenen. Er lijkt in de perceptie van de jongeren veel meer mogelijk en vastgeroeste routines zijn daardoor onbegrijpbaar. (Rathus, 2011, p. 484).

Andere onderzoekers hebben bewezen dat de formeel operationele fase vaak later pas bereikt wordt dan Piaget beschrijft en dat deze sterk afhankelijk is van het onderwijs en de interesse van een jongeren. Zo kan de formeel operationele fase op het ene vakgebied wel snel bereikt worden en op het andere veel later of nooit (Rathus, 2011, pp. 484–487).

Doordat jongeren vaak cognitief gezien nog niet uitontwikkeld zijn, verschilt hun gedrag ten opzichte van dat van volwassenen. Zo vinden jongeren het moeilijk om onderscheid te maken tussen zaken die betrekking hebben op hen en op anderen. Hierdoor plaatsen ze zichzelf op een podium en hebben ze vaak het gevoel dat ze bekeken worden. Ze verbeelden zich dat anderen meer op hen letten dan daadwerkelijk het geval is. Dit verklaart mede waarom hun uiterlijk en verschijning heel belangrijk is (Rathus, 2011, pp. 478–488).

Identiteitsontwikkeling

Naast dat jongeren zich cognitief ontwikkelen, ontwikkelen ze ook hun eigen identiteit. Erikson beschrijft in zijn persoonlijkheidstheorie negen fases die een mens gedurende zijn hele leven doorloopt met betrekking tot identiteitsontwikkeling.

Volgens Erikson (1968) bevinden jongeren zich in de vijfde fase. Deze fase noemt hij Adolescentie: 'identiteit versus rolverwarring'. In deze fase ontwikkelen jongeren voornamelijk een ego-identiteit. Dit is begrip voor wie ze

Cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren volgens Piaget (1950)

zijn en waar ze voor staan. Jongeren maken zich los van de normen en waarden van hun ouders en ontwikkelen hun eigen mening.

Een kenmerkend aspect van de ego-identiteit is het Moratorium, een periode waarin jongeren experimenteren met verschillende rollen, waardes, overtuigingen en relaties. Voor het succesvol doorlopen van de zoektocht naar een eigen identiteit vormt de identiteitscrisis een voorwaarde. De support en mening van leeftijdsgenoten, de peergroep, wordt in deze fase steeds belangrijker. Jongeren vormen groepjes waarbinnen ze elkaar imiteren (Erikson, 1968).

In lijn met deze theorie hebben sociale wetenschappers aangetoond dat ongestructureerd rondhangen (unstructured socializing genoemd) zonder ouderlijk toezicht onderdeel is van de ontwikkeling van jongeren. Dit gedrag draagt bij aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden en het vinden van een identiteit (Hoeben, 2016, p. 313).

Jongeren in Feijenoord

In Feijenoord hangen veel jongeren rond op straat. Er zijn vooral jongens van 14 jaar of ouder te vinden. Deze jongens hangen in groepjes van 3 tot 7 jongens rond. Binnen een groepje komen verschillende culturele en etnische achtergronden voor. Deze cultuurmix schijnt een uitzondering te zijn voor de wijken op Zuid. (Zie bijlage 1 en 2).

Andere actoren

Voor dit project zijn niet alleen de jongeren een belangrijke doelgroep. De gemeente, lokale organisaties in de wijk en bedrijven spelen tevens een belangrijke rol bij eventuele ingrepen in de openbare ruimte. Hieronder worden de relevante actoren beschreven en daarna het netwerk waarin ze werken geanalyseerd.

Winkeliers

Het primaire doel van de winkeliers op de Oranjeboomstraat is winst maken. Voorwaarde is dat hun klanten een goede winkelervaring beleven. De openbare ruimte rondom mag dus niet gebruikt worden door jongeren die overlast

veroorzaken door bijvoorbeeld in de weg te staan, afval achter te laten, mensen te intimideren of geluidsoverlast te veroorzaken. Aangezien De buitenruimte voor de winkels niet in het bezit is van de winkels hebben de winkeliers weinig middelen om de jongeren weg te sturen. Wel hebben ze contact met de wijkagent en jongerenwerkers van Jongerenwerk Op Zuid die de jongeren verbieden hier rond te hangen en hen aanspreken op hun gedrag.

Hunter Douglas

Hunter Douglas is een bedrijf dat zonwering en andere bouwtechnische materialen ontwikkelt. Hun fabriek staat in Feijenoord. Het doel van Hunter Douglas is hoogwaardige producten op leveren. Om dit te bereiken leiden ze mensen op om bij hen in de fabriek te werken. Ook zetten ze zich in voor de wijk door aan stichting Helderheid en Stichting De nieuwe kans ruimtes beschikbaar te stellen voor activiteiten. Op dit moment zijn ze met deze partijen bezig een opleiding vorm te geven voor jongeren uit Feijenoord.

Huis van de wijk De Dam

Het huis van de wijk De Dam vormt in Feijenoord een plek om samen te komen voor de wijk en een startpunt voor ondernemende buurtbewoners om activiteiten te organiseren. In de praktijk blijkt dat het huis van de wijk onder jongeren niet heel populair is. Jongeren organiseren zelf geen activiteiten in het huis maar komen wel aan het eind van de middag tafeltennissen. Dit geeft de toezichthouders in het huis van de wijk veel werk. Het is de bedoeling dat jongeren zelf subsidie aanvragen om activiteiten te organiseren. Zonder begeleiding lijkt dit voor de jongeren in de wijk Feijenoord te hoog gegrepen.

Stichting Helderheid

Stichting Helderheid zet zich in tegen discriminatie door activiteiten te organiseren voor iedereen en jongeren werkgelegenheid te bieden. Ze organiseren RAPbattles en hebben een eigen cateringbedrijf. Ze werken veel samen met stichting De nieuwe kans. Momenteel zijn ze bezig met het realiseren van een jongerencentrum en een opleiding voor jongeren bij Hunter Douglas.

HunterDouglas

Stichting Jongerenwerk Op Zuid (JOZ)

JOZ zet zich in om ontmoeting, ontwikkeling, ontplooiing en opvoeding van jongeren te stimuleren en problematiek te signaleren. De ambulante jongerenwerkers vormen een netwerk op straat met als doel problemen te signaleren en op te lossen. In hun methodiek onderscheidt JOZ drie categorieën jongeren: de willers, de twijfelaars en de niet-willers. Ze zetten zich in om de willers als voorbeeld te laten dienen voor de twijfelaars en werken samen met andere partijen om de niet-willers aan te pakken. Voor het signaleren van problemen hebben ze veel contact met de wijkagent, de winkeliers, Vestia en het Huis van de wijk.

Gemeente

Binnen de gemeente vallen verschillende actoren met verschillende belangen. Deze zijn onder te verdelen in politieke macht en ambtelijke macht. Zo is er de gemeenteraad die politieke beslissingen neemt en beslist over uitgaven. Het beleid van de gemeenteraad verandert elke vier jaar door de verschuivingen in de politiek. De gemeenteraad werkt samen met de gebiedscommissies, de wijkraden en wordt geadviseerd door Young010.

De afdeling gebiedsontwikkeling van de gemeente, onderdeel van de ambtelijke macht, heeft als doel het ontwikkelen van de stad en het verwezenlijken van gemeentelijke plannen.

Als laatste vallen er nog veel uitvoerende taken binnen de gemeente zoals de gebiedsmanager.

Gebiedsmanager

De gebiedsmanager is de netwerker in en tussen verschillende wijken. Hij bemiddelt, onderhoudt contacten, inventariseert wensen en zoekt de juiste partijen bij elkaar om problemen op te lossen. Dit betreft thema's zoals veiligheid, welzijn, fysieke omgeving en economie. Het is de taak van de gebiedsmanager om initiatieven van lokale partijen te stimuleren en de wijk zelfvoorzienend te maken. Ook ondersteunt de gebiedsmanager de gebiedscommissie en wijkraden.

Gebiedscommissies en wijkraden

Dit zijn gekozen vertegenwoordigers die lokale beslissingen mogen maken over het investeren van geld.

Wijkagent

De wijkagent is verantwoordelijk voor de totale politiezorg in de wijk. Hij signaleert sociale problemen, kleine criminaliteit, knelpunten op het gebied van milieu en verkeer en speelt hierin een adviserende rol. Het doel van de wijkagent is de wijk veilig en leefbaar te houden. Hij onderhoudt contacten met jongeren om overlast en criminaliteit te voorkomen of te verminderen. Jongeren krijgen plekken toegewezen waar ze kunnen samenkomen. Hierbij is het vaak schipperen tussen de belangen van de jongeren en die van overige buurtbewoners.

Young010 onder begeleiding van Stichting Lokaal

Young010 is een jongerencollectief dat de gemeenteraad adviseert over wat er onder jongeren leeft en wat jongeren belangrijk vinden. Het doel van young010 is om Rotterdam leuker, mooier en beter te maken voor jongeren. Young010 gaat het gesprek aan met de jongeren uit de stad en andere belangrijke actoren om zo over verschillende thema's uitspraken te kunnen doen.

Stichting De nieuwe kans

Deze stichting zet zich in om voor jonge mannen een stabiele plek in de samenleving te vinden. Ze helpen gemotiveerde jongeren op weg naar een opleiding of werk.

Stichting Humanitas

Humanitas is verantwoordelijk voor de uitvoering van de totale welzijnsopdracht in deelgebied Feijenoord. Zij hebben onderaannemers zoals JOZ aangenomen om het jongerenwerk binnen het welzijn op zich te nemen. Humanitas is sinds januari 2018 nieuw in het gebied Feijenoord.

Vestia

Vestia is eigenaar van een groot deel van de sociale huurwoningen in Feijenoord. Ze hebben contact met JOZ

en de wijkagent over jongeren overlast in en rondom hun vastgoed.

Stijlgroep

Stijlgroep is een landschaps- en stedenbouwkundig ontwerpbureau dat in de wijk gevestigd is. Ze houden zich bezig met lokale projecten welke deels in opdracht en deels zelf geïnitieerd zijn. Zo hebben ze een kanskaart ontwikkeld waarop alle wensen van verschillende partijen in de wijken Feijenoord en Afrikaanderwijk zijn verzameld om verbindingen te leggen en kansen te creëren. Hiermee hopen ze bij te dragen aan de lokale zelfvoorzienendheid van de wijk. Het initiatief van de kanskaart is opgenomen in het resilience programma van Rotterdam als initiatief om wijken veerkrachtiger en inclusiever te maken. Ook hebben ze contact met stichting Helderheid en de gemeente over de inrichting van het Helderheidplein.

Bewoners en jongeren

Als laatste actoren zijn er nog de jongeren en de overige bewoners in de wijk. Deze kunnen alleen via andere partijen invloed uitoefenen of wanneer hen direct om advies wordt gevraagd.

Jongeren van 16 jaar of ouder hebben stemrecht voor de gebiedscommissies en jongeren van 18 jaar of ouder hebben stemrecht voor stedelijke en landelijke verkiezingen. Zo kunnen ze invloed uitoefenen op de politiek. In de praktijk blijkt dat een groot deel van de doelgroep niet stemt. Ook blijkt in de praktijk blijkt dat individuele jongeren bijna nooit om advies wordt gevraagd en dat ze dus afhankelijk zijn van hun eigen initiatieven. Ook deze initiatieven blijven vaak uit.

Van aanbod gericht naar vraaggericht.

Vanuit het beleid van de gemeente wordt voornamelijk gestuurd op een vraaggerichte aanpak in de jeugdhulpverlening met als gevolg dat veel voorzieningen die voorheen aanwezig waren, zijn verdwenen. Een voorbeeld daarvan zijn de buurthuizen die activiteiten en faciliteiten aanboden voor de jeugd. Uit de enquêtes en gesprekjes met jongeren blijkt dat veel jongeren graag meer buurthuizen willen zodat ze daar kunnen chillen en sport- en

spel activiteiten kunnen doen.

Ook organisaties zoals JOZ en Humanitas richten zich op de vraag van jongeren. In de praktijk blijkt echter dat de vraag vanuit jongeren vaak uit blijft. Dit komt vermoedelijk doordat ze niet bekend zijn met de mogelijkheid en doordat ze geen breed referentiekader hebben waaruit ze ideeën kunnen halen. Hierdoor zijn de jongeren steeds meer op zichzelf aangewezen.

Schema actorenanalyse

Om inzicht te krijgen in de connecties tussen alle verschillende actoren, hun belangen en de invloed die ze hebben op het waarmaken van de doelstelling zoals beschreven in dit project is een schema gemaakt. In dit schema is ook weergegeven op welke schaal de actoren actief zijn en welke middelen ze kunnen inzetten om hun doelen te verwezenlijken.

Belangen en invloed

Kijkende naar de belangen is te constateren dat de belangen van de jongeren, Stichting Helderheid, Young010, Stichting De nieuwe kans en stichting JOZ het meest overeenkomen met de doelstelling van dit project.

Partijen die de meeste invloed hebben op het realiseren van de doelstelling zijn het gemeentebestuur, de afdeling gebiedsontwikkeling bij de gemeente, de gebiedcommissie en de wijkraad. Opvallend is dat dit allemaal politieke en publieke instanties zijn. Dit zijn echter niet de instanties die ook de grootste belangen hebben bij het bereiken van het doel .

Schalen

De actoren die op de laagste schaal en zelfde schaal als de jongeren actief zijn hebben weinig invloed. Alleen de wijkraad lijkt een rol te kunnen spelen bij het nemen van beslissingen. De wijkraad is echter een nieuw orgaan en het moet nog blijken hoe deze rol vervuld wordt en of jongeren hierbij betrokken worden. er ook een link is tussen de jongeren en deze raad.

Middelen

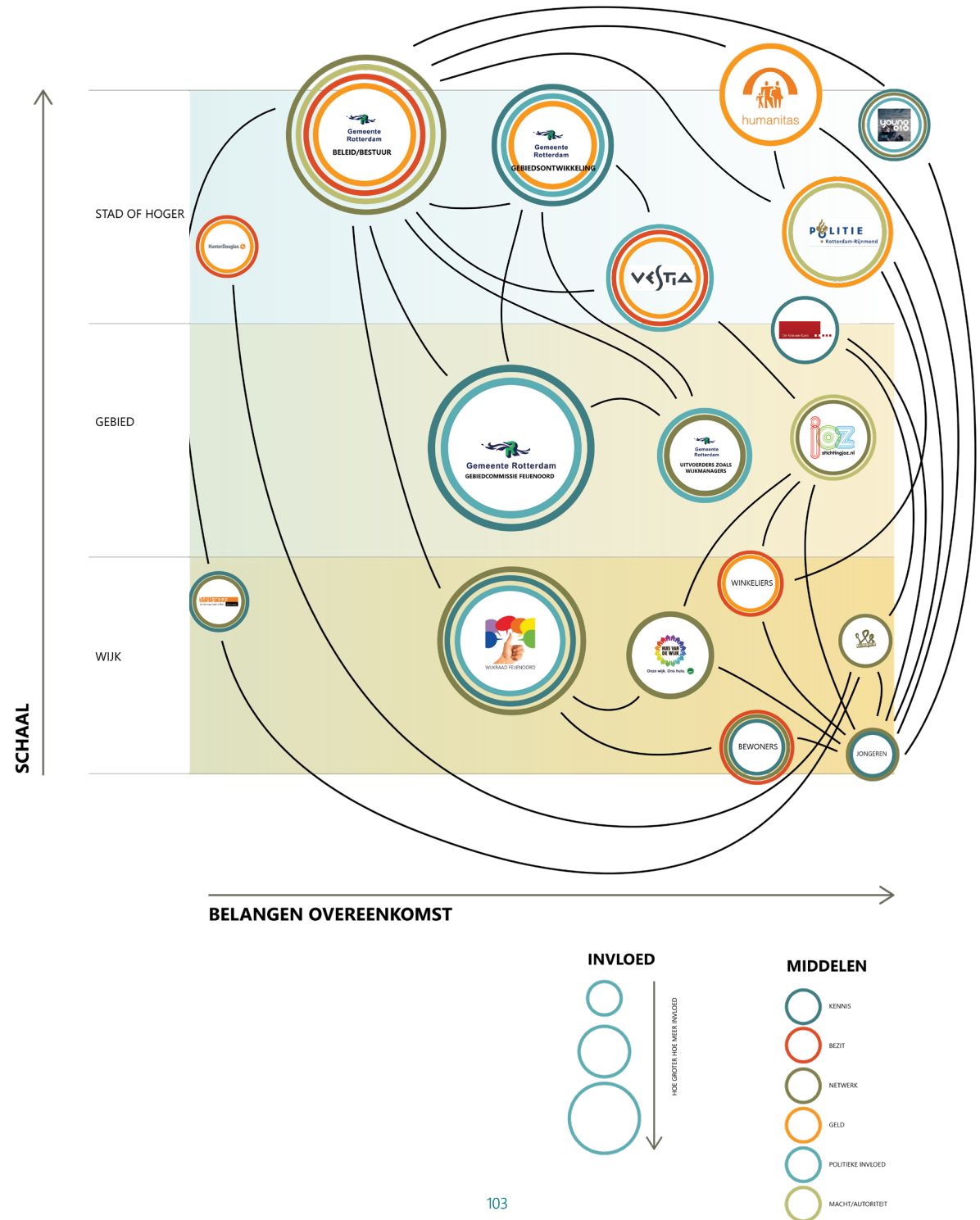
Er zijn verschillende middelen te onderscheiden die kunnen worden ingezet om belangen te behartigen. Uit het schema

blijkt dat de meest invloedrijke actoren ook veel geld beschikken. Als het gaat om ingrepen in de fysieke omgeving is het interessant welke actoren zowel geld als bezit hebben en dus in staat zijn om de fysieke omgeving te veranderen. In dit geval zijn het de winkeliers, Vestia en de gemeente. Van deze partijen staat de doelstelling van de gemeente het verst af van dat van dit project. Dit dus de partij waarin het meest geïnvesteerd moet worden om te overtuigen van het belang. Vestia en de winkeliers zullen sneller overtuigd zijn omdat ze direct overlast ervaren van jongeren, maar zij bezitten minder geld en grond dus hebben ook minder invloed. Op het gebied van de ontwikkeling van jongeren heeft Humanitas de meeste invloed en het meeste belang. Humanitas is echter vrij breed georiënteerd en moet dus goed geïnformeerd worden over de specifieke problemen en oplossingen. Door invloedrijke actoren te overtuigen kunnen investeringen in een buurthuis, sporthal, bibliotheek of het opknappen van de openbare ruimte gedaan worden.

Connecties

De jongeren en de gemeente staan in het schema van schaal en belangen het verst uit elkaar en hebben ook het grootste verschil in invloed. Opvallend is dat deze partijen ook niet in direct contact met elkaar staan. De meeste partijen die in contact staan met de gemeenteraad hebben ook meer invloed. De directe connecties van de jongeren scoren net als de jongeren laag op het gebied van invloed en hoog op belang. Young010 lijkt de meest directe en invloedrijke link tussen de jongeren en de gemeenteraad.

Verder zijn er andere actoren in de wijk en in de stad die belang hebben bij het ontwerpdoel dat is gesteld voor dit project en die hier invloed op hebben. Uit de actorenanalyse is gebleken dat veel actoren met elkaar in contact staan. Binnen de wijk zijn er een aantal actieve organisaties die zowel op zichzelf als in samenwerking met elkaar proberen bij te dragen aan de doelstelling. Deze lokale organisaties hebben

vooral hun kennis en netwerk als middel om hun doelen te bereiken. Ze maken gebruik van subsidies van de gemeente en fondsen en sponsors om hun werk te financieren. Via JOZ en de kanskaart van de Stijlgroep staan deze lokale actoren ook in verbinding met de gemeente.

Op een grotere schaal is Young 010 de partij die de jongeren vertegenwoordigt in een adviserende rol naar de gemeente. De lokale actoren vormen samen een netwerk en staan in contact met de jongeren. Young010 staat hier verder vanaf en omdat ze pas net bestaan en nog geen deel uit maken van dit netwerk .

Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzoek gedaan naar de vraag: *Wat karakteriseert de doelgroep jongeren in Feijenoord en het netwerk waarin ze zich bevinden?* De doelgroep bestaat uit de jongeren uit Feijenoord die aangewezen zijn op de publieke ruimtes en voorzieningen van de wijk. Zij die te weinig kansen krijgen en zij die overlast veroorzaken. 12-24

Deze groep jongeren bevinden zich volgens de theorie van Piaget (1950) in de formeel operationele fase. In deze fase leren ze hypothetisch leren redeneren. Dit opent een wereld voor jongeren waarin veel meer mogelijk is dan de werkelijke wereld om hen heen. De gewoontes van volwassenen in deze wereld kan ze dwarszitten en een onsympathieke brutale houding is geen uitzondering.

Ook kunnen jongeren nog moeilijk onderscheid maken tussen zaken die op hen betrekking hebben en op anderen. Ze plaatsen zichzelf hierdoor vaak in het middelpunt en hebben veel behoefte aan privacy doordat ze het gevoel hebben dat er veel op hen gelet wordt. [link aan het vorige hoofdstuk]

Volgens de Identiteitsontwikkelings theorie Erikson bevinden jongeren zich in de fase van 'identiteit versus rolverwarring. In deze fase ontwikkelen de jongeren hun eigen normen en waarden. Ze zetten zich af tegen hun ouders en de peergroep is belangrijk voor ze.

De jongeren in Feijenoord die aangewezen zijn op de openbare ruimte of die overlast veroorzaken hangen veel rond op straat. Het gaat hier voornamelijk om de jongens uit de wijk vanaf 14 jaar, die in groepjes van 3-7 jongens rondhangen. Uitzonderlijk voor Rotterdam, komen binnen deze groepjes vaak meerdere culturen samen.

Er is gekeken naar het netwerk in de wijk waarin de jongeren zich bevinden. Een belangrijke conclusie hieruit is dat jongeren vanuit hun positie ver weg staan van de gemeente. Jongeren hebben veel belang bij interventies in de wijk terwijl ze weinig middelen en invloed hebben. De gemeente heeft veel invloed en middelen maar heeft een breder doel, werkt op een grotere schaal en heeft dus minder belang bij interventies die de kansen van jongeren vergroten en jongerenoverlast verminderen. Jongeren en de gemeenten zijn via meerdere wegen met elkaar verbonden. De nieuw geïntroduceerde wijkraad, jongerencollectief young010 en Stichting Humanitas kunnen hierin een belangrijke rol gaan spelen omdat deze korte lijntjes tussen de jongeren en de gemeente vormen. Op dit moment zijn deze drie partijen allemaal nieuw en is er daardoor tijd nodig om deze in het netwerk op te nemen.

Aanbevelingen

De ontwerpdoelen die uit deze conclusie volgen zijn:

- Het zichtbaar maken van partijen in de wijk die door jongeren kunnen worden ingezet om hun belangen te behartigen.
- Plekken creëren waar jongeren onder elkaar kunnen zijn maar welk toezicht is door volwassenen.

Patronen

Crowding - Initiatieven - Beweegbare kamers - Jongeren naar de faciliteiten - Faciliteiten naar de jongeren

HET GEDRAG VAN JONGEREN

"Both active and passive participation in the daily life of urban streets promotes a gentle transition into the adult world [...] teenagers have always been criticised for this type of loitering but they can hardly grow up without it" Jacob (1961)

RESULTATEN ONDERZOEK

De vraag in dit hoofdstuk is: *Waar wordt het gedrag van jongeren in het publieke domein van Feijenoord door beïnvloed?*

Hieronder wordt vanuit de theorie en de praktijk het gedrag van jongeren toegelicht.

Theorie

Het gedrag van jongeren verschilt van dat van volwassenen. Dit is onder andere te verklaren door de cognitieve ontwikkeling die ze doormaken en anderzijds door het referentiekader dat ze aan het opbouwen zijn.

Specifiek gedrag door ontwikkeling puberteit

In het hoofdstuk hiervoor is uitgelegd dat jongeren in de puberteit hun identiteit ontwikkelen, zich losmaken van hun ouders, grenzen verkennen en normen en waarden ontwikkelen.

Om een identiteit te ontwikkelen is de peergroep erg belangrijk en zullen jongeren snel 'meeloopgedrag' vertonen. Rolmodellen spelen een belangrijke rol in het beïnvloeden van het gedrag van jongeren (Erikson, 1968).

In de puberteit zullen jongeren hun geprogrammeerde gedragspatronen evalueren en zelf nieuwe gedragingen ontwikkelen (Piaget, 1950). Dit is een proces van uitproberen en falen (trial en error). Voordat jongeren een manier van doen hebben gevonden waar ze zelf achter staan en die geaccepteerd wordt zullen ze eerst vaak gedrag vertonen wat problemen veroorzaakt.

Dit geldt ook voor het definiëren van grenzen. Om grenzen te kunnen definiëren moeten ze vaak eerst opgezocht worden en zullen ze ook vaak overtreden worden.

Een deel van dit gedrag zal plaatsvinden binnen familiale kring, school en vrienden. Daarnaast begeven jongeren zich in de openbare ruimte. Dit geeft de jongeren de kans om actief en passief deel te nemen aan het leven op straat. Op deze manier groeien ze toe naar de volwassen wereld. Deze manier van deelname is noodzakelijk voor het opgroeien maar wordt vaak gezien als overlast (Jacobs, 1961).

Soms resulteert het gedrag van jongeren in criminaliteit. Er is een relatie aangetoond tussen de tijd dat jongeren op straat rondhangen en de mate waarin ze in aanraking komen met de politie (Hoeben, 2016). Jongeren kiezen twee type plekken om te verblijven op straat. De eerste zijn plekken waar ze anoniem zijn en niet gezien worden zoals parkjes, achteraf gelegen hoekjes en bouwterreinen (Hoeben, 2016), ook wel informele plekken genoemd (Lynch, 1977). Onderzoek maakt duidelijk dat jongeren die rondhangen op anonieme plekken vaker crimineel gedrag vertonen dan jongeren die rondhangen op andere plekken (Hoeben, 2016). Wel is het zo dat rondhangende jongeren op plekken die ook gebruikt worden door andere doelgroepen vaker wordt gezien als overlastgevende jongeren.

Overlast en vandalisme

Zoals in de het probleemveld is genoemd wordt er relatief veel overlast ervaren in Feijenoord. De overlast door groepen jongeren is hoger dan het Rotterdams gemiddelde. Objectieve metingen wijzen uit dat de overlast minder is dan het Rotterdams gemiddelde én dat het nog meer aan het verminderen is. Vandalisme daarentegen wordt zowel objectief als subjectief boven het Rotterdams gemiddelde gemeten.

Praktijk

In Feijenoord blijkt ook dat jongeren voor beide type plekken kiezen (zie bijlage 2). Er hangen bijvoorbeeld veel jongeren op de Oranjeboomstraat en de Dam omdat daar iets te doen of te zien is. Vooral op de Oranjeboomstraat geeft dit veel problemen doordat jongeren hier hinderlijk aanwezig zijn (voor de ingang van een winkel staan) en door groepsvorming geluidsoverlast veroorzaken.

In hun vrije tijd maken jongeren vooral gebruik van de openbare plekken in hun eigen wijk of dichtbij. Hoe ouder jongeren worden hoe verder ze van huis weg gaan. Populaire

activiteiten die de jongeren zelf veel noemen zijn voetballen, met vrienden afspreken en rondlopen (Zie bijlage 5).

Populaire plekken in de wijk zijn De dam met de sporthal en het huis van de wijk, De Oranjeboomstraat, het Helderheidplein. Plekken die veel gebruikt worden buiten de wijk zijn Vuurplaat en Zuidplein (Zie bijlage 5).

Conclusie

De vraag voor dit hoofdstuk luidt: *Waar wordt het gedrag van jongeren in het publieke domein van Feijenoord door beïnvloed?* Als antwoord op deze vraag worden drie aspecten genoemd die invloed hebben op het gedrag van jongeren.

Het gedrag van jongeren wordt in de openbare ruimte voornamelijk beïnvloed door de mate van sociale controle en de mogelijkheid tot interactie. Hoe meer sociale controle er is, hoe meer overlast wordt ervaren van het gedrag (bijvoorbeeld geluidsoverlast en hinderlijk aanwezig zijn). Hoe minder sociale controle er is, hoe groter de kans op crimineelgedrag wordt (bijvoorbeeld dealen, stelen, vandalisme).

Het tweede aspect dat het gedrag van jongeren beïnvloedt is de cognitieve ontwikkeling en identiteitsontwikkeling van jongeren. Dit resulteert in gedrag waarmee jongeren op een actieve én passieve manier deelnemen aan de maatschappij. Dit is een belangrijk onderdeel van het opgroeien in de puberteit.

Als derde is geconcludeerd dat jongeren in Feijenoord een gemiddelde actieradius van 500 meter hebben en voornamelijk gebruik maken van publieke plekken in de wijk. Dit is een fenomeen dat typisch is voor het zwakke economisch sociale milieu waarin de jongeren in Feijenoord leven. Het nadelige gevolg hiervan is dat jongeren niet alle faciliteiten in de stad gebruiken die nuttig voor ze zouden zijn.

Aanbevelingen:

Uit de conclusie volgt een aantal aanbevelingen voor het ontwerp die zijn geformuleerd als ontwerpdoelen:

- De actieradius vergroten van de jongeren.
- Meer faciliteiten naar de jongeren toe brengen.
- Plekken creëren waar jongeren actief en passief deel kunnen nemen aan de maatschappij.
- Een evenwicht vinden tussen sociale controle en afzondering om zo een balans te vinden tussen overlast en criminaliteit.

Patronen

Jongeren naar de faciliteiten - Faciliteiten naar de jongeren -
overgangen - leesbare grenzen - beweegbare kamers

WENSEN VAN JONGEREN IN HET PUBLIEKE DOMEIN

RESULTATEN ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag: *Wat wensen jongeren uit Feijenoord in het publieke domein?*

Uit de vorige hoofdstukken is geconcludeerd dat jongeren andere wensen hebben en ander gedrag vertonen dan andere doelgroepen. Ook is er in geconcludeerd wat belangrijk is voor de ontwikkeling van jongeren en welke aspecten invloed hebben op het gedrag van jongeren.

Om erachter te komen wat de wensen van jongeren zijn, zijn drie workshops gehouden en is een enquête gedaan.

De wensen die verzameld zijn in workshops en in gesprekken worden in dit hoofdstuk toegelicht.

Theorie

Uit een onderzoek van Kevin Lynch (1977) blijkt dat jongeren de voorkeur geven aan privé plekken in plaats van publieke plekken (Lynch, 1977, pp. 48–49). Ook onderzoek van Abbott-Chapman & Robertson (2009) toont dit aan.

In 1977, Lynch was de eerste onderzoeker die een onderzoek opzetten over welke plekken door jongeren gebruikt werden en welke plekken ze preferen. In het onderzoek zijn 13 en 14 jarige jongeren gestudeerd uit vier verschillende landen. De kinderen is gevraagd naar hun favoriete plekken. De meest genoemde plekken zijn hun eigen kamer en het huis van vrienden. Als deze in de omgeving aanwezig waren werden ook pleinen, straathoeken, heuvels, parken en bossen. Op plekken waarin de omgeving geen informele plekken zijn zoals de laatste 4 genoemde, worden ook speeltuinen en scholen genoemd. De minst geliefde plekken zijn school, saaien plekken, plekken waar met toezicht, of plekken waar hun vrienden niet komen. Lynch concludeert hieruit enerzijds dat jongeren privéplekken meer waarderen dan publieke plekken en anderszijds dat jongeren informele plekken, gedefinieerd als straten, hoeken en stoepen, meer waarderen dan formele plekken zoals pleinen (Lynch, 1977, pp. 48–49)

Recenter onderzoek van Abbott-Chapman & Robertson (2009) duidt op vergelijkbare conclusies. Dit onderzoek laat ook zien dat private plekken populairder zijn dan publieke plekken. Ook vinden Abbott-Chapman en Robertson dat meisjes een hogere voorkeur hebben voor privéplekken dan. Er wordt daarbij gevonden dat publieke plekken meer worden geassocieerd met vrienden en sociale activiteiten dan privéplekken.

Veldwerk en workshops:

Om de wensen van jongeren in Feijenoord in kaart te brengen is zowel de input van een groep jongeren uit de wijk gebruikt als de input van Young010, een jongerencollectief dat de gemeenteraad adviseert over de belangen van jongeren.

Jongeren uit Feijenoord

In de workshop met jongeren uit Feijenoord werd aangegeven dat de jongens graag meer willen sporten en vooral meer georganiseerde activiteiten willen, zoals voetbaltoernooien, pingpong-toernooien en buurtfeesten.

Rotterdams jongerencollectief Young010

Young010 heeft zich in 2017 in drie werkgroepen, namelijk veiligheid, talentontwikkeling en verbinden, bezig gehouden met het leuker, mooier en beter te maken van de stad Rotterdam. De werkgroep verbinden is een half jaar lang gevolgd.

De jongeren uit deze werkgroep wensen een plek voor en door jongeren in Rotterdam waar jongeren elkaar face-to-face kunnen ontmoeten en zich kunnen ontwikkelen. 'De plek moet jongeren de ruimte bieden om te netwerken, huiswerk te maken, te studeren, plezier te hebben, te chillen, nieuwe talenten en mogelijkheden te ontdekken en jongeren zelf een plek laten runnen. De plek moet centraal gelegen zijn, het is een open en transparante plek die kleurrijk is en flexibel is in te richten.' (Stichting Lokaal, 2018, p22)

Conclusie

De vraag voor dit hoofdstuk luidt: *Wat wensen jongeren uit Feijenoord in het publieke domein?* Over het algemeen wensen jongeren volgens Lynch (1977) en Abbott-Chapman

& Robertson (2009) private plekken. Daarnaast geven ze de voorkeur aan informele plekken waar niet veel anderen zijn behalve jongeren. Ook de jongeren uit Rotterdam wensen een plek waar alleen jongeren komen. Ze stellen zich een plek voor die door jongeren gerund wordt waar ruimte is om te ontmoeten en te ontwikkelen.

De jongeren in Feijenoord geven ook aan een plek te willen zonder volwassenen of een plek waar ze getolereerd door volwassenen. Daarnaast zijn er specifieke wensen voor de wijk Feijenoord, zoals het toevoegen van sportactiviteiten, buurtactiviteiten en plekken om zich te ontwikkelen.

Aanbevelingen

Bij het ontwerpen van een wijk kunnen de wensen van één groep niet letterlijk en direct worden geïmplementeerd, simpelweg omdat er meer belangen spelen. Daarnaast zijn de wensen die de jongeren zelf beschrijven gebaseerd op wat ze kennen en wat ze zich kunnen voorstellen. Zoals eerder beschreven wordt in de puberteit het abstract denkvermogen pas net ontwikkeld en is het voor een grote groep jongeren nog lastig om oplossingen te vinden die ze nog niet kennen.

Het is belangrijk dat de achterliggende redenen voor de wensen worden gehoord en worden gebruikt als input voor het ontwerp. Hierbij is het de rol van de ontwerper om door middel van creativiteit deze achterliggende redenen te vertalen naar een oplossing waarin de wensen van meerdere groepen samen komen.

Aanbevelingen

Voor het ontwerp zijn de volgende aanbevelingen te noemen:

- Het creëren van een plek voor jongeren waarin jongeren onder begeleiding kunnen bepalen wat daar gebeurt.
- Het faciliteren van de privacy behoefte van jongeren door middel van de zoneringstheorie.
- Sportactiviteiten voor jongeren faciliteren.

Patronen

Faciliteiten naar de jongeren brengen - Sport - aantrekkelijke buitenruimte - Kamers - Beweegbare kamers

PATRONENTAAL

In het onderzoek is theoretische en locatiespecifieke informatie verzameld. Hiermee wordt antwoord gegeven op de deelvragen. Echter, om de hoofdvraag te beantwoorden moet de relatie gelegd worden met het ontwerp. Per antwoord op een deelvraag zijn eerder al ontwerpdoelen beschreven. In dit hoofdstuk wordt expliciet gemaakt hoe, op basis van de onderzoeksresultaten, de aanbevelingen verwezenlijkt kunnen worden.

Een veel gebruikte methode om dit te doen is het opstellen van patronen. Patronen zijn voor het eerst ontwikkeld door Alexander (1977) in zijn boek 'A Pattern Language'. Alexander (1977, p. 'x') beschrijft hier: "...towns and buildings will not be able to become alive, unless they are made by all the people in society, and unless these people share a common pattern language, within which to make these buildings, and unless this common pattern language is alive itself." Er zijn een aantal stellingen over patronen te destilleren aan de hand van dit citaat. De woorden 'made by all people' zijn te interpreteren als dat een plek wordt gemaakt door zowel de gebruikers, bouwen als ontwerper. 'Share a common pattern language' betekent dat deze gebruikers, bouwers en ontwerpers elkaars belangen kennen en delen. Ook beschrijft Alexander dat ze deze belangen moeten gebruiken om een plek te maken. Met 'still alive' duidt hij aan dat een patronentaal kan veranderen en dat dan alle partijen weer met de nieuwe patronentaal moeten werken aan het creëren van plekken.

Wisselwerking met onderzoek en ontwerp

Patronen zijn de linkt tussen de onderzoeksresultaten en het ontwerp. Ondanks dat ze na de resultaten van het onderzoek worden gepresenteerd en voor het ontwerp, is er een wisselwerking geweest tussen het creëren van de patronen, de onderzoeksresultaten en het ontwerp.

Wisselwerking tussen
onderzoek en ontwerp

ONDERZOEKSRESULTATEN

PATRONEN

ONTWERP

Onderzoek

De onderzoeksresultaten zijn input voor de patronen. Ook is in de patronen soms verder ingegaan op de theorie of de bevindingen uit de wijk dan in de hoofdstukken van de onderzoeksresultaten. Hierdoor zijn de patronen op hun beurt weer input geweest voor de onderzoeksresultaten.

Ontwerp

Voor de relatie met het ontwerp geldt eenzelfde soort wisselwerking. De patronen zijn gemaakt om een suggestie te doen voor het ontwerp en dienen dus als basis voor het ontwerp. Tegelijkertijd zijn tijdens het ontwerpen mogelijke oplossingen ontstaan die in de patronen zijn verwerkt.

Ontwikkeling van patronentaal

Een patronentaal is nooit compleet of uitontwikkeld. Nieuwe inzichten uit onderzoek, maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op de relevantie van de patronen en kunnen ervoor zorgen dat patronen gewijzigd worden, dat er patronen wegvallen of dat er patronen bijgevoegd worden.

Generiek en specifiek

De patronentaal die hier is ontwikkeld is gericht op jongeren in Feijenoord. Een aantal patronen zijn ook van toepassing op andere doelgroepen en locaties. Een aantal zijn specifiek.

Opdeling van de patronen

De patronen zijn opgedeeld in twee patronenboekjes. Het blauwe patronenboekje 'jongeren en de wijk' bevat patronen die gaan over faciliteiten en kwaliteiten die het publieke domein moet bieden voor de ontwikkeling van jongeren. Tevens dragen deze bij aan het vermaken van jongeren waardoor verveling en overlast wordt beperkt. De patronen in deze set hebben wel onderlinge relaties maar kunnen ook apart gelezen worden en toegepast.

Het rode patronenboekje 'Nuances in het publieke domein' gaat over de zoneringstheorie. Deze patronen vormen samen een beschrijving van hoe de theorie toegepast kan worden. Deze patronen vormen een hechte set en kunnen niet los van elkaar gezien worden, maar wel door elkaar gelezen worden.

Begrippenlijst

Als de patronen los van elkaar, los van het onderzoek of in een andere volgorde worden gelezen kan de begrippenlijst geraadpleegd worden.

De opbouw van patronen

De opbouw van de patronen kan verschillen per taal. Alexander (1977) beschrijft eerst een probleem of fenomeen, daarna de achtergrond van dit probleem of fenomeen en dan de oplossing hoe ontwerper hiermee om kunnen gaan. Koomen's (2014) patronen over kindvriendelijke omgevingen beschrijven een hypothese gebaseerd op haar onderzoek, daarna wordt onderbouwd waar de hypothese op is gebaseerd en daarna geeft ze specifieke aanbevelingen voor het ontwerp.

Hoe patronen ook zijn opgebouwd, ze leggen altijd de relatie uit tussen de fysieke omgeving (het maken van de ontwerpers en bouwers) en het gedrag van mensen (het maken van de gebruikers).

Titel: De titel van een patroon bestaat uit de kernwoorden van de stelling. Deze titel is handig te gebruiken als naar een patroon wordt verwezen.

Afbeelding: De afbeelding wordt gevormd door een schematisch tekening dat de herkenbaarheid van een patroon vergroot. Ook wordt deze gebruikt om visueel te verwijzen naar het patroon.

Stelling: De stelling vormt de generieke hypothese van het patroon. De hypothese bevat altijd een relatie tussen een fysiek en een sociaal aspect. Tegelijkertijd is de hypothese een antwoord op een probleem dat in de achtergrond wordt beschreven.

Achtergrond: In de achtergrond wordt het op te lossen probleem beschreven en toegelicht aan de hand van de onderzoeksresultaten. Ook wordt in de achtergrond de relevantie van het probleem benoemd en de nodige achtergrondkennis beschreven om de randvoorwaarden te vormen voor het ontwerp. Ondanks dat de hypothese

als generieke stelling is geformuleerd is de achtergrond informatie gebaseerd op lokale bevindingen.

Randvoorwaarden: Hier wordt verder uitleg gegeven over de hypothese en hoe deze bijdraagt aan de oplossing voor het probleem uit de achtergrond. Er worden specifieke voorbeelden genoemd voor Feijenoord om de randvoorwaarden te illustreren.

Ontwerpprincipes: De ontwerpprincipes laten visueel zien hoe kan worden ontworpen binnen deze randvoorwaarden. Het zijn voorbeelden en ze zijn nooit compleet, op ontwerpende wijs kunnen meer mogelijkheden ontdekt worden. De ontwerpprincipes zijn gebaseerd op de casus van Feijenoord. Voor andere casussen kunnen deze worden aangevuld of vervangen worden voor andere ontwerpprincipes.

Patronen als handleiding

De patronen kunnen door andere ontwerpers als handleiding gebruikt worden. Het ontwerp dat voor dit project is ontwikkeld is een voorbeeld van hoe met de patronen ontworpen kan worden. Een andere casus vraagt om een ander ontwerp maar kan gebruik maken van de principes uit de patronen. Zoals eerder aangegeven is deze patronentaal ontwikkeld vanuit de wens om te ontwerpen voor jongeren in Feijenoord. Ontwerpers met dezelfde opgave zullen het meeste baat hebben bij het gebruiken van deze patronen maar de generieke elementen die de patronen in zich hebben kunnen op veel casussen toegepast worden.

In de patronen wordt de relatie gelegd met Feijenoord. Als op een andere locatie dezelfde fenomenen gevonden worden kunnen dezelfde patronen gebruikt worden. Hiermee kan niet gegarandeerd worden dat dit op een andere locatie ook de enige oplossingen zijn. Het blijft de rol van onderzoekers en ontwerper om hier zorgvuldig mee op te gaan.

Door in een wijk meer faciliteiten toe te voegen komen jongeren met een kleine actieradius met meer faciliteiten in aanraking.

1. Verbind toegankelijke faciliteiten met het bestaande netwerk van faciliteiten.
2. Ontwerp voor multifunctioneel gebruik om het faciliteiten aanbod te vergroten.
3. Creëer gemeenschappelijke plekken tussen faciliteiten om ontmoeting en bekendheid te stimuleren.

Door de actieradius van jongeren te vergroten komen ze met meer faciliteiten in aanraking.

4. Ontwerp futuristische routes tussen grote faciliteitsclusters.
5. Voeg fietsstallingen toe.
6. Voeg faciliteiten toe in de wijk met een groot bereik.

Initiatieven van jongeren kunnen gestimuleerd worden door de fysieke ruimte en sociale hulpmiddelen die beschikbaar zijn zichtbaar te maken.

7. Plaats organisaties die jongeren kunnen helpen activiteiten te organiseren op routes die veel gebruikt worden door jongeren.
8. Ontwerp plekken waar organisaties zitten die jongeren kunnen helpen activiteiten te organiseren met een opvallende omgeving die jongeren aanspreekt.
9. Ontwerp speciale zones die zijn gereserveerd en gereserveerd voor ondernemersinitiatieven.
10. Ontwerp geïntegreerde teksten die jongeren inspireren en structureren.

Door het aantrekkelijk maken van de buitenruimte gaan meer mensen deze gebruiken. Dit draagt bij aan een veilige en gezonde omgeving.

11. Ontwerp de buitenruimte zo dat ze activiteiten faciliteert.
12. Ontwerp kleurrijke objecten in de buitenruimte.
13. Ontwerp kleurrijk groen door rekening te houden met seizoenen en plaatssoorten.
14. Ontwerp zodat elementen kunnen wisselen om bewoners inspiratie te geven.

Door sportfaciliteiten in de wijk te integreren met het ontwerp van het publieke domein komen meer jongeren in aanraking met sport.

15. Ontwerp aantrekkelijke en transparante sportgebouwen.
16. Ontwerp groene routes door de wijk.
17. Ontwerp sportvelden waar vrij gebruik kan worden.
18. Combineer sportfaciliteiten met andere functies.
19. Integreer sportfaciliteiten in het ontwerp van de buitenruimte.
20. Ontwerp sportfaciliteiten met de officiële maatvoering zodat sportwedstrijden er ook gebruik van kunnen maken.

Het voorkomen van crowding draagt bij aan het verminderen van overlast en het faciliteren van interactie.

21. Bepaal zitplekken op plekken waar crowding voorkomen moet worden.
22. Creëer meer ruimte of ontwerp alternatieve routes op plekken waar crowding voorkomen moet worden.
23. Verloop richtlijnen op plekken waar crowding voorkomen moet worden.
24. Ontwerp met lichte kleuren op plekken waar crowding voorkomen moet worden.

Door kamers te ontwerpen binnen het publieke domein kan het gebruik van het publieke domein voor jongeren worden gefaciliteerd.

25. Ontwerp kamers voor jongeren waar een activiteit kan plaatsvinden en zitplekken zijn.
26. Ontwerp plekken zodat ze als verschillende zones kunnen functioneren.

Een gemakkelijke overgang tussen zones stimuleert de sociale interactie in de wijk dat bijdraagt aan de sociale veiligheid.

27. Voeg kamers toe.
28. Voeg zones toe tussen zones met een groot niveaoverschil.
29. Ontwerp duidelijke grenzen tussen zones met een groot niveaoverschil.

Door de zones binnen het publieke domein leesbaar te maken, worden crowding en eenzaamheid verminderd.

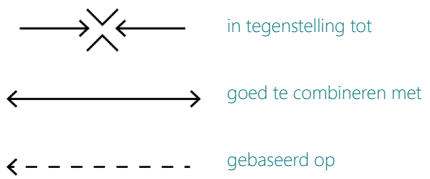
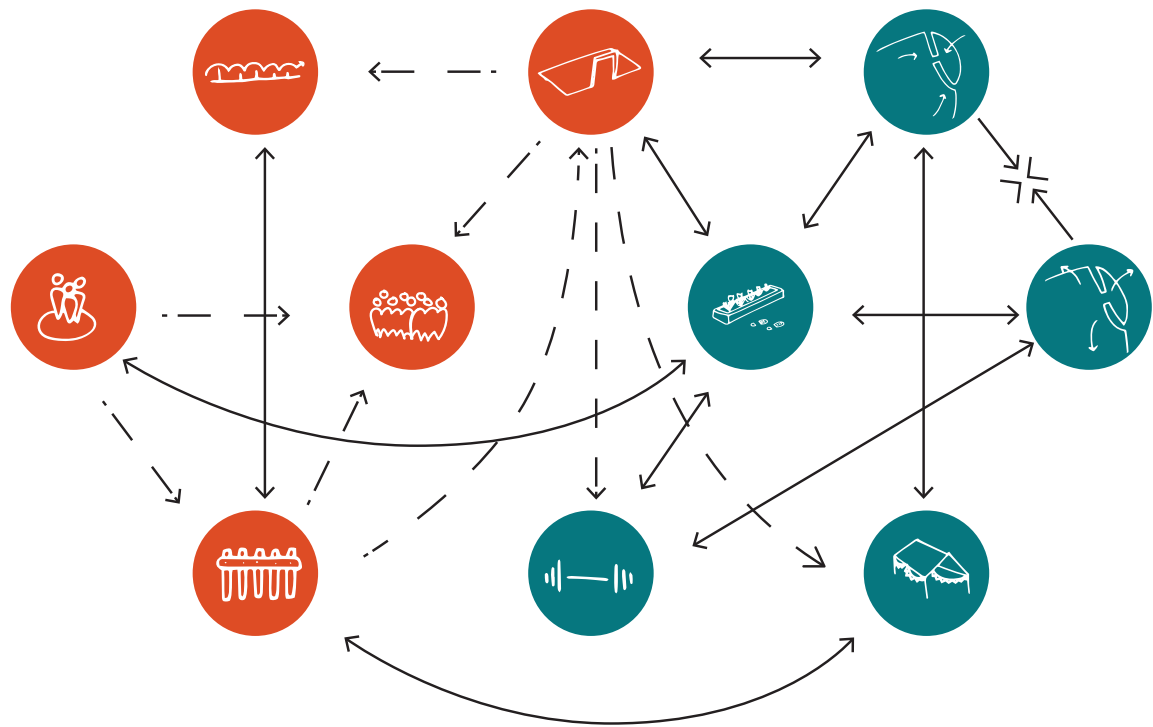

30. Gebruik verschillende materialen in verschillende zones.
31. Gebruik verschillend formaat in verschillende zones.
32. Gebruik verschillende kleuren in verschillende zones.
33. Gebruik verschillende vormtaal in verschillende zones.

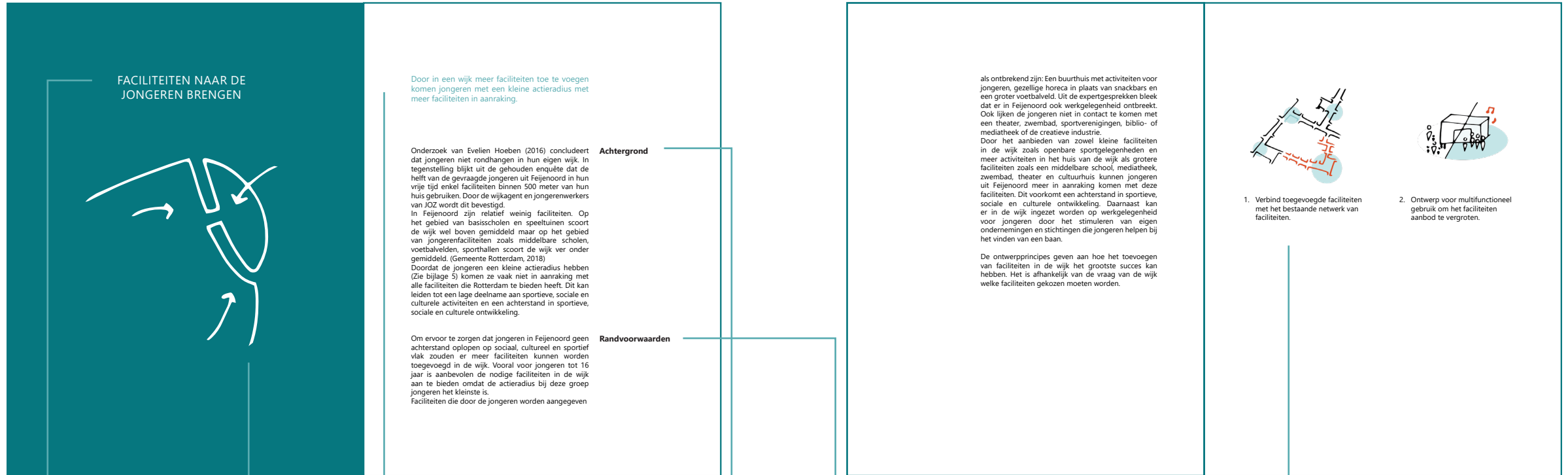
Ruimte ontwerpen voor beweegbare kamers draagt bij aan het verminderen van overlast en het faciliteren van interactie.

34. Ontwerp ruimte om gebruikers zones te laten personaliseren.
35. Ontwerp zachte grenzen tussen zones voor gemakkelijke interactie.
36. Ontwerp harde grenzen voor kamers waar privacy gefaciliteerd moet worden.
37. Ontwerp gemeenschappelijke bankjes voor beweegbare kamers.
38. Creëer meer ruimte om beweegbare kamers te 'parkeren'.
39. Ontwerp zitarrangementen.
40. Ontwerp alternatieve routes om beweegbare kamers heen.
41. Voeg groen of andere obstakels toe op plekken waar beweegbare kamers niet geparkeerd zijn.

Schema onderlinge relaties van patronen

Titel: De titel van een patroon bestaat uit de kernwoorden van de stelling. Deze titel is handig te gebruiken als naar een patroon wordt verwezen.

Afbeelding: De afbeelding wordt gevormd door een schematisch tekening dat de herkenbaarheid van een patroon vergroot. Ook wordt deze gebruikt om visueel te verwijzen naar het patroon.

Stelling: De stelling vormt de generieke hypothese van het patroon. De hypothese bevat altijd een relatie tussen een fysiek en een sociaal aspect. Tegelijkertijd is de hypothese een antwoord op een probleem dat in de achtergrond wordt beschreven.

Achtergrond: In de achtergrond wordt het op te lossen probleem beschreven en toegelicht aan de hand van de onderzoeksresultaten. Ook wordt in de achtergrond de relevantie van het probleem benoemd en de nodige achtergrondkennis beschreven om de randvoorwaarden te vormen voor het ontwerp. Ondanks dat de hypothese als generieke stelling is geformuleerd is de achtergrond informatie gebaseerd op lokale bevindingen.

Randvoorwaarden: Hier wordt verder uitleg gegeven over de hypothese en hoe deze bijdraagt aan de oplossing voor het probleem uit de achtergrond. Er worden specifieke voorbeelden genoemd voor Feijenoord om de randvoorwaarden te illustreren.

Ontwerpprincipes: De ontwerpprincipes laten visueel zien hoe kan worden ontworpen binnen deze randvoorwaarden. Het zijn voorbeelden en ze zijn nooit compleet, op ontwerpende wijs kunnen meer mogelijkheden ontdekt worden. De ontwerpprincipes zijn gebaseerd op de casus van Feijenoord. Voor andere casussen kunnen deze worden aangevuld of vervangen worden voor andere ontwerpprincipes.

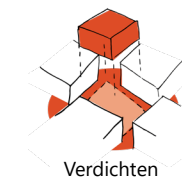
RUIMTELIJKE OPGAVE

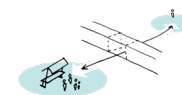
De ruimtelijke opgaven geven samen met de patronen aanleiding tot het maken van een herontwerp voor de wijk Feijenoord. In de vijf ruimtelijke opgaven komen algemene ruimtelijke aspecten naar voren die in de wijk en in het gebied eromheen verbeterd zouden kunnen worden. De ruimtelijke opgaven komen zowel voort uit de analyse en wensen van de gemeente als uit het veldwerk dat is gedaan tijdens het onderzoek. Aan de hand van vijf thema's zijn de ruimtelijke opgaven in kaart gebracht.

Zoals uit het probleemveld is gebleken, is de leefbaarheid in Feijenoord laag. Dit komt onder andere door het eenzijdige woningaanbod wat voornamelijk bestaat uit portiekwoningen, de open en lege buitenruimte in de wijk en de matige bereikbaarheid van voorzieningen in en vanuit de wijk. Daarnaast wordt de wijk gekenmerkt door een multiculturele populatie, hoge werkloosheid en veel huishoudens met lage inkomens.

De vijf ruimtelijke opgaven zijn verdeeld onder de volgende thema's: verdichten, verbinden, faciliteiten, buitenruimte en veiligheid.

Verdichten

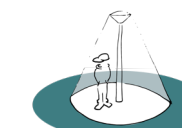
Verbinden

Faciliteiten

Buitenruimte

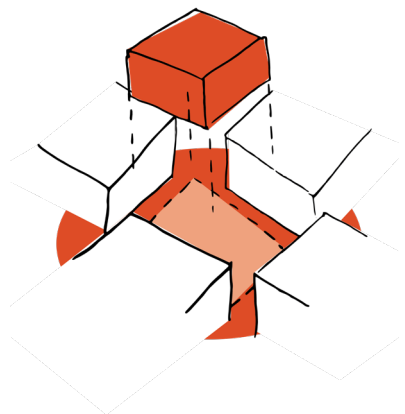

Veiligheid

40

Verdichten

Rotterdam verwacht in de toekomst nog verder te groeien. In Zuid is nog ruimte voor het toevoegen van woningen. Een groot deel van de verdichtingsopgave kan in Feijenoord gerealiseerd worden, omdat daar de druk op de buitenruimte lager is dan in de rest van Rotterdam. Gemeente Rotterdam heeft vastgesteld welke gebieden potentie hebben voor het toevoegen van woningen (zie rode blokken in kaart). Ook andere plekken in de kop van Feijenoord hebben potentie om gebruikt te worden als bouwgrond omdat ze nu geen functie hebben die van meerwaarde is voor de bewoners van de wijken.

Voordelen van verdichten voor jongeren.

Het verdichten van een wijk heeft als voordeel dat er meer mensen komen te wonen waardoor er meer draagvlak is voor het toevoegen van nieuwe voorzieningen. Op deze manier kan de verdichtingsopgave worden ingezet om voorzieningen die bijdragen aan de ontwikkelkansen van jongeren haalbaarder te maken.

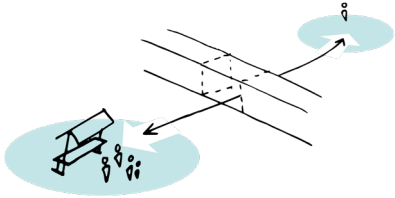
Daarnaast is het belangrijk voor de wijk om doorstroommogelijkheden te bieden aan jonge mensen die zich willen vestigen in de wijk. Bij het toevoegen van woningen kan hier rekening mee worden gehouden.

Risico's van verdichten voor jongeren

Bij ontwikkelen van woningen op plekken waar nu voorzieningen gevestigd zijn, zoals op de persoonsdam, bestaat het risico dat er stille woonwijken ontstaan waar 's avonds een onveilig gevoel ervaren kan worden. Daarnaast hebben de voorzieningen op die plek een belangrijke betekenis voor de jongeren in de wijk.

In de verdichtingsopgave moet dus rekening gehouden worden met het behouden van voorzieningen en het creëren van een mix van wonen en voorzieningen.

Verbinden

De huidige hoofdroutes in Kop van Feijenoord lopen voornamelijk in noord-zuid richting. Er zijn weinig sterke dwarsverbindingen die helemaal doorlopen tot in de wijk Feijenoord.

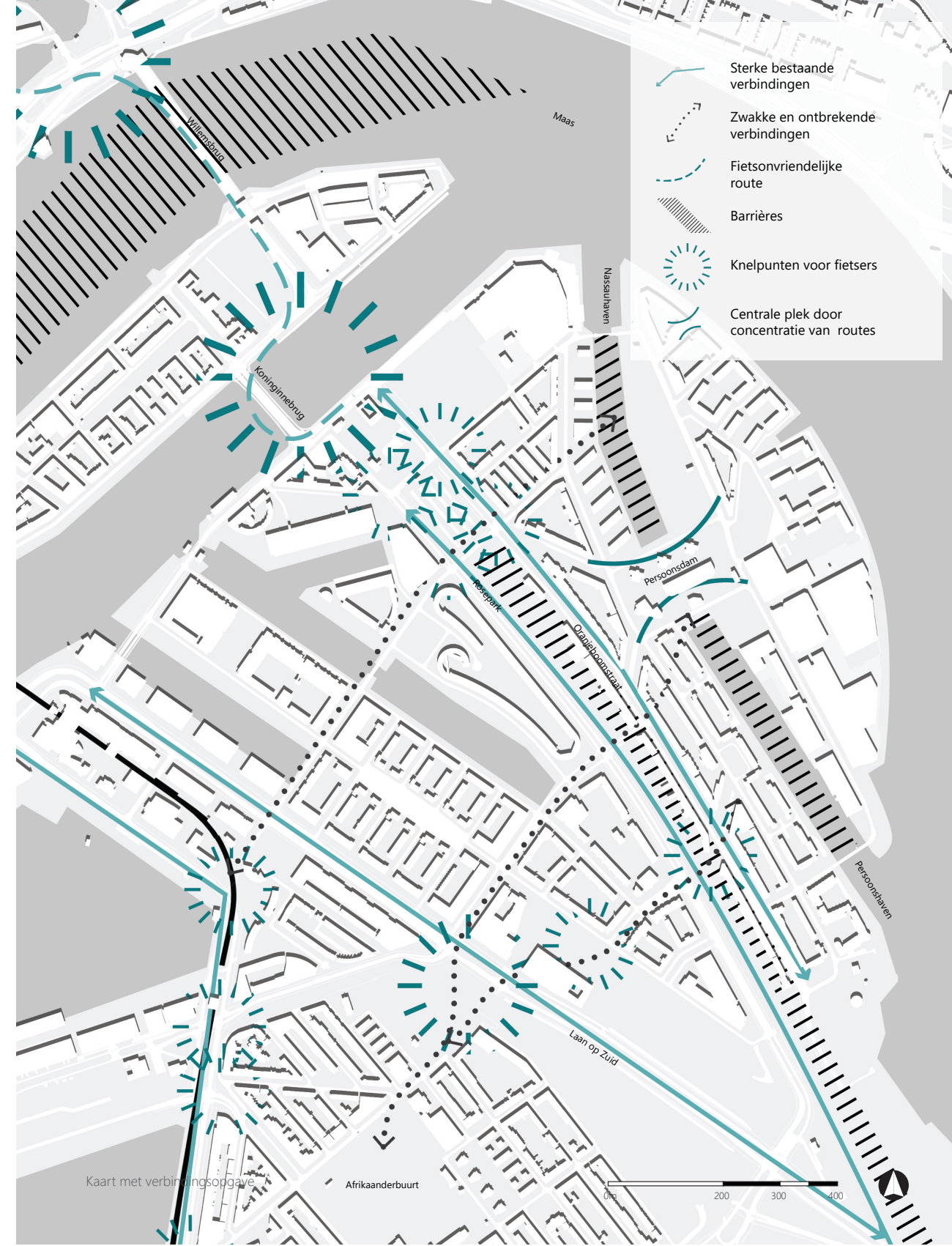
Zoals is gebleken uit het voorgaande onderzoek hebben de jongeren uit Feijenoord een kleine actieradius wat ervoor zorgt dat ze met weinig faciliteiten van andere wijken in aanraking komen. Dit komt onder andere doordat de faciliteiten uit andere wijken slecht zijn verbonden met de wijk Feijenoord voor fietsers en voetgangers.

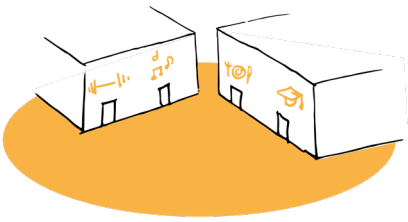
De grootste barrières die Feijenoord afsluit van omliggende wijken zijn de spoorbaan, het park op de spoorbak en de Maas. Daarnaast is een deel van de wijk een schiereiland waarbij de twee havens grote barrières vormen in de wijk. Een andere grote barrière tussen Afrikaanderbuurt en Feijenoord is de Laan op Zuid. De kruispunten over deze weg zijn druk en er zijn geen sterke zichtlijnen van de ene wijk naar de andere.

De Maas vormt een barrière tussen Noord en Zuid. De Willemsbrug is vanuit Feijenoord de dichtstbijzijnde verbinding naar de overkant. De fietsroute naar de brug aan beide kanten van de Maas bevat veel stoplichten en omwegen. Dit is geen snelle aantrekkelijke route om te nemen voor jongeren als ze richting het centrum willen.

Het 'eiland' van Feijenoord wordt door vier verbindingen verbonden met de rest van de stad. De belangrijkste verbinding voor voetgangers en fietsers is de Persoonsdam. Het is dus belangrijk dat deze behouden wordt en deze plek heeft potentie om de verbindingen te versterken.

De opgave is dus om barrières te doorbreken en routes in oostwest richting te versterken om Feijenoord beter te verbinden met de aangrenzende wijken.

Faciliteiten

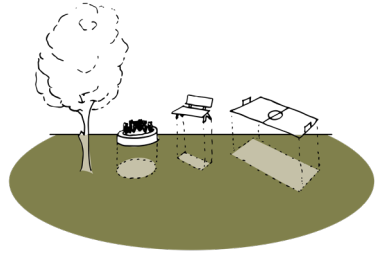
Voor de ontwikkeling en het welzijn van jongeren zijn educatieve voorzieningen, sportvoorzieningen en werkgelegenheid belangrijk. De aanwezige faciliteiten clusters zijn op de kaart weergegeven. Ook zijn de relevante faciliteiten voor jongeren aangegeven.

Niet alle faciliteiten liggen in een even aantrekkelijke omgeving of gebouw. Het gebouw op de Persoonsdam huisvest een 'Huis van de Wijk' en sporthal, maar dit is een gesloten gebouw dat weinig relatie heeft met de ruimte eromheen. Ook is de ruimte eromheen niet aantrekkelijk en faciliteert deze niet de functies in de gebouwen.

Het kan een bedreiging zijn dat er woningen zijn gepland op deze locatie. Hierbij is het dus belangrijk dat de functies die nu aanwezig zijn worden teruggeplaatst in de wijk. Daarnaast zijn er een aantal faciliteiten die missen: middelbare school, bioscoop, theater en een sporthal die aantrekkelijk is voor sportverenigingen.

Op het gebied van faciliteiten is de opgave dus om bestaande faciliteiten die bijdragen aan de kansen van jongeren te behouden of aantrekkelijker te maken en het aanbod van faciliteiten uit te breiden zodat de wijk bijdraagt aan de kansen van jongeren.

Buitenruimte herontwerpen

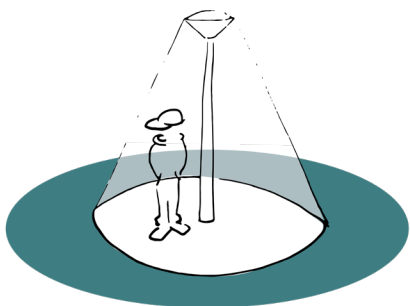
Een aantal pleinen en parken is in de gemarkeerd om aan te geven dat hier een gebrek is aan gebruiksfuncties en sfeer.

De plekken zijn vaak open buitenruimtes met gras of betegelde pleinen. Er zijn weinig plekken om te verblijven en er is weinig aanleiding voor activiteiten.

Het is belangrijk om deze buitenruimtes aantrekkelijker te maken voor het welzijn van de jongeren en andere bewoners. Buiten zijn is gezond en door buiten te zijn is het mogelijk anderen te ontmoeten wat de sociale cohesie in de wijken kan verbeteren.

Veiligheid

In de wijk en haar omgeving zijn een aantal plekken gevonden waar de sociale controle heel laag is. Dit komt door blinde muren of éénzijdig functiegebruik. Op de kaart zijn deze plekken lichtblauw getekend. Aan de persoonskade bijvoorbeeld, vormen de gebouwen hoekjes waar niemand zicht op heeft. Dit veroorzaakt een lage veiligheidsbeleving voor bewoners in de wijk. In verband met overlast door jongeren is het van belang deze plekken te minimaliseren.

Ook plekken zoals het fietspad in het verlengde het hillekopplein is een plek waar een opgave ligt om de veiligheidsbeleving te vergroten. Dit pad loopt voornamelijk langs kantoorpanden waardoor het hier 's avonds als onveilig ervaren kan worden.

In parken zoals het Rosepark en het Nassaupark kan het 's avonds donker en onveilig aanvoelen. Het is belangrijk dat op deze plekken door middel van verlichten de veiligheidsbeleving verhoogd wordt.

ONTWERP

In dit hoofdstuk wordt het ontwerp voor de wijk Feijenoord gepresenteerd. Het ontwerp wordt geïntroduceerd met een visie voor Feijenoord en omliggende wijken. Daarna wordt het deelontwerp met pleinontwerp toegelicht. Aan de hand van impressies wordt een impressie gegeven van de sfeer die het ontwerp zal creëren. Ook wordt in dit hoofdstuk de relatie tussen het onderzoek en het ontwerp duidelijk door de relatie met de patronen en ontwerpprincipes in het ontwerp te laten zien.

Als onderdeel van het onderzoek is een ontwerpdoel gesteld: *Het ontwerpdoel is om het sociale perspectief van jongeren in Feijenoord te verbeteren en om overlast door jongeren te voorkomen. Dit zal de leefbaarheid van de wijk voor zowel jongeren als voor anderen verbeteren. Het ontwerpdoel wordt bereikt door te interveniëren in de publieke ruimte van Feijenoord.*

Het creëren van een ontwerp voor de wijk Feijenoord is ingezet als onderzoeksmethode om antwoord te geven op de hoofdvraag. Het ontwerp en het onderzoek hebben parallel aan elkaar plaats gevonden. Er is een sterke wisselwerking geweest tussen het onderzoek, de patronen en het ontwerp.

Producten	Schaal
Visie	- Gebied
Patronenkaart	- Wijk
Deelontwerp	- Deel van de wijk
Pleinontwerp	- Persoonsplein

VISIE

Vanuit de ruimtelijke opgaven is een visiekaart opgesteld voor Feijenoord en de omliggende wijken: gebied 'Kop van Feijenoord'. Op de visiekaart is te zien dat er een aantal belangrijke ingrepen worden gedaan om invulling te geven aan de ruimtelijke opgaven en zo een bijdrage leveren aan het vergroten van de kansen van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren.

Verdichten en faciliteiten

Op de kaart zijn drie belangrijke gebieden gemarkeerd waar verdicht wordt. Bij het Hefkwartier en de Hilledijk worden onbebouwde gebieden opgevuld met woningen. In het geval van de Hilledijk is rekening gehouden met de route van het Afrikaanderplein naar de Persoonsdam. Op de Persoonsdam worden ook woningen toegevoegd, hier wordt rekening gehouden met het terugplaatsen van voorzieningen die belangrijk zijn voor de wijk. Rondom deze nieuwe bouwblokken ontstaat dan een aantrekkelijk plein en park. Ook in de bouwblokken bij de Hilledijk kunnen voorzieningen worden toegevoegd, waardoor de voorzieningsclusters van de verschillende wijken aan elkaar geschakeld worden.

Verbindingen

In het belang van het vergroten van de actieradius van de jongeren, wordt een aantal verbindingen versterkt. De verbinding naar Noord over de Maas wordt versterkt door het toevoegen van een fietsbrug. Om uitwisseling met de wijk Katendrecht en het Afrikaanderplein te stimuleren worden ook deze verbindingen versterkt. Dit gebeurt door ze fietsvriendelijker te maken en barrières zoals het spoor

en Laan op Zuid te doorbreken. Ook is in de geplande bouwblokken rekening gehouden met de nieuwe routes. Daarnaast is er een aantal kruispunten aangewezen die fiets- en voetgavervriendelijker gemaakt moeten worden, om het gebruik hiervan te stimuleren.

Veiligheid en aantrekkelijke buitenruimtes

Er is een aantal buitenruimtes gemarkeerd waar de veiligheidsbeleving wordt verbeterd of die aantrekkelijker gemaakt worden. De veiligheidsbeleving wordt verbeterd op de Persoonskade en bij Hillekopplein. Hier wordt de verlichting aangepast en worden blinde gevels aangepakt. Bij het Nassauhavenpark, Rosepark, Afrikaanderplein, Spoorweghavenplein en Lodewijk Pincoffsplein wordt de buitenruimte aantrekkelijker gemaakt door in het herontwerp functies en zitgelegenheden toe te voegen.

TOEGEPASTE PATRONEN

In dit hoofdstuk wordt op de kaart van de wijk Feijenoord duidelijk wat de relatie is met de patronen uit de patronenboekjes.

Eerst wordt per patroon beschreven wat er zal gebeuren in de wijk. Vervolgens wordt op de kaart aangegeven waar en hoe deze patronen in de wijk worden toegepast.

Tot slot zijn er zes impressies die corresponderen met de nummers op de kaart. Deze impressies geven een beeld van hoe op verschillende plekken in de wijk ontworpen kan worden aan de hand van de patronen.

Om een beeld te geven van de interventies die voorgesteld worden om de visie te verwezenlijken is een kaart gemaakt voor de wijk Feijenoord. Op de kaart zijn verschillende ingrepen laten zien welke een relatie hebben met de patronen uit de los bijgevoegde patronenboekjes. Ook is het onderscheid te zien tussen de blauwe en rode patronen.

Blauwe patronen: Jongeren en de wijk

Een aantal faciliteiten in de wijk zijn behouden en enkele faciliteiten zijn toegevoegd:

- A. Huis van de wijk
- B. Ondernemingen zoals JOZ, DOCK, Fietsenwerkplaats, theehuis of winkels
- C. Bredeschool met basischool en openbare bibliotheek
- D. Sporthal
- E. Middelbareschool met ruimte voor bioscoop en theater.

Om jongeren meer uit hun wijk te lokken ligt de nadruk op het aantrekkelijk maken van het fietsgebruik. Met de fiets zijn veel faciliteiten in de omgeving sneller bereikbaar dan met het OV.

Omdat bewoners steeds meer zijn aangewezen op hun eigen initiatieven in de wijk, is het belangrijk deze te stimuleren. Zowel het plaatsen van Opzoomermee op veel gebruikte routes als het toevoegen van Freezones draagt hieraan bij.

Een aantal plekken in Feijenoord kunnen aantrekkelijker gemaakt worden, zodat ze meer gebruikt worden. Dit zijn bijvoorbeeld het Nassaupark, het Rosepark en de Persoonsdam. Op deze plekken is het belangrijk dat er activiteiten worden gefaciliteerd. Ook kan de visuele aantrekkelijkheid verbeterd worden. Door jongeren zelf invloed te geven op hun omgeving wordt de betrokkenheid en het ervaren van eigenaarschap gestimuleerd.

Sportfaciliteiten zijn belangrijk voor de ontwikkeling van jongeren.

Een sporthal wordt toegevoegd waar ook verenigingen gebruik van kunnen maken. Daarnaast komen er veel jongerenkamers met sportactiviteiten in de buitenruimte.

Rode patronen: Nuances in het publieke domein

Op veel plekken in Feijenoord zijn harde overgangen tussen binnen en buiten te vinden. Ook zijn veel private tuinen rondom collectieve tuinen met hoge schuttingen omsloten. Dit maakt het niet mogelijk sociale interactie aan te gaan tussen deze verschillende zones. Door deze overgangen subtieler te maken is sociale interactie wel mogelijk.

In een aantal collectieve tuinen is de zonering slecht leesbaar. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk of het wenselijk is dat vreemden de tuin betreden en welke activiteiten er in de tuin kunnen plaatsvinden. Door de zones leesbaarder te maken kunnen mensen makkelijker op zoek naar het interactieniveau dat ze wensen.

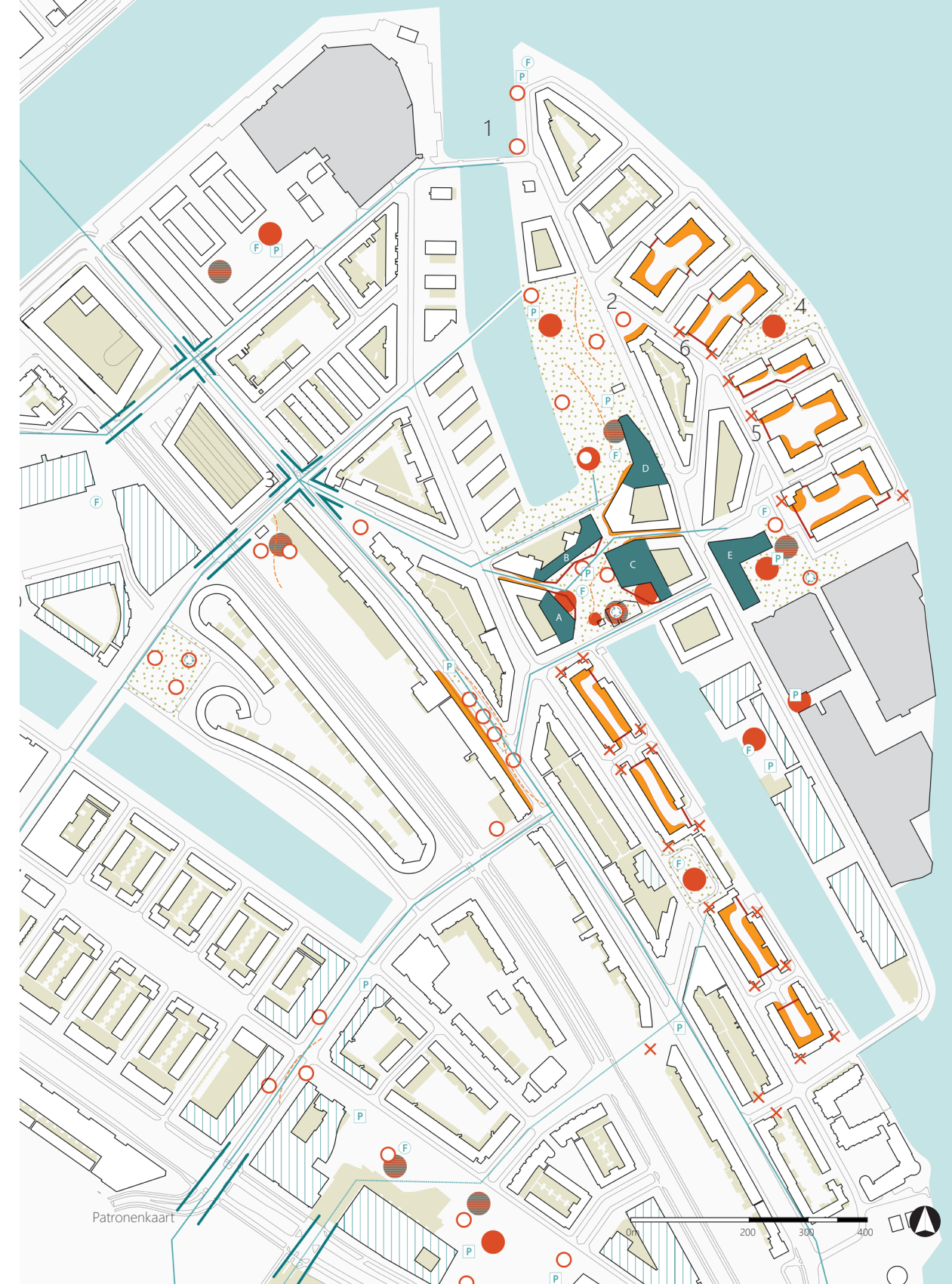

Door kamers te ontwerpen in het publieke domein biedt het publieke domein verblijfsmogelijkheden voor verschillende groepen. Ook voor jongeren is dit belangrijk. Op verschillende plekken in de wijk worden jongerenkamers toegevoegd.

Veel hangjongeren lopen in groepjes door de wijk en blijven op hoeken even staan hangen. Dit kan overlast veroorzaken en daarom is het belangrijk dat duidelijk is waar deze groepjes wel mogen zijn en waar niet. Ook is het daarbij belangrijk dat andere bezoekers de mogelijkheid hebben om om groepjes jongeren heen te lopen.

-   Nieuwe faciliteiten
-   Bestaande faciliteiten
-   Belangrijke routes voor jongeren uit Feijenoord
-   Kruispunten die fietsvriendelijker gemaakt kunnen worden om routes te ondersteunen.
-   Veilige fietsparkeerplaatsen
-   Freezones voor bewonersinitiatieven
-   Buitenruimte die aantrekkelijker gemaakt kan worden door middel van kleurgebruik en het toevoegen van activiteiten.
-   Tweejaarlijkse herinrichting door bewonersparticipatie
-   Sportkamers in de buitenruimte
-   Jongerenkamers
-   Overgangen gemakkelijker maken om sociale controle te vergroten en sociale interactie te faciliteren
-   Grenzen verduidelijken
-   Mogelijk maken voor beweegbare kamers om te parkeren
-   Onmogelijkheid maken voor beweegbare kamers om te parkeren
-   Mogelijk maken om door beweegbare kamers heen te lopen

1. Een houten steiger over het water biedt ruimte om mensen te ontmoeten. Beweegbare kamers kunnen hier parkeren zonder overlast te veroorzaken.

2. Het appartementencomplex aan dit buurtpleintje krijgt een buffer in de vorm van een groene tuin. Op het pleintje komt een Freezone waar bewoners activiteiten kunnen organiseren.

3. Kruispunten kunnen fietsvriendelijker gemaakt worden door fietsstroken duidelijk aan te geven en fietsers prioriteit te geven boven auto's.

4. Dit saaie zandstrandje kan worden omgetoverd tot actieve waterspeelplaats voor kinderen en jonge jongeren. Op de trappen is plek om te zitten en toezicht te houden.

5. De grenzen van de binnentuinen kunnen duidelijker afgesloten worden met pergola's of heggen. Hierdoor wordt het een plek van de directe omwonenden en kunnen de grenzen tussen de private tuinen en de collectieve tuinen zachter gemaakt worden.

6. Blinde gevels en hoekjes kunnen opgevuld worden met groen zodat groepjes jongeren hier niet kunnen hangen en voor overlast kunnen zorgen.

DEELONTWERP

Voor een deel van de wijk is een ontwerp tot in detail uitgewerkt. Dit ontwerp laat zien hoe vorm wordt gegeven aan de visie en hoe dit bijdraagt aan het vergroten van de kansen van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren. Uiteindelijk kan dit ontwerp als communicatiemiddel dienen om de belangen van jongeren te behartigen als er meerdere actoren, experts en belangen betrokken worden bij het realiseren van een herontwerp voor Feijenoord.

Het ontwerp wordt in dit hoofdstuk gepresenteerd aan de hand van plattegronden, een doorsnede, vogelvlucht-impressies en ooghoogte-impressies. Het ontwerp bestaat uit een straatontwerp voor de Oranjeboomstraat, een parkontwerp voor het Nassaupark en een pleinontwerp voor het Persoonsplein. Deze laatste is als voorbeeld het meest uitgewerkt.

Om de levendigheid in de wijk te vergroten zijn in de nieuwe woonblokken in de plint voorzieningen toegevoegd. Dit zorgt ervoor dat plekken zowel overdag als 's avonds gebruikt worden, hetgeen bijdraagt aan de sociale veiligheid en aantrekkelijkheid van de buitenruimte.

Verder is het belangrijk dat de gebouwen flexibel gebruikt worden, om zo het activiteiten aanbod in de wijk te vergroten. De middelbare school kan bijvoorbeeld 's avonds ingezet worden voor volwassenonderwijs, als theater of als bioscoop. Dit brengt de jongeren van de school ook in contact met werkgelegenheid.

De grote faciliteiten, zoals een middelbare school, theater, bioscoop en sporthal, brengen ook jongeren uit andere

wijken naar Feijenoord. Hierdoor vindt uitwisseling plaats tussen de jongeren uit verschillende wijken. Ook kunnen deze faciliteiten reclame maken voor activiteiten in andere theaters, scholen en sporthallen om zo de actieradius van jongeren te vergroten.

Op het Persoonsplein zijn verschillende routes geaccentueerd om ervoor te zorgen dat de Persoonsdam zijn verbindende functie behoudt. Verder faciliteert het plein verschillende activiteiten, zoals:

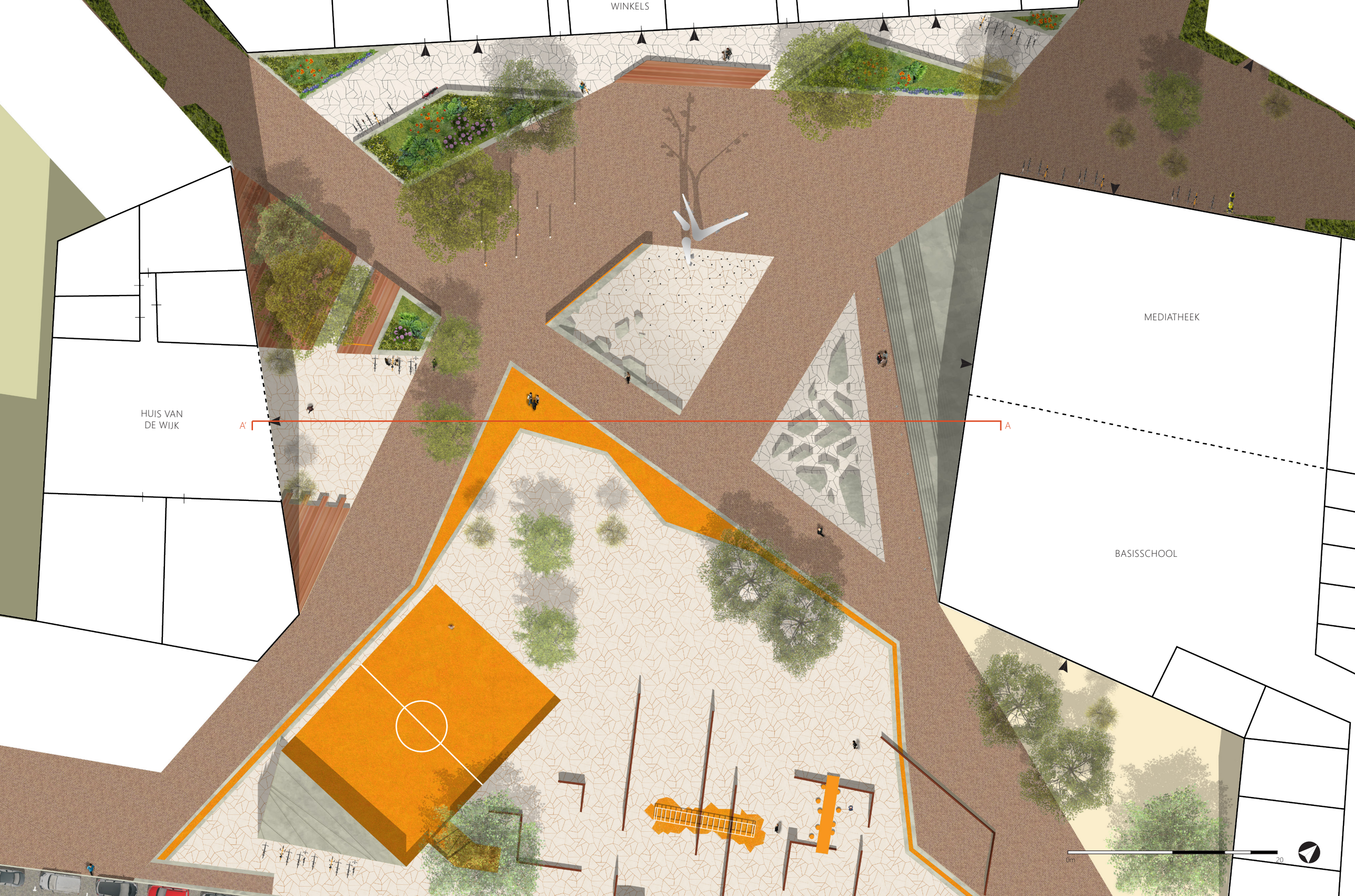
- Voetballen
- Fitnessen
- BBQ-en
- Eten
- Ontmoeten
- Spelen
- Winkelen
- Ontspannen
- Wandelen

Ook is er plek voor het parkeren van fietsen om de faciliteiten toegankelijk te maken en het gebruik van de fiets te stimuleren om faciliteiten buiten de wijk toegankelijker te maken.

De faciliteiten aan het plein hebben een nauwe relatie met het plein doordat een stukje van het plein is ontworpen als zone die bij de faciliteit hoort.

De drie woontorens die al aanwezig zijn op de Persoonsdam blijven behouden. De eerste drie lagen worden verbouwd zodat er een duidelijk rand aan het plein komt met verschillende voorzieningen. De achterkant hiervan vormt een collectieve binnentuin voor de bewoners van de woontorens.

WINKELS

HUIS VAN DE WIJK

MEDIATHEEK

BASISSCHOOL

A

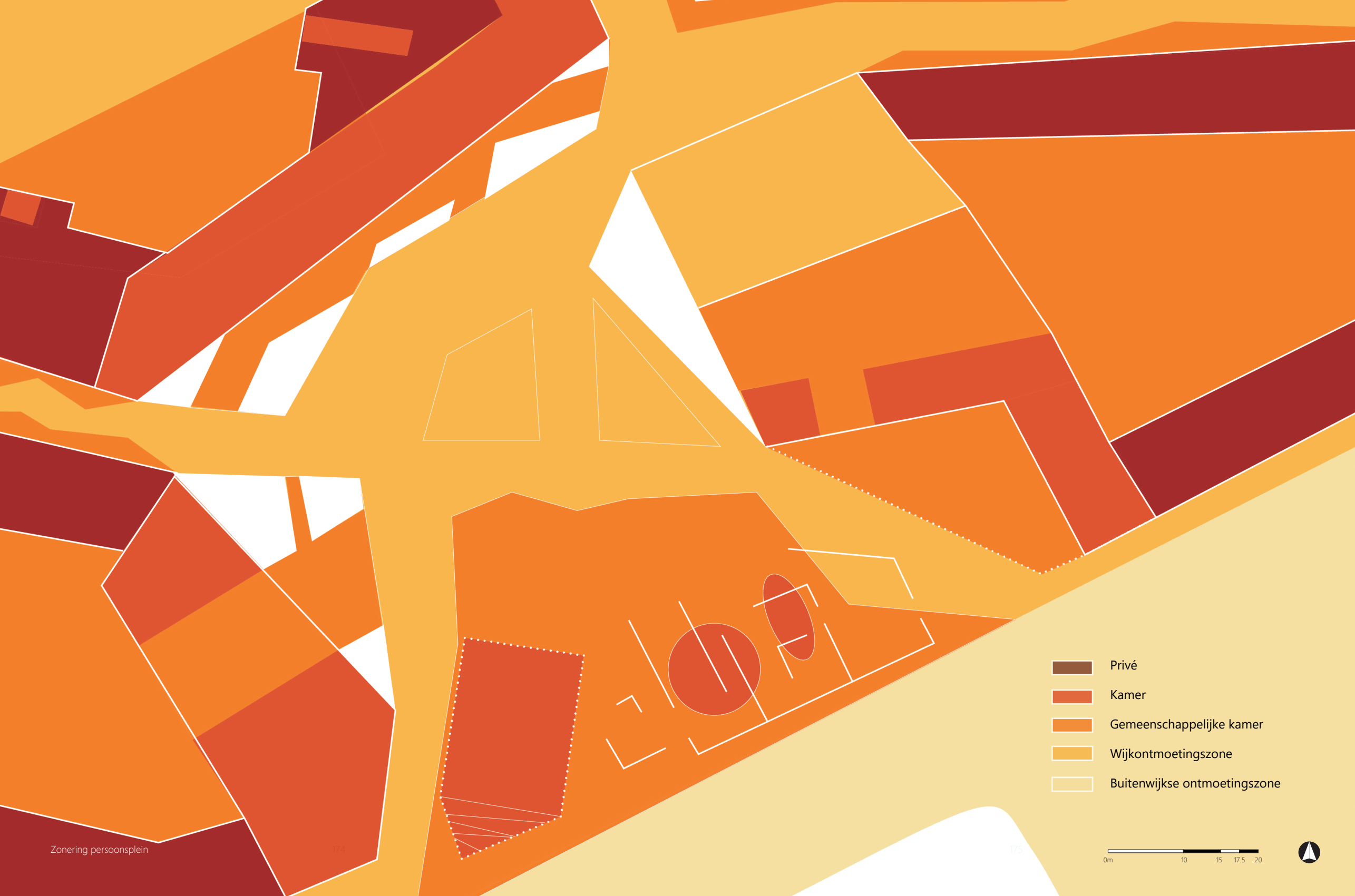
A

0m 10m 20m

Doorsnede AA' Persoonsplein

Zonering persoonsplein

174

175

- Privé
- Kamer
- Gemeenschappelijke kamer
- Wijkontmoetingszone
- Buitenwijkse ontmoetingszone

IN DE KAMER BINNEN DE HOUTEN OMHEINING ZIJN EEN AANTAL JONGENS AAN VOETBALLLEN MET HUN VRIENDEN. TWEE MEISJES ZITTEN TE KLETSSEN EN KIJKEN TEGELIJKERTIJD TOE.

BUITEN DE KAMER ZIJN EEN PAAR SKATERS NEERGESTREKEN DIE VERDEROP IN DE WIJK IN HET SKATEPARK ZIJN GEWEEST. ZE ONTMOETEN TOEVALLIG IEMAND VAN SCHOOL DIE OP ZIJN MOTOR VOORBIJKOMT.

ER ZIJN MEER MENSEN DIE GENIETEN VAN HET ZONNETJE EN EEN ECHTPAAR LOOPT RUSTIG VOORBIJ.

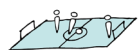

Jongerenkamer

Op het persoonsplein is een jongerenkamer ontworpen met een voetbalveldje en een zittrap. Het voetbalveldje ligt in de verhoogde gemeenschappelijke kamer die wordt gedeeld met de ruïne. Sporten is onder de jongeren een populaire vrije tijdsbesteding en een plek om elkaar te ontmoeten. De jongerenkamer ligt midden op het plein zodat er op een natuurlijke manier toezicht aanwezig is en het mogelijk is om interactie aan te gaan met anderen uit andere kamers op het plein. De kamer heeft een velle kleur omdat jongeren hebben aangegeven zich aangetrokken te voelen tot plekken met keluren.

Toegepaste ontwerpprincipes

Het voetbalveldje faciliteert sportactiviteiten buiten verenigingsverband wat meer jongeren in aanraking laat komen met sport.

17.

25.

36.

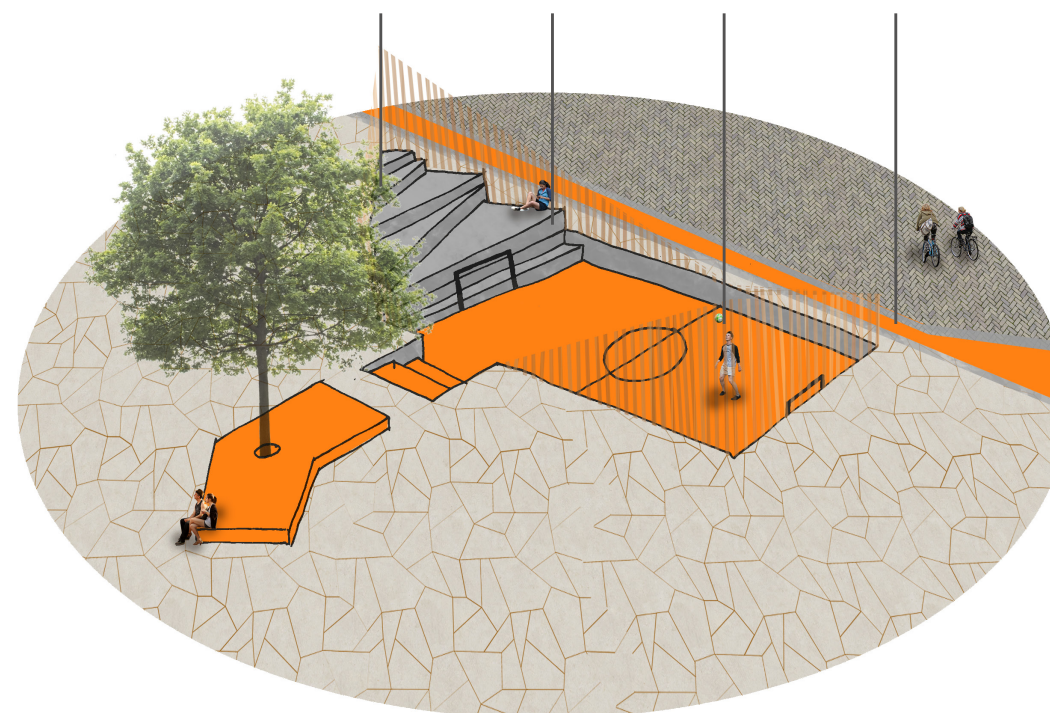
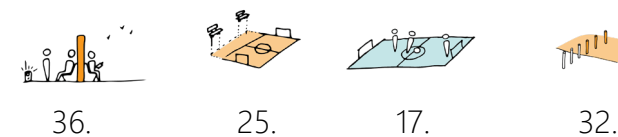

32.

De jongerenkamer bevat een voetbalveld en een trap waar jongeren op kunnen zitten. Hierdoor is er plek om te socializen en een activiteit te ondernemen.

Het hek om de jongerenkamer bestaat uit houten lamellen om privacy te faciliteren in de kamer, maar tegelijkertijd sociale controle mogelijk te maken. Doordat het veldje ook nog eens verdiept ligt voelt het voor de jongeren aan als een omsloten kamer waar ze met leeftijdsgenoten zijn.

Het kleurgebruik in de kamer benadrukt dat het een aparte zone is. Ook de oranje rand rondom de verhoging maakt de gemeenschappelijke kamer leesbaar.

JONGERENKAMER OP HET PERSOONSPLEIN

IN EN RONDOM HET HUIS VAN DE WIJK IS ER PLEK VOOR IEDEREEN. VERSCHILLENDE LEEFTIJDEN KUNNEN HIER ACTIVITEITEN ONDERNEMEN.

ZO ZIJN TWEE JONGENS MUZIEK AAN HET MAKEN OM ZICH VOOR TE BEREIDEN OP EEN OPTREDEN EN ER WORDT VOLOP GEKOOKT EN GEBARBECUED VOOR HET DINER VAN VANAVOND.

EEN AANTAL MENSEN UIT DE WIJK VIND HET LEUK OM VOOR DE PLANTEN TE ZORGEN WAARDOOR DIE ER ALTIJD VERZORGD UIT ZIEN.

Huis van de Wijk

Het huis van de wijk heeft een belangrijke betekenis voor buurtbewoners omdat hier iedereen samen kan komen. Bewoners en ook jongeren kunnen hier zelf activiteiten organiseren. Door het Huis van de Wijk een buitenruimte te geven kunnen ook buitenactiviteiten georganiseerd worden, wordt het toegankelijker om binnen te lopen en heeft een deel van het plein een duidelijke eigenaar.

Toegepaste ontwerpprincipes

Door de zone voor het huis van de wijk een andere bestrating te geven en met houten elementen te omkaderen is de zone leesbaar gemaakt.

Het is mogelijk voor het huis van de wijk om deze zone te personaliseren. Dit stimuleert het verantwoordelijkheidsgevoel van mensen voor de buitenruimte. Daarnaast maakt het leesbaar dat de zone bij het huis van de wijk hoort.

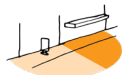
De houten elementen faciliteren zitplekken. Er is enkel op drie plaatsen een rugleuning toegevoegd. Dit suggereert dat er officieel maar drie zitplekken zijn voor drie beweegbare kamers. Echter, bij grote festiviteiten of bij grote groepen kunnen de houten elementen ook in het geheel gebruikt worden.

In de houten elementen zijn ook tafels en BBQ's geplaatst om eetactiviteiten en evenementen te ondersteunen.

Groen is geïmplementeerd op het plein om meer kleur toe te voegen. De beplanting is afwisselend in de winter, lente, zomer en herfst in bloei om de aantrekkelijkheid van het plein gedurende het hele jaar te behouden.

30.

34.

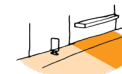
21.

18.

13.

34.

18.

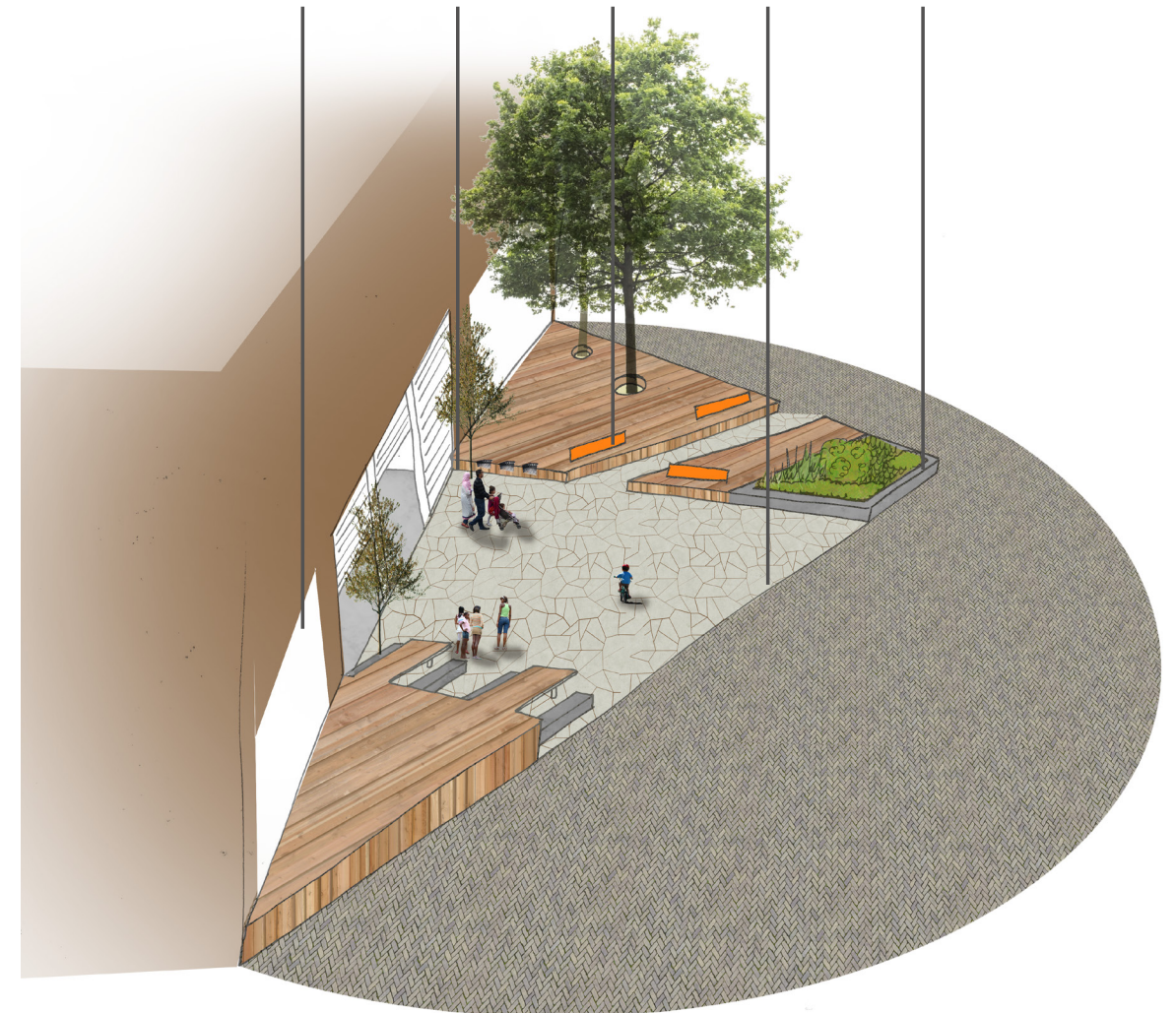
21.

30.

13.

HUIS VAN DE WIJK OP HET PERSOONSPLEIN

IN DE RUÏNE IS HET LEKKER DRUK. JONGENS ZIJN IN DUO'S
AAN HET SPORTEN EN OUDERS ET KINDEREN ZIJN NA
SCHOOLTUJD BLIJVEN HANGEN OP HET PLEIN.

TERWIJL ER OP HET VERHOOGDE DEEL ALLE RUIMTE IS OM
TE VERBLIJVEN, TE CHILLEN EN TE SPELEN IS ER DAARNAAST
RUIMTE VOOR FIETSERS OM OVER HET GEZELLIGE PLEIN
HEEN TE FIETSEN NAAR OF VAN HUN WERK.

Participatie ruïne in gemeenschappelijke kamer

Het oude electriciteitshuis dat op de Persoonsdam is gebruikt in het ontwerp als nieuwe ontmoetingsplek voor wijkbewoners. Het huisje wordt gedeeltelijk afgebroken waardoor er een ruïne ontstaat met allerlei kamers. Doordat de muren laag zijn wordt de ruïne onderdeel van het plein en is er interactie mogelijk tussen de kamers.

Toegepaste ontwerpprincipes

Het idee is om elementen in de ruïne te plaatsen die samen met jongeren uitgekozen of ontworpen kunnen worden en eens in de twee jaar kunnen wisselen. Door het betrekken van jongeren bij het ontwerp van de buitenruimte wordt het gevoel van waardering en eigenaarschap gecreëerd wat zal bijdragen aan het net houden van de buitenruimte.

In dit voorbeeldontwerp is er voor gekozen om fitnesselementen en zitelementen toe te voegen. Fitnesselementen in de buitenruimte faciliteren sportieve activiteiten.

Het verhoogde deel op het plein is de gemeenschappelijke kamer waar het voetbalveld en de ruïne inliggen. Hier is uitwisseling tussen verschillende groepen mogelijk.

Doordat de ruïne meerdere kamers bevat en meerdere type functies kan het door verschillende groepen op verschillende of het zelfde moment gebruikt worden. Zo kan het ook door de schoolkinderen gebruikt worden in de pauze of door mensen die in de wijk werken om elkaar te ontmoeten.

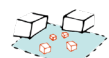
Het gebruik van gekleurde objecten maken de plek aantrekkelijk voor jongeren en kinderen.

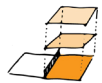
14.

19.

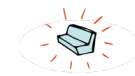
3.

26.

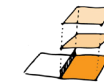
12.

12.

3.

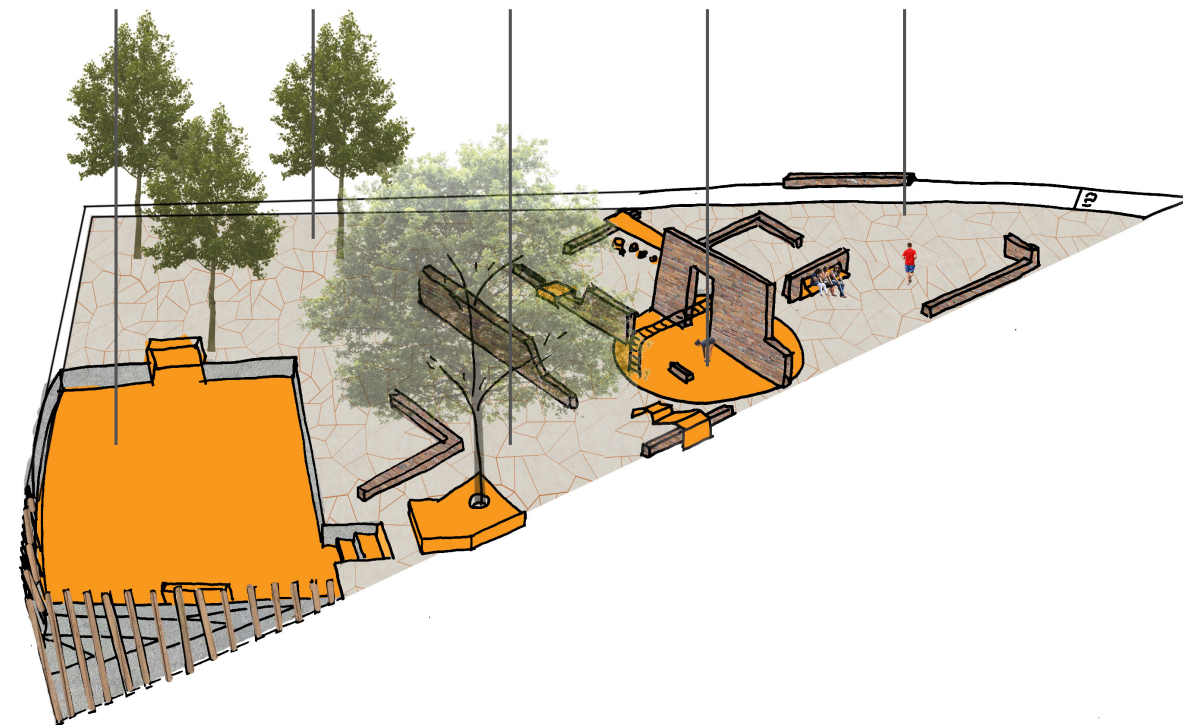
26.

19.

14.

PARTICIPATIE RUÏNE IN GEMEENSCHAPPELIJKE KAMER

Ruimte voor beweegbare kamers op de Oranjeboomstraat

Op de Oranjeboomstraat wordt overlast ervaren van jongeren die rondhangen voor de winkels. Vooral winkeliers hebben hier last van omdat het hun klanten stoort of afschrikt. Met de volgende maatregelen is ervoor gezorgd dat beweegbare kamers geen winkels meer blokkeren en wel een andere plek krijgen om te 'parkeren'.

Toegepaste ontwerpprincipes

Allereerst is er op de stoep aan de kant van de winkels meer ruimte gecreëerd door de parkeerplekken te verplaatsen naar de berm verderop. Hierdoor is er ruimte om een extra zone toe te voegen als buffer tussen de winkels en de stoep. Deze kan gepersonaliseerd worden door winkeliers om aan te geven dat dit deel van de stoep bij hen hoort. Op een brede stoep is er meer ruimte om stil te staan zonder overlast te veroorzaken.

Verder is er voor gezorgd dat er in de middenberm ruimte is voor beweegbare kamers om te parkeren zodat dit niet op de stoep bij de winkels hoeft. Er zijn bankjes geplaatst met bloembakken die zorgen voor een beschutte plek en kleur in de straat maar die ook laag genoeg zijn zodat de overkant van de straat nog steeds te zien is en jongeren die hier plaats vinden voelen dat ze bekeken worden en daar hun gedrag op kunnen aanpassen.

Het is mogelijk om zowel over de middenberm te lopen als over de stoep zodat mensen zelf kunnen kiezen wie ze tegen willen komen en groepjes jongeren kunnen omzeilen als ze daar behoefte aan hebben.

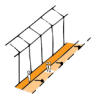
Als laatste heeft de fietser en voetganger prioriteit gekregen in het verkeer op de Oranjeboomstraat. Ook zijn er fietsenstallingen in de middenberm geplaatst zodat de winkels per fiets goed bereikbaar zijn.

34.

28.

38.

13.

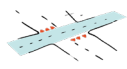
37.

35.

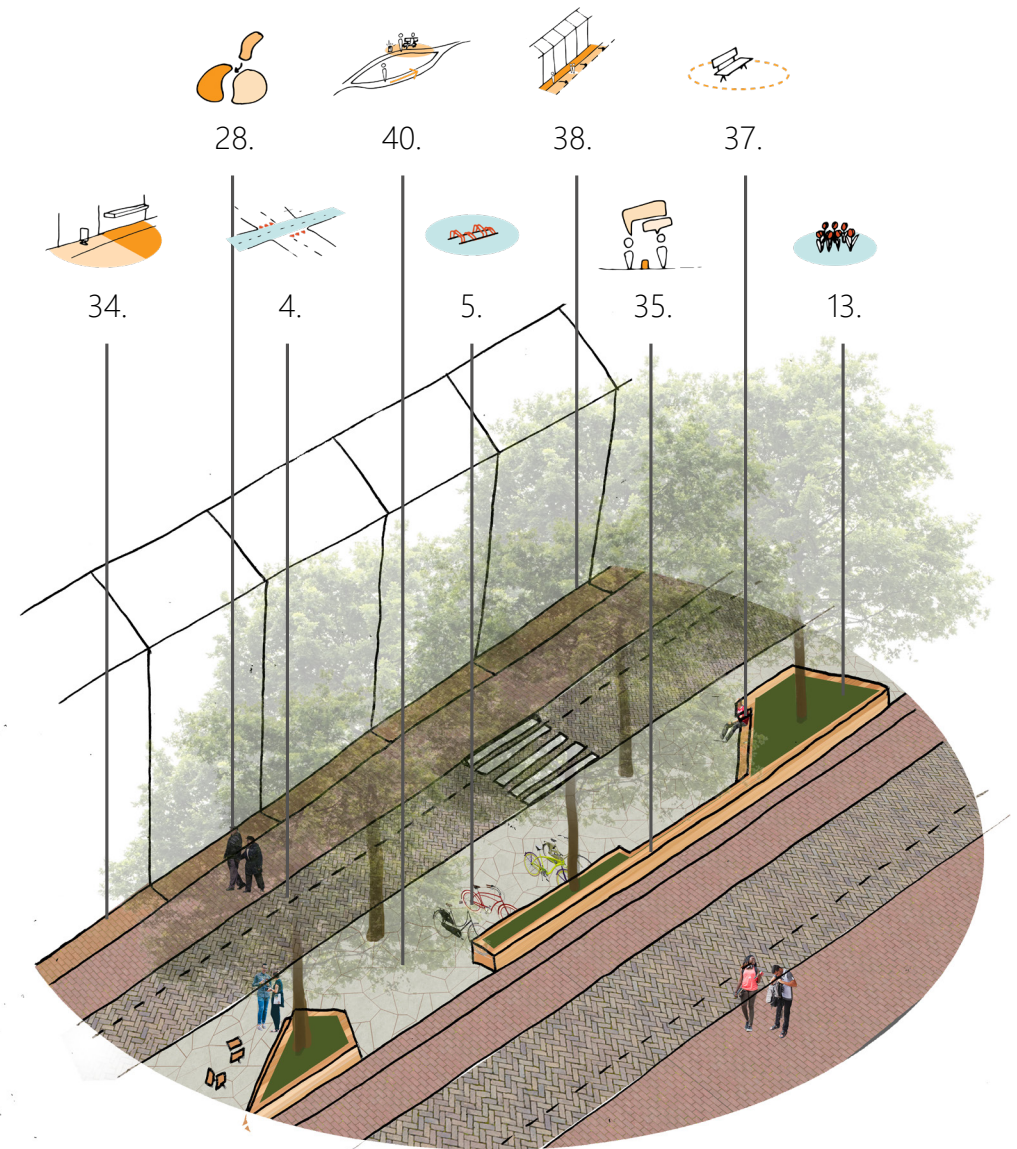
40.

4.

5.

MIDDENBERM VAN DE ORANJEBOOMSTRAAT

Sporthal in het Nassaupark

In het ontwerp is er voor gekozen de sporthal te verplaatsen naar het Nassaupark. De eerste reden om dit te doen is dat het park op dit moment weinig gebruikt wordt en met het toevoegen van een functie aantrekkelijker is. De tweede reden is dat de sporthal zo meer gebruik kan maken van de buitenruimte waardoor het een aantrekkelijke plek wordt om te sporten en te verblijven.

Toegepaste ontwerpprincipes

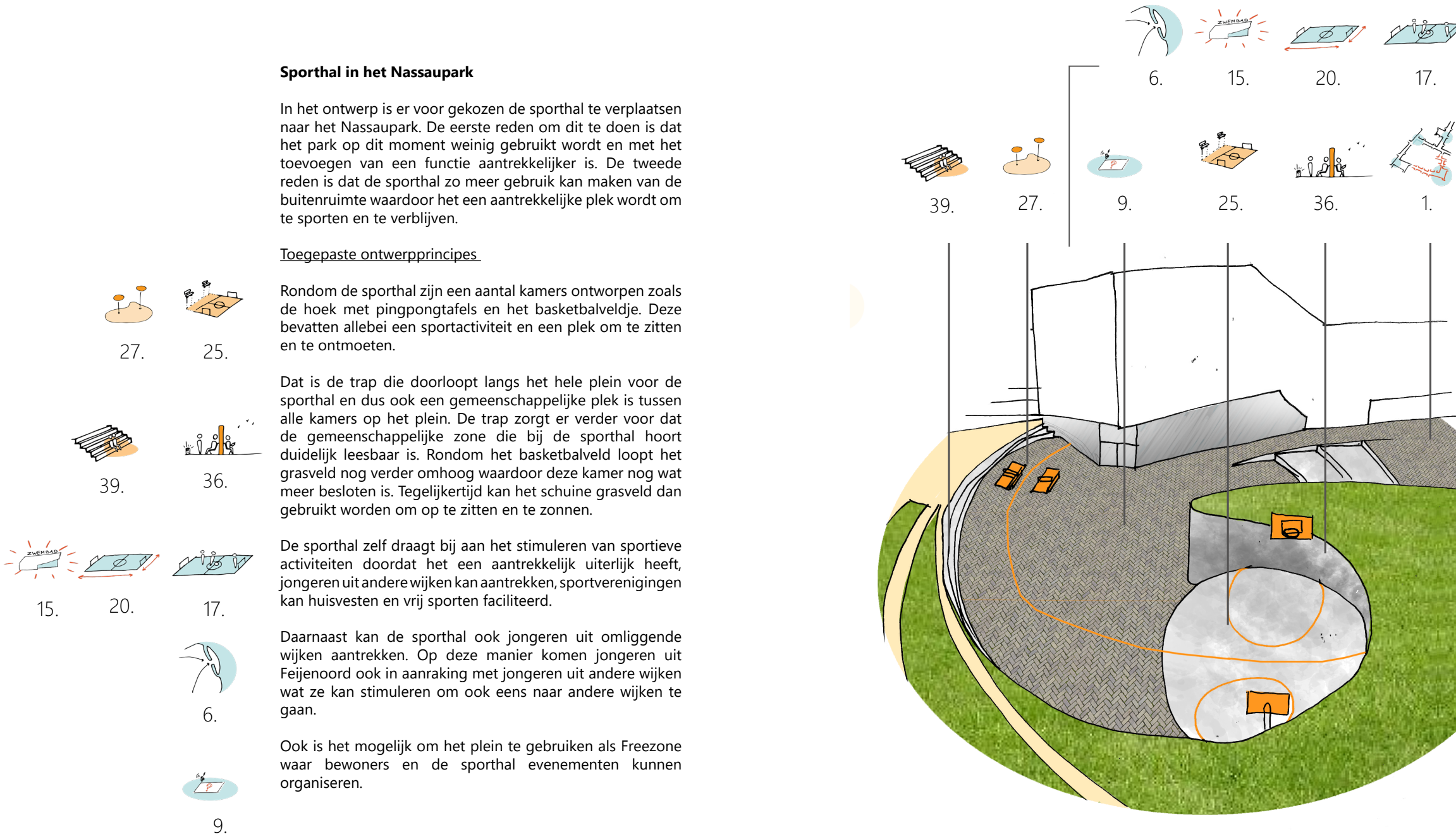
Rondom de sporthal zijn een aantal kamers ontworpen zoals de hoek met pingpongtafels en het basketbalveldje. Deze bevatten allebei een sportactiviteit en een plek om te zitten en te ontmoeten.

Dat is de trap die doorloopt langs het hele plein voor de sporthal en dus ook een gemeenschappelijke plek is tussen alle kamers op het plein. De trap zorgt er verder voor dat de gemeenschappelijke zone die bij de sporthal hoort duidelijk leesbaar is. Rondom het basketbalveld loopt het grasveld nog verder omhoog waardoor deze kamer nog wat meer besloten is. Tegelijkertijd kan het schuine grasveld dan gebruikt worden om op te zitten en te zonnen.

De sporthal zelf draagt bij aan het stimuleren van sportieve activiteiten doordat het een aantrekkelijk uiterlijk heeft, jongeren uit andere wijken kan aantrekken, sportverenigingen kan huisvesten en vrij sporten faciliteert.

Daarnaast kan de sporthal ook jongeren uit omliggende wijken aantrekken. Op deze manier komen jongeren uit Feijenoord ook in aanraking met jongeren uit andere wijken wat ze kan stimuleren om ook eens naar andere wijken te gaan.

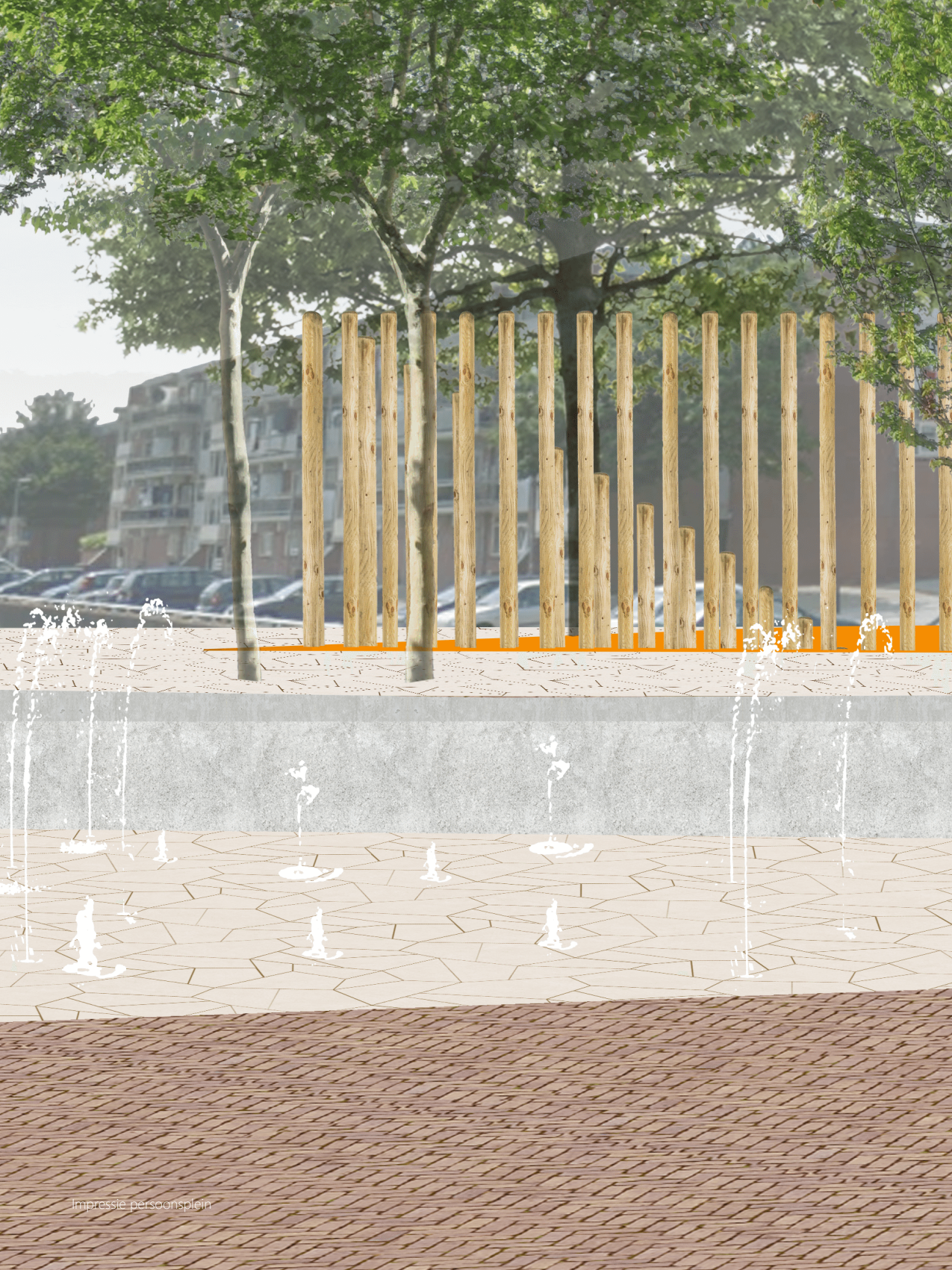
Ook is het mogelijk om het plein te gebruiken als Freezone waar bewoners en de sporthal evenementen kunnen organiseren.

SPORTHAL IN HET NASSAUPARK

CONCLUSIE

Het doel van dit project is om het sociale perspectief van jongeren in Feijenoord te verbeteren en om overlast door jongeren in Feijenoord te voorkomen, zodat de leefbaarheid van de wijk voor zowel jongeren als andere gebruikers verbeterd wordt. De hoofdvraag die wordt beantwoord is: *Hoe kan het ontwerp van het publieke domein in Feijenoord bijdragen aan de ontwikkelingsmogelijkheden van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren?*

Om antwoord te geven op deze vraag zijn vier deelvragen opgesteld welke zijn beantwoord in hoofdstuk 1 t/m 4. Deze hoofdstukken gingen over De nuances in het publieke domein van Feijenoord, de doelgroep en het netwerk waarin deze zich bevinden, het gedrag van jongeren en de wensen van jongeren.

Aan de hand van de informatie over deze onderwerpen is een patronentaal ontwikkeld. De patronen geven de relatie aan tussen de onderzoeksresultaten en het ontwerp. Ze dienen als handleiding voor ontwerpers en beleidsmakers om een inclusieve stad te maken met de nadruk op jongeren.

Het ontwerp dat is gemaakt als voorstel voor de ontwikkeling van Feijenoord is een toepassing van de patronen en laat zien hoe er bijgedragen kan worden aan het ontwerpdoel.

De conclusies van de deelvragen, de patronentaal en de toepassing in een ontwerp geven samen input voor het antwoord op de hoofdvraag van het onderzoek.

Om het antwoord op de hoofdvraag te geven, worden twee aspecten onderscheiden, namelijk overlast door jongeren en kansen voor jongeren. De twee aspecten en hun relatie worden hieronder beschreven.

Overlast

Overlast wordt bepaald door het gedrag van jongeren en hoe dat door anderen ervaren wordt. Veelvoorkomende oplossingen voor overlast in de publieke ruimte zijn het creëren van (afgelegen) plekken speciaal voor jongeren, of

het simpelweg wegsturen van jongeren. Dit resulteert echter in dat jongeren gaan rondhangen op plekken zonder sociale controle, met als gevolg dat de criminaliteit stijgt. Dit is niet wenselijk.

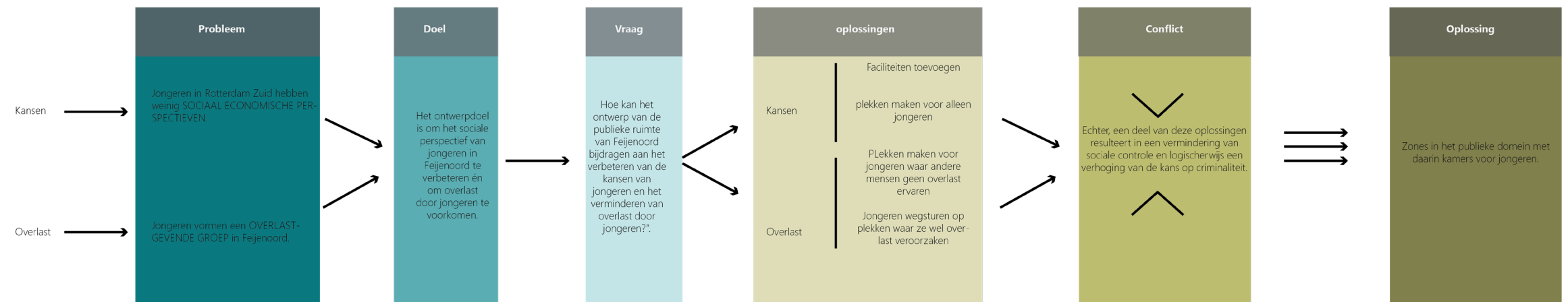
Kansen

Om jongeren meer kansen te bieden is het belangrijk dat er genoeg faciliteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van jongeren. De volgende faciliteiten moeten toegevoegd worden in Feijenoord:

- Middelbare school en andere opleidingsmogelijkheden,
- Werkgelegenheid te vergroten,
- Cultuurcentrum.

Ook is het verstandig om de volgende faciliteiten te behouden in de wijk, omdat deze al bijdragen aan de ontwikkeling van jongeren. De toegankelijkheid hiervan kan verbeterd worden door deze faciliteiten in het ontwerp centraler en zichtbaarder te maken.

- Huis van de wijk,
- Sporthal,
- Verschillende stichtingen.

Voor de ontwikkeling van jongeren is het ook van belang dat ze onder leeftijdsgenoten kunnen zijn om zo hun identiteit te ontwikkelen en hun eigen normen en waarden te creëren. Het is echter lastig om een plek voor jongeren te maken zonder volwassen toezicht omdat dit de kans op criminaliteit vergroot.

Oplossing

Er zijn binnen het ontwerp van het publieke domein van Feijenoord oplossingen voor zowel het creëren van kansen voor jongeren als het verminderen van overlast door jongeren. Echter, een deel van deze oplossingen resulteert in een vermindering van sociale controle en logischerwijs een verhoging van de kans op criminaliteit.

In dit onderzoek is een zonerings-theorie gesuggereerd als oplossing voor het probleem van de juiste balans vinden tussen sociale controle en afzondering.

De theorie beschrijft vijf zones.

- Privé zones
- Kamers
- Gemeenschappelijke kamers
- Wijkontmoetingszones
- Buitenwijkse ontmoetingszones

De kamers, die één van deze zones zijn, zijn plekken binnen het publieke domein maar die ontworpen zijn om door een specifieke gebruikersgroep gebruikt te worden. Jongeren kunnen zich in zo'n kamer terugtrekken onder elkaar. De kamers faciliteren activiteiten speciaal voor jongeren zoals voetballen, muziek maken en socializen.

De kamers bevinden zich volgens de theorie in een netwerk van andere zones. Elke zone heeft een ander doel, ander mate van interactie en privacy. De gemeenschappelijke kamers hebben bijvoorbeeld als doel om de groepen in de losse kamers de mogelijkheid te bieden te verbinden. Ze bieden de gebruiker een functie die door meerdere groepen gebruikt kan worden. Idealiter grenst elke zone aan een zone van maximaal één niveauverschil hoger of lager.

Bij het ontwerpen van zones is het van belang dat de grenzen tussen de zones goed worden ontworpen. Dat wil zeggen dat de grenzen leesbaar zijn en de gewenste mate van interactie faciliteren. Naast het ontwerpen van de compositie van zones moet in het ontwerp ook rekening gehouden worden met beweegbare kamers door hier ruimte voor te ontwerpen.

Oplossing voor Feijenoord

Dus in Feijenoord kunnen verschillende ingrepen gedaan worden om bij te dragen aan de kansen van jongeren en het verminderen van overlast door jongeren door middel van het ontwerp van het publieke domein. Deze ingrepen zijn:

- Het toevoegen van meer kamers en gemeenschappelijke in het publieke domein. Specifieke jongerenkamers zijn:
  - een plek om te ontmoeten,
  - een cultuur centrum voor talentontwikkeling,
  - verschillende sportkamers met fitnessapparaten buiten, voetbalveldjes, een basketbalplein, pingpongtafels, plekken om samen te eten;
- Het verzachten van grenzen van binnen naar buiten;

- Het toevoegen van verblijfsplekken die als kamers kunnen dienen voor verschillende groepen op verschillende momenten van de dag en dus ook beweegbare kamers van jongeren.
- Het leesbaar maken van grenzen tussen zones in de buitenruimte.
- Het afstemmen van zones op multifunctioneel gebruik om zo de levendigheid in de wijk te verbeteren.
- Het toevoegen van voorzieningen zoals:
  - Een sporthal
  - Een mediatheek/brede school,
  - Fietsroutes en fietsenstallingen
  - (Fletsen) werkplaats.

Het onderzoek en ontwerpproject hebben veel antwoorden kunnen geven op de vooraf gestelde vragen. Nog meer, zijn er vragen bij gekomen. Het is desondanks zeker van wetenschappelijke waarde geweest om dit onderzoek te doen omdat nu duidelijk is geworden welke kennis er nog ontbreekt.

Aan de hand van het onderzoek wordt als vervolgonderzoek gesuggereerd om:

- praktisch onderzoek te doen naar de invloed van het ontwerp op het gedrag en de perceptie van jongeren,
- de opgestelde theorie over kamers en zones te testen
- een deel van het ontwerp daadwerkelijk uit te voeren en de resultaten te monitoren
- te onderzoeken of de ontwikkelde patronentaal bruikbaar is voor andere ontwerpers.

REFERENTIES

Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2009). *Adolescents' Favourite Places: Redefining the Boundaries between Private and Public Space*. *Space and Culture*, 12(4), 419–434. <https://doi.org/10.1177/1206331209348091>

Alexander, C. (1977). *A pattern language: towns, buildings, construction*. Oxford: Oxford university press.

Altman, I. (1975). *The Environment and Social Behavior*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.

Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.

Gemeente Rotterdam. (2015). *Programma jeugdoverlast en jeugdcriminaliteit 2015-2018 : Stok achter de deur*. Rotterdam

Gemeente Rotterdam. (2016). *Rotterdam resilience strategie: Consultatiedocument*. Rotterdam

Gemeente Rotterdam. (2018). *Cijfers OBI, Wijkprofiel 2014-2016-2018*. Geraadpleegd op 8 mei 2018 van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/>

Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt (HMH).

Gifford, R. (2007). *The consequences of living in high-rise buildings*. *Architectural science review*, 50(1), 2-17.

Harteveld, M. (2017). *The Quest for Public Space : Changing Values in Urban Design , The City as Learning Lab and Living Lab*. Delft: Delft University of Technology & AMS Amsterdam

Hoeben, E. M. (2016). *Hanging Out, Messing*

Around. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House

Koomen, I. (2014). *Street Smart: A Social Learning Perspective on the Restructuring of Oud-Charlois*. Delft: Technische Universiteit Delft

Krabbendam, P. (2016). *Veld, volume en vrijheid. Deel 3: Volume*. Geraadpleegd op 3 april 2018 van <http://www.dearchitect.nl/architectuur/blog/2016/10/veld-volume-en-vrijheid-deel-3-volumes-101105725>

Leidemeijer, K., Bogaerts, A., & Roet, W. (2010). *Jongerenoverlast in perspectief: Een analyse van de omstandigheden die van invloed zijn op de overlast van jongeren*. Amsterdam.

Lynch, K. (1977). *Growing Up in Cities*. Paris: The MIT Press.

Milgram, S. (1970). *The experience of living in cities*. *Science*, 167(3924), 1461-1468.

Moris, M., & Loopmans, M. (2015). *Jongeren in De Publieke Ruimte*. Brussel: Uit De Marge

Permentier, M., Kullberg, J., & Van Noije, L. (2013). *Werk aan de wijk*, 1–135. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Piaget, J. (1950). *The Principles of Genetic Epistemology*. New York: Basic Book.

Platform 31. (2018). *14. Rotterdam Zuid*. Geraadpleegd op 9 mei 2018 van <https://www.platform31.nl/wijkengids/14-rotterdam-zuid>

Rathus, A. (2011). *Adolescence. In Childhood and Adolescence; Voyages in Development* (4th ed., pp. 445–543). Belmont: Wadsworth.

RMO (2004). *Sociale Veiligheid Organiseren*. Den

Haag: RMO.

Schmidt, D. E., & Keating, J. P. (1979). *Human crowding and personal control: An integration of the research*. Psychological Bulletin, 86(4), 680.

Stichting Lokaal. (2018). *Dit is Young010 2017/2018*. Rotterdam

Stilitz, I. B. (1969). *The Role of Static Pedestrian Groups in Crowded Spaces*. Ergonomics, 12, 821–839.

Team Deetman/Mans. (2011). *Kwaliteitssprong Zuid: Ontwikkeling vanuit kracht*. Rotterdam.

Tice, J. & Steiner, E. (2005). *Nuova Pianta di Roma Data in Luce da Giambattista Nolli l'Anno MDCCXLVII*. Geraadpleegd op 5 april 2018 van <http://nolli.uoregon.edu/nuovaPianta.html>

Van Dorst, M. (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving*. Delft: Uitgeverij Eburon

Veldacademie. (2014). *Lessen uit het charloise jongerenbeleid*. Geraadpleegd op 3 april 2018 van <http://www.veldacademie.nl/projecten/lessen-uit-het-charloise-jongerenbeleid>

Veldacademie. (2017). *Fieldlab Social Resilience: New York City - Rotterdam*. Rotterdam: Veldacademie

Zeedyk-Ryan, J., & Smith, G. F. (1983). *The effects of crowding on hostility, anxiety, and desire for social interaction*. The Journal of social psychology, 120(2), 245-252.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Interview met Peter van Gelderen van stichting Thuis Op Straat

Waar: Kantoor TOS,
Oud Charlois, Rotterdam
Wanneer: 10 oktober 2017
Duur: 75 min
Wie: Peter van Gelderen,
Directeur Thuis op Straat
Doel: Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de rol van TOS voor de jongeren in Rotterdam en de jongerencultuur in Rotterdam met de bijbehorende wensen en problemen die zich afspelen in Rotterdam.

Samenvatting van het interview

Wat is de visie van TOS?

Op school en in het gezin helpen volwassenen kinderen opvoeden en opgroeien. Op straat gebeurt dit door leeftijdsgenootjes. Kinderen trekken als ze opgroeien steeds meer naar hun peergroep toe. Deze groep wordt steeds belangrijker dan hun ouders. TOS probeert bij te dragen aan het opvoeden en opgroeien op straat. Tos gebruikt MBO stagiaires en bijbaners die op het goede pad zitten te helpen inzetten voor jongeren die nog veel moeten leren. Met de fysieke omgeving kan je al veel reguleren maar er hoort ook altijd sociaal beheer bij om activiteiten in goede banen te leiden.

We proberen ons doel te bereiken met sport en spel. Dit doen we op drie manieren. De eerste is door kennen en gekend worden. We staan op vaste plekken op vaste momenten in de directe leefomgeving van jeugdigen. Het tweede aspect

gaat over Liefde en aandacht is voordeliger. Dit houdt in dat we preventieve hulpverlening beiden met onze projecten. Het derde motto is 1001 interventies, iedere dag weer. We investeren niet in één grote interventie zoals een evenement maar we proberen op zoveel mogelijk momenten en plekken kleine interventies te doen.

TOS werd eens geëvalueerd door commissie toetsing. De conclusie was dat TOS een eclectische organisatie is die van allerlei methodes een beetje meeneemt: opbouwwerk, sociaal cultureel werk, jeugdwerk, scouting. Tegenwoordig is TOS bestempeld als effectieve interventie door Movisie en als Rotterdams erfgoed door Aboutaleb.

Hoe komt TOS in contact met jeugdigen? Wat voor soort jeugdigen komen in aanraking met TOS?

Opvallend aan jeugdigen is dat ze tot 13-14 jaar nog goed te bereiken zijn op straat met sport en spelactiviteiten. Daarna worden andere dingen belangrijker: School, seksualiteit. Hierdoor raken ze afgeleid en is het niet meer gebruikelijk om een potje te voetballen op straat. Vanaf dat moment moeten ze echt geactiveerd worden. Om jeugdigen boven de 14 aan te trekken proberen we ze steeds meer van consument naar producent te laten gaan naar mate ze ouder worden. Dat doen ze bij de scouting ook. Zo pikken we van alle goede voorbeelden wat.

Er zijn een aantal plekken in Rotterdam die een goed voorbeeld zijn van plekken waar door middel van sport en spel wordt bijgedragen aan de ontwikkeling van jongeren. Sportplaza bijvoorbeeld. Dit is grote infrastructuur met stortgelegenheden. Het ligt buiten de wijk dus daar moest je jongeren naar echt naartoe lokken. Er komen jongeren van veel verder weg zoals uit de randgemeentes of Delft. Skaters hebben hier bijvoorbeeld weer hun eigen netwerk dat ze opbouwen via social media. Deze plek is vooral voor jongeren vanaf 15 jaar. Het is niet alleen maar een plek om te sporten maar echt een place to be, want er wordt ook naar elkaar gekeken en gesocialized.

Op het Nachtegaalplein bij de Hugo de Groot school is een Phono geïnstalleerd waar jongeren op kunnen DJ'en. TOS was betrokken bij dit project. Er waren op dit plein niet veel meisjes omdat die niet snel worden aangetrokken door voetbalveldjes. Ze houden meer van dansen en muziek luisteren. De Phono is hier geïnstalleerd en wordt wel regelmatig gebruikt naar mijn weten. TOS was daar betrokken bij. Er waren niet veel meisjes. Die houden van dansen, niet voetballen. Die plek wordt wel regelmatig gebruikt naar mijn weten.

We proberen steeds meer het initiatief bij jongeren te leggen maar we gaan niet zitten wachten tot ze vanzelf naar ons toe komen. Je moet dit wakker kussen. We moeten minimaal 35 initiatieven van jongeren ondersteunen voor de gemeente. Jongeren kunnen bij de JBR en gebiedscommissies aanvragen doen. Dit kunnen kleine en grote initiatieven zijn. Zo waren er drie jongens die een rondleiding door Rotterdam wilde organiseren voor een syrisch klasgenootje omdat die de stad nog niet kende.

Zijn er veel verschillen tussen kinderen in deze wijken? Veel kinderen gaan helemaal niet op vakantie. Het wordt wel steeds goedkoper voor gezinnen om naar familie in het buitenland te vliegen. Bij TOS is het dus wel iets rustiger in de zomer. In sommige wijken zoals Zuidwijk wonen nog relatief veel autochtonen en die blijven vaak de hele zomer thuis.

In dit soort wijken organiseren wij bijvoorbeeld 'Beach vakantie'. Dan is er de hele week activiteiten te doen voor gezinnen. Dit doen wij onder het motto: Geen kind de klas zonder vakantie gevoel.

Hoe kiezen jullie de plekken uit waar je actief bent?

Dit is gebaseerd op eigen analyse. Over t algemeen weet je gewoon waar het gebeurt, we spelen altijd in op de wens van jongeren en ouders. Waar zijn bepaalde concentraties? Waar moet je programmeren?

We programmeren altijd in samen met jongeren maar wel vraagsturend ipv vraaggericht anders willen ze alleen maar

voetballen. Je moet ze mogelijkheden aanbieden. Als je ze bij een speeltuin vraagt wat ze willen zeggen ze allemaal een wip en schommel maar als je andere dingen aanbied, zijn ze daar ook wel voor in. Kinderen zijn ook creatief. Als de straat bijvoorbeeld open ligt kunnen kinderen ook ontzettend veel spelen en bouwen met zand. Maar ja dat is na een maand weer weg.

Uitgangspunten voor fietsen op zuid: heel veel jongeren hebben geen fiets. Dit hoort bij de grote stad omdat het OV beter geregeld is. En voor sommige culturen is het ook niet heel gewoon om te fietsen. Als ze geen fiets hebben beperkt dit hun keuzes en actieradius. Fietsen is letterlijk een eerste stap om jongeren over de brug te krijgen.

Wat is er nog meer nodig naast wat TOS doet voor een prettig leef en speelklimaat voor jeugdigen in Rotterdam?

Wij zetten in op de publieke ruimtes in de wijken om daar communities op te bouwen. Scholen zijn ook al communities en daar kan beter gebruik van gemaakt worden. In Amerika zijn sportvoorzieningen op school veel verder ontwikkeld. De directe buitenruimte rondom scholen zou beter benut moeten. Jeugdigen blijven te veel in hun eigen wijk. Misschien zou een deel van de subsidies verlegd moeten worden van de wijk naar de school.

Ook liggen sportvoorzieningen vaak ver buiten de wijk. De sportparticipatie in Rotterdam Zuid is veel lager dan in andere delen van Nederland. Vaak denken mensen dat dat te maken heeft met geld maar in principe zijn er middelen om dat op te lossen dus daar ligt het niet aan. Het gaat veel meer om een logistiek probleem. Hoe krijgen ouders hun kinderen op drie verschillende plekken als die zo ver van huis liggen dat ze daar niet zelf heen kunnen? De vraag is dus: Hoe ontsluit je de gang naar de sportverenigingen? Dit gaat over een fysieke en een sociale weg. Ouders zijn vaak onwetend over het systeem én hebben niet de middelen om hun kinderen

Het fenomeen dat voorzieningen naar de rand van de wijk verhuizen zie je overigens ook met werkgelegenheid gebeuren. Werk en wonen is steeds meer gescheiden. Daardoor is het ook lastig om kinderen kennis te laten maken met beroepen.

Met welke partijen wordt er samengewerkt en wat is de rol van de gemeente binnen deze samenwerkingsverbanden?

We zijn tegenwoordig onderaannemer voor de Gemeente. Het welzijnswerk is compleet uitbesteed. TOS zit vooral op jeugd dus ze zijn onderaannemer bij grotere organisaties zoals Dock. Zo doen we ook dingen met scholen, sportverenigingen, bewonersorganisaties.

Heeft TOS, en zo ja met wie, contact over de buitenruimtes die TOS gebruikt?

Er zijn wel voorbeelden dat TOS is betrokken bij het inrichten van de buitenruimte. Bij de herinrichting van het gouwe plein zijn ze actief betrokken geweest. Ook worden er soms bewonersinitiatieven gesteund. Zo is er bijvoorbeeld een freerunparcour gemaakt bij het Zuiderpark.

Je loopt wel tegen grenzen aan bij dit soort trajecten. Gemeente voelt zich verantwoordelijk dus bewoner mogen niet alles zelf doen terwijl de gemeente tegelijkertijd stuurt op zelfredzaamheid.

Op de sportplaza had TOS eerst bijvoorbeeld geen gebouw. Toen heeft TOS een voorstel gedaan voor semipermanente bouw van Jan Snel. Met deze keuze konden alle faciliteiten binnen het budget gerealiseerd worden. De stedenbouwkundige, parkarchitecten en welstand hebben het tegen gehouden omdat ze het lelijk vonden. Er moest een ander pand komen met andere uitstraling. Uiteindelijk is het gebouw veel kleiner geworden met minder functionele eigenschappen. Alleen maar omdat ze iets permanenters wilde bouwen.

De gemeente zou flexibeler moeten zijn en verrommeling van het landschap moeten toestaan. De overheid doet

stapje terug waardoor burgers meer zelf doen. Dan moet de gemeente ook verantwoordelijkheid afgeven en een stapje terug doen. De gemeente kan niet zeggen jullie moeten het zelf doen maar wel op onze voorwaarden.

Dit gebeurt in Nederland door de mentaliteit: weg met pech. We moeten alles voor zijn en er mogen geen ongelukken meer gebeuren op bijvoorbeeld speelplaatsen. Zo kweek je een kwetsbare samenleving die niet bij een stootje kan.

Goed, de vraag is dus: hoeveel macht hebben de stedenbouwkundige diensten? En Kun je bewonersinitiatieven afblazen omdat instanties het niet mooi vinden?

Parkeerdruk is in Feijenoord een enorm probleem geworden. Zoveel auto's dat kinderen niet meer op straat kunnen spelen. En er steeds minder openbare ruimte is. Zo is er in Bloemhof bijna geen openbare ruimte.

De publieke ruimte neemt ook af door het verdichten van de stad. Dit is een probleem voor iedere stad. Delft en Rotterdam hebben in hun visie opgenomen om niet meer de stad uit te breiden maar om binnen de stadsgrenzen te verdichten. Zo behoud je natuurgebieden en grote parken maar zijn de mensen in hun wijk op kleinere ruimtes met meer mensen aangewezen. Dit maakt mensen ook wel creatief.

Er is zo in de stad een aantal bijzondere sporten ontstaan. Stoepranden is een spel wat bijna nergens meer gespeeld kan worden waardoor mensen mobiele stoepranden hebben ontworpen die je gewoon op een pleintje kunt leggen. Ook is Freerun erg populair in de stad en er ontstaan binnen die scene steeds weer nieuwe sporten. Headisch is een spel dat is ontstaan doordat er te veel wind is in steden zoals Rotterdam om te pingpongen. Op de tafels wordt nu gespeeld met een voetbal die je met je hoofd moet koppen.

Bijlage 2

Interview met Beniam Edhego van het Stedelijk Team Jongerenwerkers vanuit de stichting Jongerenwerk op Zuid

Waar: Checkpoint de Arend,
Afrikaanderwijk, Rotterdam

Wanneer: 9 oktober 2017

Duur: 45 min

Wie: Beniam Edhego

Doel: Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de rol van JOZ voor de jongeren in Feijenoord en de jongerencultuur in Feijenoord met de bijbehorende wensen en problemen die zich afspelen in Feijenoord.

Methode: Open vragen

Samenvatting van het interview

Wat doet JOZ?

JOZ is anders dan het regulier jongeren werk. JOZ werkt namelijk met ambulante jongerenwerkers op aangewezen hotspots op straat. Overlastmeldingen komen van de gemeente bij JOZ terecht. De focus in deze hotspot is het aanpakken van hangjongeren. De ambulante jongerenwerker stappen zelf op jongeren af. JOZ is dus aanvullend op het regulier jongeren werk. In dit geval wordt dat uitgevoerd door DOCK. Zij richten zich op coaching en talentontwikkeling. JOZ signaleert wel kansen om de jongeren aan dit reguliere jongerenwerk te koppelen.

JOZ kijkt wat er waar en wanneer nodig is. Er zijn bijvoorbeeld een paar autochtone bewoners in kop van zuid die last hadden van tiener op een veldje bij hun huis. Toen heeft JOZ een workshop gegeven voor bewoners over hoe je jongeren moet aanspreken. Dat hoort ook bij ons takenpakket.

Wat is jouw rol binnen JOZ?

Edhego is ambulante jongerenwerker in de wijk Feijenoord. JOZ heeft het product STJ. STJ wordt ingezet in drie wijken binnen Feijenoord. Feijenoord, Hillesluis, Afrikaanderwijk. Dat is nu de focus omdat daar het meeste overlast van jongeren is. Jongerenwerkers van JOZ gaan de straat op en in gesprek met de jongeren. Niet alle jongens veroorzaken een probleem maar in gesprek gaan werkt als preventieve maatregel. De Oranjeboomstraat en de Stampioenstraat zijn hoofdaandachtspunten voor de ambulante jongerenwerkers in Feijenoord.

Ook gaat Edhego in gesprek met bewoners uit de wijk. Er is namelijk een kloof tussen bewoners en jongeren. JOZ is een spinnenweb in de wijk. Hij heeft ook contact met politie en de wijkagent. In Feijenoord wordt wekelijks een zaalactiviteit voor jongeren georganiseerd in de Persoonshal om jongeren bezig te houden en te leren kennen.

Sommige locaties hebben een zero tolerance beleid waar extra streng wordt gehandhaafd.

Wat voor jongeren kom je tegen en hoe komt het STJ met deze jongeren in contact?

Mix van criminele jongens en jongens die gewoon naar school gaan en een bijbaan hebben. Vooral jongens zonder dagbesteding. De doelgroep is 12 -27 jaar. Vanaf 15/16 komen ze af en toe in aanmerking met de politie. Daarvoor blijft het vaak bij een grote mond. Het verschilt ook per periode hoeveel en welke jongens op straat hangen. Tijdens ramadan zijn er veel meer jongens op straat en draaien ze ook extra uren.

In Feijenoord is er wat meer mix van culturen binnen bepaalde groepen en rouleren de groepen meer van plek dan in andere wijken. Op onze activiteit is de Persoonshal komt ook een mix van culturen/leeftijden/wijken af.

Jullie helpen vaak bij het vinden van een dagbesteding. Hoe komt het dat jongeren deze zelf niet kunnen vinden?

Als de jongens niet naar school gaan komt dat vooral door

gebrek aan motivatie en wil of door te veel verleiding van de straat. Uiteraard speelt het karakter van een jongen daar ook een rol in.

Komt het initiatief om contact te leggen meestal vanuit het STJ of vanuit henzelf?

Onlangs is JOZ overgestapt van aanbod gericht werken naar een vraaggerichte werkwijze. Jongeren moeten zelf een stap nemen. Ze willen vooral een buurthuis, tafeltennissen en chillen. Er zijn geen buurthuizen meer, alleen huizen van de wijk. Daar kun je zelf iets ondernemen maar wordt niet georganiseerd.

Het doel van onze zaalactiviteit is om jongeren bij elkaar te brengen en in gesprek te raken zodat ze zelf dingen gaan oppakken en organiseren.

Er zijn 3 voorbeeldfiguren in de wijk die zelf activiteiten organiseren. Dat zijn de jongens van de wijk en zij kennen veel andere jongens.

Met welke partijen wordt er samengewerkt en wat is de rol van de gemeente binnen deze samenwerkingsverbanden?

JOZ werkt voornamelijk in opdracht van de gemeente dus daar is veel contact mee. Elke wijk heeft een eigen cultuur, die ken je alleen als je er woont of dagelijks werkt. De gemeente kan dit dus niet. JOZ heeft ook veel contact met Vestia. Die krijgen namelijk van bewoners ook klachten door over jongeren en schakelen JOZ dan in om hier te gaan kijken.

We worden ook door bewoners benaderd om toezicht te houden op buurtactiviteiten want wij kennen alle jongeren. De jongens uit de wijk zijn dan wel welkom maar ze horen zich wel te gedragen. Er zijn altijd jongens die gewoon langs komen om kattenkwaad uit te voeren. De rol van de jongerenwerker is dan van groot belang omdat wij de jongeren kennen en de buurtbewoners niet.

Waar kunnen jongeren terecht?

Tegenwoordig zijn er huizen van de wijk. Maar jongeren willen niet komen waar volwassenen zijn. Jongeren voelen

zich daar niet welkom, ze voelen zich gek aangekeken. De gemeente houdt soms initiatieven ook tegen. Eén voorbeeld figuur wilde zelf helpen financieren om een pand te huren voor activiteiten. Dit liep helaas stuk op geld en de gemeente had geen vertrouwen in de verantwoordelijkheid van de jongeren.

Wat was de rol van de voormalige buurthuizen?

Dat was wél een plek waar jongeren samen konden komen. We zijn nu ook in gesprek met de huizen van de wijk om één keer in de week ruimte beschikbaar te stellen waar alleen jongerenactiviteiten kunnen plaatsvinden. De rol van de jongerenwerkers is ook veranderd sinds de buurthuizen weg zijn. Jongerenwerkers moeten meer op jongeren af stappen op straat. De jongeren komen niet meer naar de jongerenwerkers toe omdat er geen vaste plek is waar jongeren en jongerenwerkers samen komen.

Op wat voor soort plekken komen jongeren vaak?

Er zijn twee soorten jongeren. Jongeren die in de anonimiteit willen hangen en jongeren die op plekken hangen waar dingen gebeuren. Ze kiezen voor de anonimiteit als ze dingen willen gaan doen die niet mogen zoals blowen. De Oranjeboomstraat is juist een plek met beweging. Dat is een populaire plek bij jongens want er is altijd iets te zien, je komt mensen tegen, het ligt centraal en er zijn de voorzieningen om eten te kopen.

Op welke plekken veroorzaken jongeren de meeste overlast?

Op winkelstrips zoals de Oranjeboomstraat én op plekken dicht bij huizen want ze zijn heel luidruchtig als ze in een groep hangen.

Waar mogen jongeren wel zijn?

Er zijn genoeg plekken waar ze wel zouden mogen zijn, maar dat vinden de jongeren te ver of te saai. Ze zijn een beetje te kieskeurig. Plekken waar ze mogen komen zijn de Kruihcourt Mallegat, Nassauhavenpark en Rozepark. Er zijn genoeg plekken maar ze doen het niet.

Werkt een jongerenontmoetingsplek (JOP)?

Dat betekent dat ze in de anonimiteit zijn. Dus als ze er naartoe gaan heb je inderdaad minder overlast rondom woningen, maar je support op die manier ook juist crimineel gedrag en blowen.

Zitten de jongeren vooral in hun eigen wijk of verder weg?

Ligt aan de groep. Sommige groepen zijn heel mobiel. Vooral ook de oudere jongens die geld hebben en een auto. Jongere jongens zijn minder mobiel. Het heeft ook te maken met waar je vrienden wonen.

We overleggen ook met jongerenwerkers in andere wijken als er jongeren uit een andere wijken in je wijk hangen. Er wonen hier ook jongeren die nog nooit over aan de andere kant van de brug zijn geweest. Het is leuk dat je vanuit het jongerenwerk iets voor de jongeren kan bekijken.

Hebben jullie contact met scholen?

Ja, als er activiteiten zijn op basisscholen in de wijk dan komen we vaak wel ondersteunen, of meekijken zodat ze ons gezicht kennen en wij hen leren kennen.

Betrekken jullie ook ouders?

Nou we hebben laatst wel een workshop gedaan om ouderbetrokkenheid te stimuleren. Bij jongens van 8 of 9 kun je de ouders wel op de hoogte stellen. Maar ouders betrekken bij activiteiten kan nog wel wat verbeterd worden.

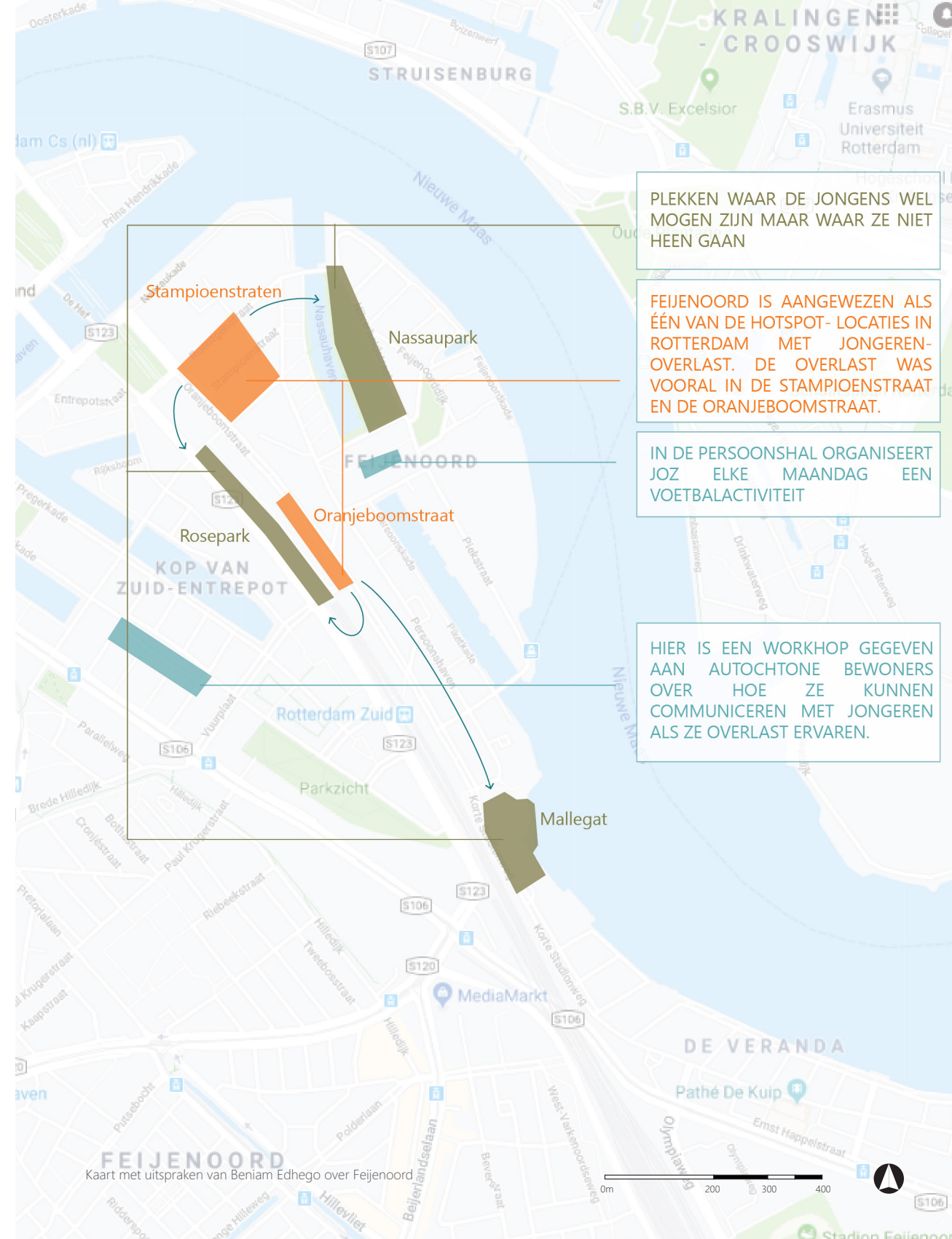
Weten ouders wat er speelt onder hun kinderen?

Een groot deel weet dat niet. Een deel wel, maar krijgt niet echt grip daarop. Jongens den altijd dingen die ze willen verbergen voor hun ouders.

Het is ook cultuurafhankelijk. De opvoeding is anders. In sommige culturen zijn nog veel dingen zoals seks en drugs een taboe en dan bespreken jongens ook niets met hun ouders.

Hoe zit het met meisjes in de wijk?

Wij zitten vooral op de overlastgevende jongeren dus de meisjes vallen niet bij de doelgroep. Het reguliere jongerenwerk doet dat wel maar vaak alleen als er ook vrouwelijke jongerenwerkers zijn.

Bijlage 3

Workshop met Young010 van Stichting Lokaal, werkgroep verbinden.

In een workshop zijn we aan de slag gegaan met het idee om een centrale plek te maken vóór en dóór jongeren in Rotterdam om zo alle jongeren van Rotterdam te verbinden. Als voorbereiding van de workshop hebben de jongeren een presentatie voorbereid waarin ze laten zien wat ze tot nu toe hebben bedacht. Samen met experts gaan ze aan de slag om die ideeën te verbeteren.

Aanwezigen: Tim Peeters (ZUS), Wynand Dassen (Gemeente, Rotterdam resilience programme), Maël (Veldacademie/TU Delft), Young010ers: Mahi, Julia, Wassima, Anika.

De workshop

De Young010ers hebben een geweldige presentatie laten zien waarin ze hebben laten zien wat het doel is van de jongerenplek en hoe deze eruit moet komen te zien.

Doel:

- Netwerken
- Studeren/huiswerk maken
- Plezier hebben en chillen
- Nieuwe mogelijkheden ontdekken
- Een plek maken door en voor jongeren

Uiterlijke kenmerken

- Centraal gelegen
- Open
- Kleurrijk
- Flexibel in te richten

Genoemde activiteiten

- Koken
- Dansen
- Debat
- Huiswerkbegeleiding

Aan de hand van kleine toneelstukjes hebben we de jongerenplek getest. Hieruit zijn de volgende kwaliteiten en uitdagingen gekomen:

Kwaliteiten:

Uitdagingen:

De aanwezige experts geven daarbij het advies: Jullie hebben heel bewust gekozen voor een centrale plek voor alle jongeren in Rotterdam. Dit is een ontzettend moeilijke opgave. Wij steunen jullie maar adviseren ook om goed na te denken over hoe 'open' deze plek wordt. Voor iedereen kan ook voor niemand betekenen. Ook kan er nog nagedacht

worden over hoe 'centraal' je moet beginnen. Misschien is een kleine plek of losse activiteit voor een groep jongeren al een eerste stap in de goede richting.

Samen hebben we de volgende hoofdvraag voor deze workshop gedefinieerd:

HOE KUN JE ENTHOUSIASME
CREËREN OM JONGEREN
VAN VERSCHILLENDE GROEPEN EN
LEEFTIJDEN TE VERBINDEN?

Vervolgens zijn de Young010ers samen met de experts enorm veel ideeën gaan bedenken om deze vraag te beantwoorden. Deze hebben ze gesorteerd op leeftijd en haalbaarheid (van jong naar oud en van makkelijk naar moeilijk). De Jongeren hebben met stippen aangegeven welk idee ze het leukste vinden (Paars), welk idee ze het beste de vraag vinden beantwoorden (Blauw), en welk idee ze denken dat het makkelijkste uit te voeren is (groen). Met hun naamsticker hebben ze aangegeven welk idee ze zelf zouden willen organiseren, uitwerken of uitvoeren.

Dit doen ze door middel van een poster met daarop een naam van het idee, een slogan voor het idee, een collage of tekening van hoe het idee er uit komt te zien, kernkwaliteiten/ verkooppunten, quotes die jongeren zouden kunnen zeggen nadat ze op de plek zijn geweest en quotes van de gemeente of kranten over dit idee.

In Januari komen we nog een keer bij elkaar om verder te tekenen aan de jongeren plek om zo de ideeën die vandaag zijn bedacht bij elkaar te brengen en vorm te geven.

Vervolgopdracht:

1. Bedenk een goede naam voor je idee. Weet je niet meteen iets? Schrijf dan al je ideeën op postits en kies er later ééntje uit of combineer er een paar.
2. Bedenk een goede slogan. Hier vijf tips voor een goede slogan: <https://www.merkendiewerken.be/slogan-bedenken-tips/>
3. Maak een tekening, collage of foto van hoe jouw idee eruit komt te zien. Zelf tekenen helpt om je idee duidelijk te krijgen voor jezelf. Het hoeft niet mooi te zijn, als het maar helder is, misschien teken je wel een korte strip om je verhaal te vertellen. Je kunt je idee ook uitbeelden en daar een fotostrip van maken. Tip: Pak een dikke stift. Hier een klein filmpje hoe je simpel poppetjes tekent om jouw idee uit te beelden. <https://www.uxworks.nl/hoe-teken-ik-een-poppetje/>
4. Schrijf een aantal kernkwaliteiten en verkooppunten op. Kies duidelijke woorden. Om een tafel te verkopen zeg je bijvoorbeeld: Hij is stevig, stijlvol en makkelijk te monteren!
5. Bedenk een aantal quotes. Wat hoop jij dat jongeren zeggen als ze bij jullie plek zijn geweest? En wat moet de reactie van de gemeente zijn of van de krant?
6. Maak hier één poster van.

Bijlage 4

Workshop met jongeren van JOZ

Het doel van de workshop met jongeren uit Feijenoord is inzicht krijgen in de wensen van de jongeren. De vraag: Hoe kan Feijenoord leuker worden voor jongeren? staat centraal. De jongeren gaan tijdens de workshop brainstormen over ideeën die de wijk leuker kunnen maken.

Aanwezige: Maël (workshopleider), Vincent (assistent), Driss (Jongeren werker JOZ), Errol (assistent JOZ), Can (Actieve jongere van Feijenoord), Mohammed, Enes, Sefa en Aya

De eerste opdracht is om op te schrijven wat allemaal leuk is om te doen. Dit is de uitkomst daarvan:

De persoonsdam is uitgekozen als testlocatie om te kijken wat daar verbeterd kan worden.

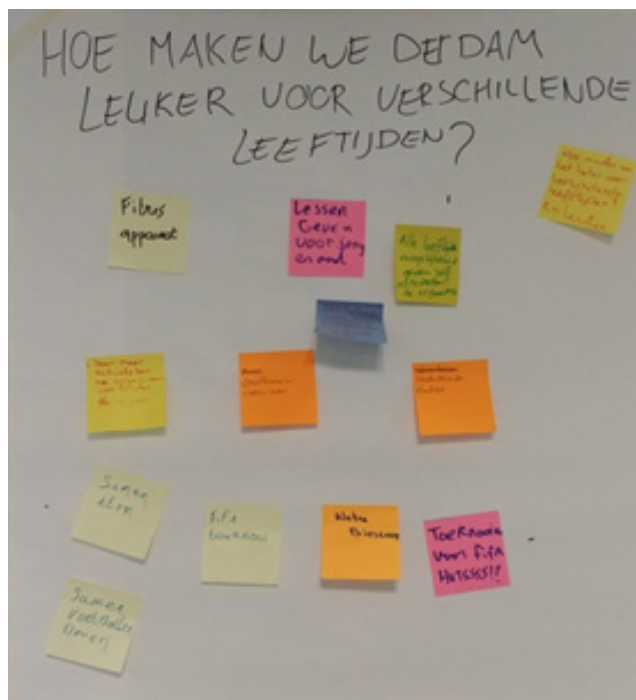
De jongeren benoemen eerst wat ze leuk vinden aan de dam en daarna wat ze stom/saai vinden aan de dam. Bij het benomen van de leuke dingen komen ook dingen naar voren als de speeltuin en het klimrek die later toch weer worden verschoven naar de saaie kant omdat ze wel leuk zijn voor kleine kinderen maar niet voor hen zelf.

Van de saaiere dingen op de dam worden vragen geformuleerd. Hoe kun je het klimrek bijvoorbeeld leuker maken voor jongeren?

Van deze vragen wordt de vraag: Hoe maken we de dam leuker voor verschillende leeftijden?

Voor deze vraag gaan de jongeren een oplossing proberen te bedenken. De eerste ideeën komen met postits onder de vraag te hangen.

In de pauze die daarop volgt komt eigenlijk naar voren dat het niet zo zeer gaat over dat de plek niet leuk is maar dat er niets leuks gebeurt. De jongeren missen activiteiten. Je kunt wel voetballen en tafeltennissen maar er zijn nooit bijzondere activiteiten te doen. Ze zouden willen dat er meer dingen worden georganiseerd. Zelf zouden ze zich daar ook

wel voor willen inzetten. Driss noemt dat als humanitas het overneemt van DOCK dat er dan nog meer geld vrij komt voor bewonersinitiatieven.

We besluiten gezamenlijk om niet verder te brainstormen over hoe de plek eruit moet komen te zien maar over een activiteit die plaats kan gaan vinden in Feijenoord. Vandaag gaan we daar ideeën voor bedenken en een andere keer kunnen we dit uitwerken zodat we een voorstel kunnen doen aan Humanitas.

Gestimuleerd door random woorden, random plaatjes en proberen in de toekomst te kijken bedenken de jongeren een hoop nieuwe ideeën.

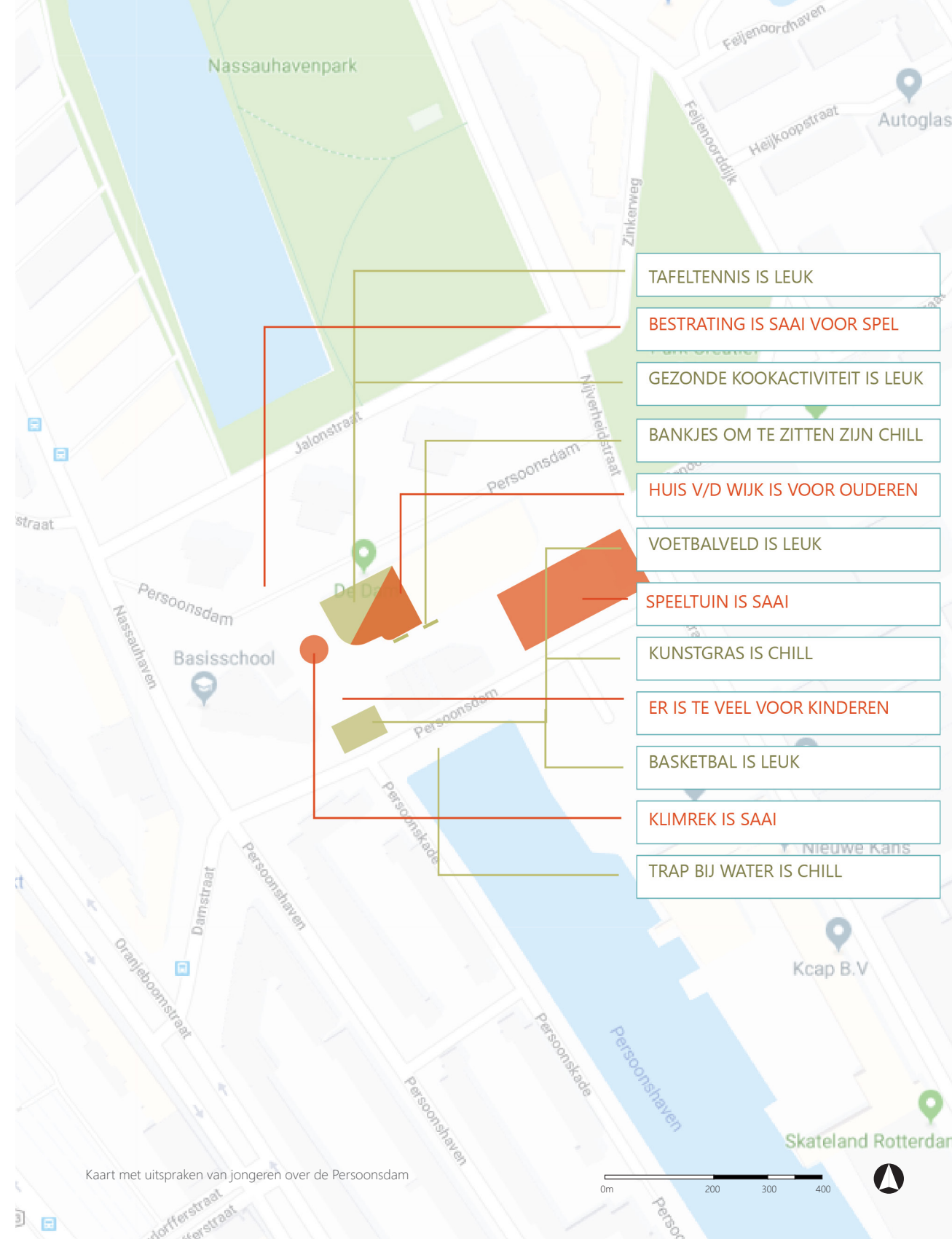
Al deze ideeën worden gesorteerd in verschillende categorieën: Chillen, TV, Ontwikkelen, Eten, Sport, gesprekken en activiteiten voor jong en oud. Verder vallen er nog een aantal ideeën buiten de genoemde categorieën.

Met stickers wordt aangegeven welke ideeën het leukste zijn, welke het makkelijkste uit te voeren, welke het beste aansluiten op de vraag en welke de jongeren zelf zouden willen organiseren.

In een korte vlog leggen de jongeren uit hoe gaaf de wijk Feijenoord zou worden als al deze ideeën uitgevoerd zouden worden. Zie bijlage/link.

We besluiten om in januari samen te komen om voor één van de ideeën een plannetje te maken om in te dienen bij Humanitas.

TAFELTENNIS IS LEUK

BESTRATING IS SAAI VOOR SPEL

GEZONDE KOOKACTIVITEIT IS LEUK

BANKJES OM TE ZITTEN ZIJN CHILL

HUIS V/D WIJK IS VOOR OUDEREN

VOETBALVELD IS LEUK

SPEELTUIJN IS SAAI

KUNSTGRAS IS CHILL

ER IS TE VEEL VOOR KINDEREN

BASKETBAL IS LEUK

KLIMREK IS SAAI

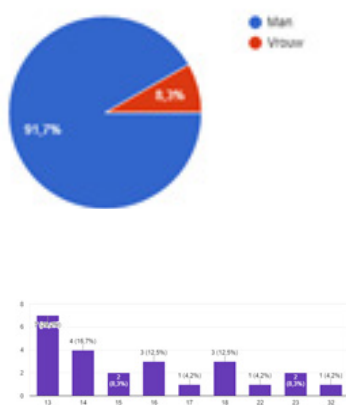
TRAP BIJ WATER IS CHILL

Bijlage 5

Enquête onder jongeren over vrijetijdsbesteding

De gehouden enquête over vrijetijdsbesteding is door 22 respondenten ingevuld waarvan 19 in Feijenoord wonen. In de enquête is gevraagd naar activiteiten die jongeren graag doen en plekken waar jongeren komen. De resultaten zijn dus gebaseerd op wat de jongeren zelf hebben ingevuld. Dit kan verschillen met de werkelijkheid. De respondenten zijn gevonden door jongeren in Feijenoord aan te spreken en de vragenlijst mondeling af te nemen. Dit is gedaan op een middag in het Huis van de Wijk en op een avond in de Persoonshal. Ook is de enquête online verspreid via jongerenwerkers van JOZ, een docent uit Rotterdam en Stichting Lokaal. Het is onbekend welke jongeren uiteindelijk de enquête hebben ingevuld.

92% van de respondenten is een jongen en 8% een meisje. De leeftijd van de respondenten loopt van 13 tot 32. De gemiddelde leeftijd is 16.5. De mediaan is ligt op 15

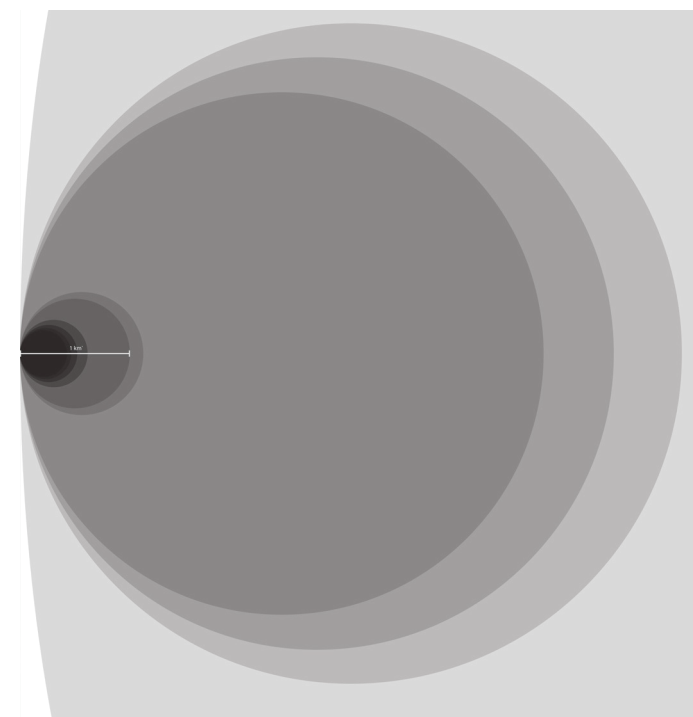
Uit de enquête blijkt dat meer dan de helft van de jongeren in hun vrije tijd zegt naar plekken te gaan binnen Feijenoord. 11 jongeren noemen alleen plekken binnen Feijenoord en 9 jongeren noemen zowel plekken in de wijk als buiten de wijk. Er worden vier keer plekken genoemd buiten Rotterdam Zuid zoals het centrum, Dijkzigt en Amsterdam. De helft van de jongeren zegt in hun vrije tijd niet verder dan 500 meter van de woning te gaan. Zie afbeelding

Populaire activiteiten die uit de enquête naar voren zijn gekomen zijn: (het getal is het aantal keer dat de activiteit genoemd is)

Actieradius respondenten en populaire plekken

Actieradius respondenten grafisch

- Voetballen (12)
- Mobiel, computer of tv (6)
- Overige sporten (4)
- Huis van de wijk De Dam (3)
- Chillen (3)
- Werken (2)
- Met vrienden zijn (2)

Populaire plekken die vaak genoemd werden zijn: (het getal is het aantal keer dat de activiteit genoemd is)

- De dam (7)
- Oranjeboomstraat (6)
- Helderheidplein (3)
- Centrum (2)
- Zuidplein (2)
- Pathé (2)
-

De redenen voor het bezoek aan deze plekken die werd genoemd zijn:

- Voor de activiteit (14)
- Op basis van de mensen (6)
- Op basis van de sfeer (5)
- Op basis van de locatie (3)

Verbeteringen voor de bezochte plekken werden door de respondenten als volgt beschreven:

- Binnenlocatie toevoegen (2)
- Grotere voetbalvelden of betere kwaliteit (2)
- Meer georganiseerde activiteiten (2)

- Faciliteiten dichterbij (2)
- Omgeving mooier maken/opknappen (2)
- Specifieker op jongeren gericht (2)

Plekken die ontbreken die genoemd werden:

- Buurthuis (2)
- Plek voor jongeren (2)
- Speeltuinen
- Toiletten
- Voetgangerszones
- Wifi

Uit de antwoorden op de vraag: 'Wil je nog iets anders zeggen over Rotterdam Zuid? Dat mag!' komt naar voren dat de respondenten trots zijn op de plek waar ze wonen, dat ze over het algemeen tevreden zijn over zuid en hoe alles geregeld is, dat ze hopen dat er iets wordt gedaan met de enquête, dat ze zouden willen dat Zuid en hangjongeren een minder beter imago hebben.

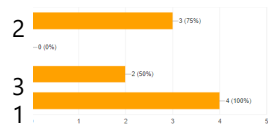
Bijlage 6

Enquete 2 : patronen

De enquête over de ontwerp patronen was opgezet om als input te gebruiken voor een reflectieworkshop met een aantal jongeren van Young010. De workshop is door omstandigheden niet door gegaan maar de enquête heeft alsnog nuttige informatie verstrekt over de patronen.

De vragen beslagen de patronen van het blauwe boekje én het patroon over crowding. Soms is de literatuur en achtergrondinformatie getest op de jongeren en soms de effectiviteit van de ontwerp principes.

De respondenten waren verdeeld over hoe jongeren meer in aanraking kunnen komen met faciliteiten. 2 respondenten kozen voor het patroon om de functies naar de wijk toe te halen. 2 respondenten kozen voor het patroon om de jongeren naar de functies toe te verleiden. Verder werd er nog geopperd dat faciliteiten goedkoper moesten zijn.

Om buurtinitiatieven te stimuleren onder jongeren hebben de respondenten de volgende stemmen uitgebracht:

1. Freezones: Plekken op een plein of park markeren waar ingen georganiseerd mogen worden (4)
2. Organisaties die jongeren kunnen helpen op de routes plaatsen waar veel jongeren komen (3)
3. de gebouwen van de opganisaties opvallend vormgeven (2)

'met tekstjes op straat jongeren prikkelen' werd niet op gestemd. Er werd nog aangevuld dat het vooral belangrijk is om jongeren te laten weten dat de mogelijkheid er is om zelf iets te organiseren en dat er een plek moet zijn waar ze (en de buurt) samen kunnen komen om ideeën uit te werken.

Om te testen of jongeren crowding ervaren is ze gevraagd

of ze vaker/ even vaak of minder vaak dan volwassenen behoefte hebben aan privacy. 50% van de respondenten heeft ingevuld dat jongeren dit evenveel ervaren als volwassenen en 50% heeft ingevuld dat jongeren dit meer ervaren als volwassenen.

De volgende maatregelen kunnen volgens de respondenten overlast door jongeren verminderen.

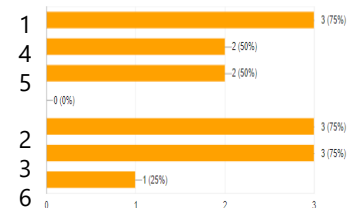
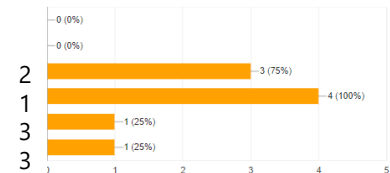
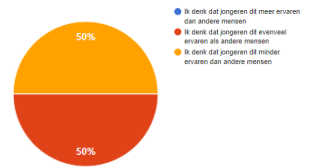
1. De stoep breder maken zodat mensen langs elkaar kunnen lopen (4)
2. Alternatieve routes aanbieden (3)
3. door meer plekken speciaal voor jongeren te maken (2)

Jongeren weg sturen en plekken afschermen was volgens de respondenten geen oplossing

De volgende maatregelen kunnen volgens de respondenten ervoor zorgen dat jongeren meer gaan sporten:

1. Meer parken maken en meer groen in de wijk toevoegen (3)
2. Sportgebouwen combineren met andere functies zoals school (3)
3. Meer fitnessapparaten op straat zetten (3)
4. Meer sportverenigingen maken (2)
5. Mooiere sportgebouwen maken (2)
6. Meer sportveldjes om vrij te sporten creëren. (1)

Op een aantal vragen is geen duidelijk antwoord kunnen krijgen. Hiervoor zou het goed zijn als nog in contact te komen met de jongeren om in een gesprek duidelijk te krijgen wat de achterliggende gedachten van de jongeren zijn.

Bijlage 7

Expertgesprek met de wijkagent

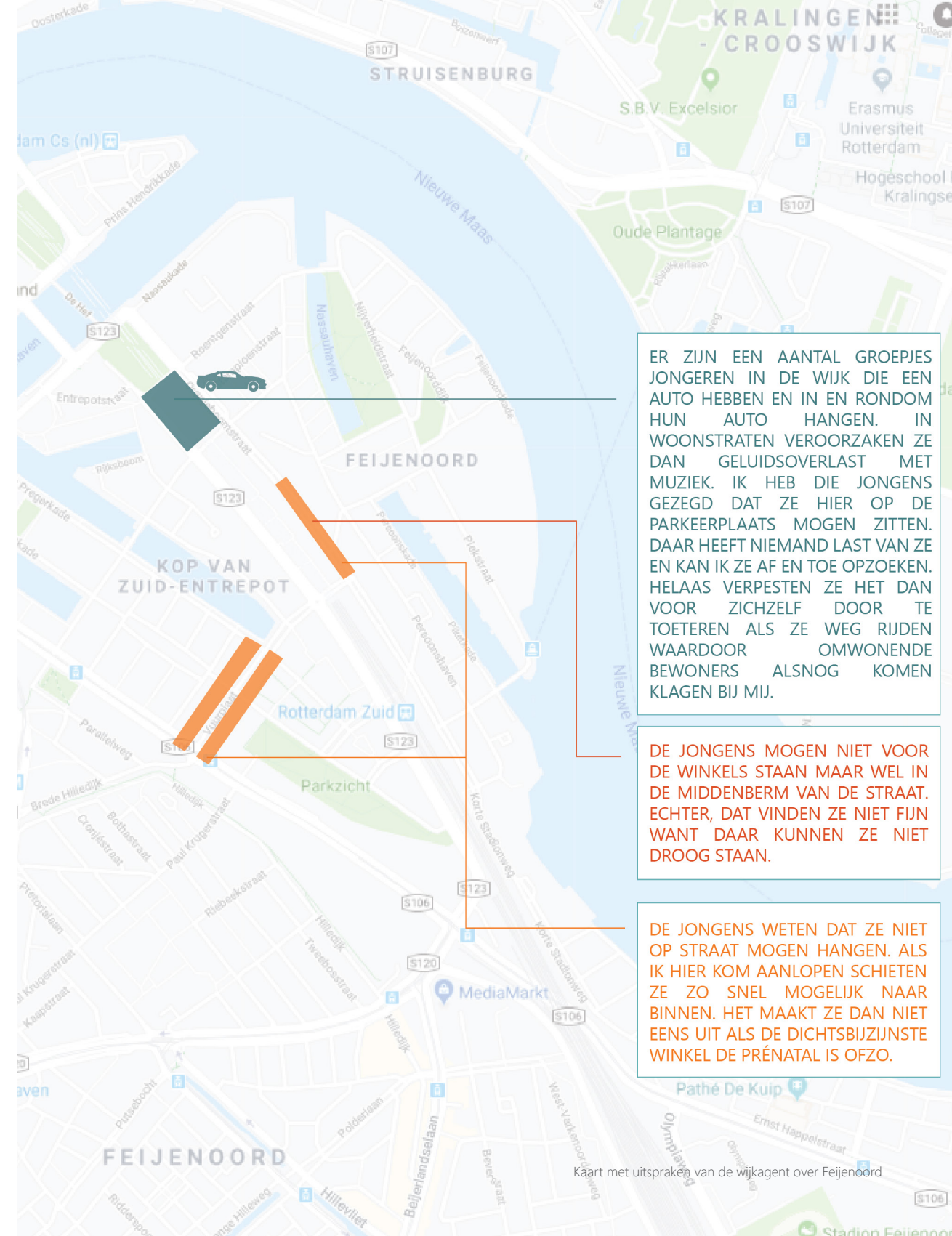
“De wijkagent is verantwoordelijk voor de totale politiezorg binnen zijn wijk. Hij of zij signaleert sociale problemen, kleine criminaliteit, milieu en verkeer en speelt hierin een adviserende rol.” (Politie, 2018)

De wijkagent beschrijft zijn taak zelf als buurtbemiddelaar tussen alle partijen uit de wijk. De hele wijk Feijenoord valt onder het werkgebied van deze wijkagent.

Volgens de wijkagent is de overlast door jongeren in de afgelopen jaren flink afgenomen. Hij en de jongerenwerkers hebben veel contact met de jongens op straat en kunnen ze op die manier makkelijk aanspreken. Ook is de criminaliteit in de wijk afgenomen. Wel komen er nog regelmatig autoinbraken voor.

Het valt de wijkagent op dat jongens uit Feijenoord snel klagen over dat er niets te doen is en dat ze zelf weinig initiatief nemen of actief op zoek gaan naar activiteiten om aan deel te nemen. De wijkagent spreekt uit dat jongeren snel zeggen dat er niets is en vaak niet waarderen wat ze wel hebben. Er zijn zoveel mogelijkheden in de wijk maar veel worden niet benut. Het is nodig om jongens actief te stimuleren initiatief te nemen.

Als bemiddelaar in de wijk lost de wijkagent problemen op. Het komt wel vaak voor dat de oplossing voor het ene probleem later weer een nieuw probleem vormt. Dit ziet de wijkagent als iets dat niet te voorkomen is en daarom is het belangrijk dat er constant contact is met alle partijen in de wijk om nieuwe problemen te signaleren.

ER ZIJN EEN AANTAL GROEPJES JONGEREN IN DE WIJK DIE EEN AUTO HEBBEN EN IN EN RONDOM HUN AUTO HANGEN. IN WOONSTRATEN VEROORZAKEN ZE DAN GELUIDSOVERLAST MET MUZIEK. IK HEB DIE JONGENS GEZEGD DAT ZE HIER OP DE PARKEERPLAATS MOGEN ZITTEN. DAAR HEEFT NIEMAND LAST VAN ZE EN KAN IK ZE AF EN TOE OPZOEKEN. HELAAS VERPESTEN ZE HET DAN VOOR ZICHZELF DOOR TE TOETEREN ALS ZE WEG RIJDEN WAARDOOR OMWONENDE BEWONERS ALSNOG KOMEN KLAGEN BIJ MIJ.

DE JONGENS MOGEN NIET VOOR DE WINKELS STAAN MAAR WEL IN DE MIDDENBERM VAN DE STRAAT. ECHTER, DAT VINDEN ZE NIET FIJN WANT DAAR KUNNEN ZE NIET DROOG STAAN.

DE JONGENS WETEN DAT ZE NIET OP STRAAT MOGEN HANGEN. ALS IK HIER KOM AANLOPEN SCHIETEN ZE ZO SNEL MOGELIJK NAAR BINNEN. HET MAAKT ZE DAN NIET EENS UIT ALS DE DICHTSBIJZIJNSTE WINKEL DE PRÉNATAL IS OFZO.

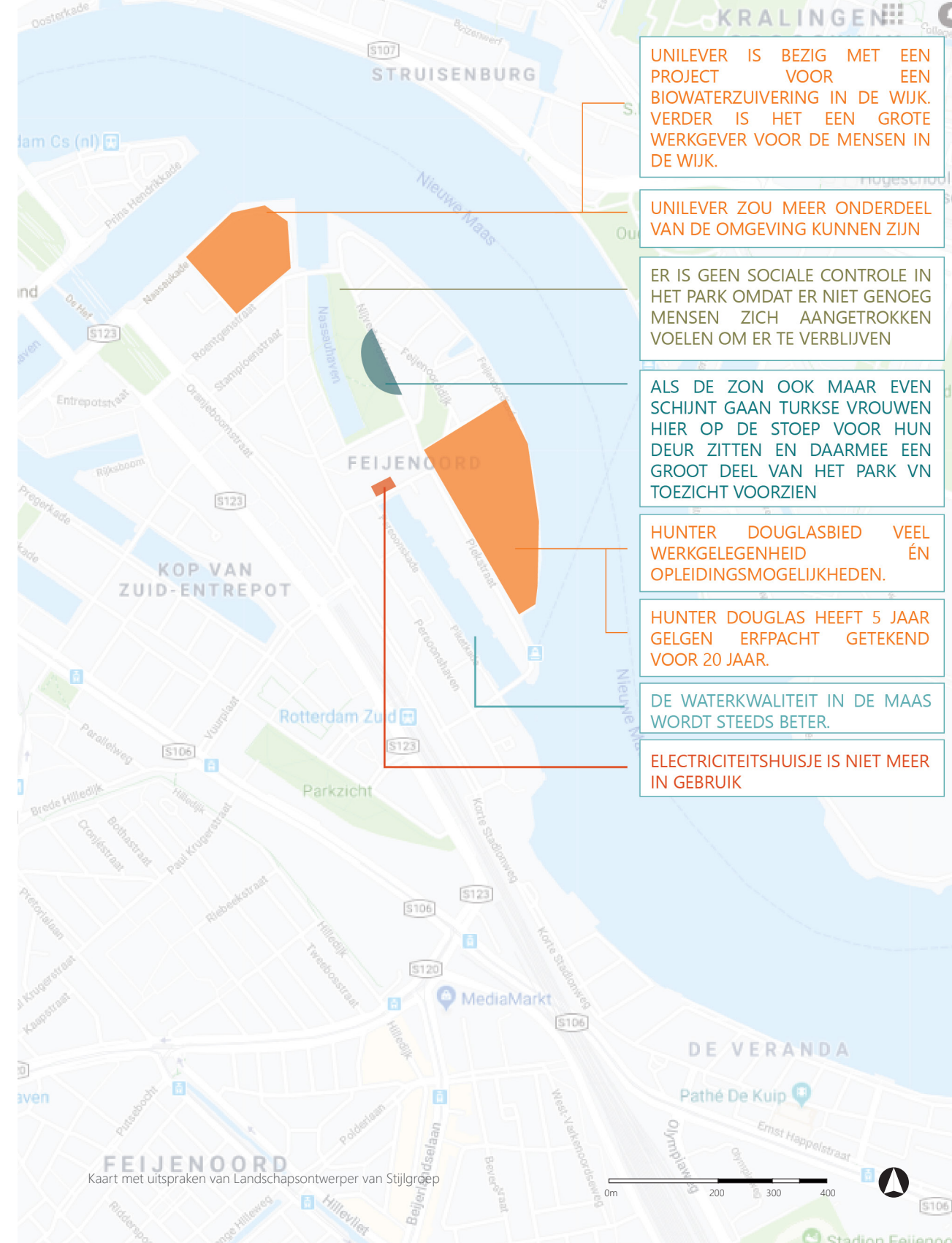
Bijlage 8

Expertgesprek met directeur en landschapontwerper van Stijlgroep

De directeur van Stijlgroep, landschapontwerper, is al meer dan 10 jaar betrokken bij de wijk Feijenoord. Hij heeft veel contact met bewoners en stichtingen in de wijk en heeft 8 jaar geleden samen met jongeren een ontwerp gemaakt voor het Helderheidplein. Het plein is nooit uitgevoerd volgens dit ontwerp maar op dit moment wordt het plein wel heringericht.

Doordat de directeur veel connecties heeft in de wijk kon hij vertellen dat de fabrieken van Unilever en Hunter Douglas van grote waarde zijn voor de wijk doordat ze veel werkgelegenheid bieden voor bewoners van Feijenoord.

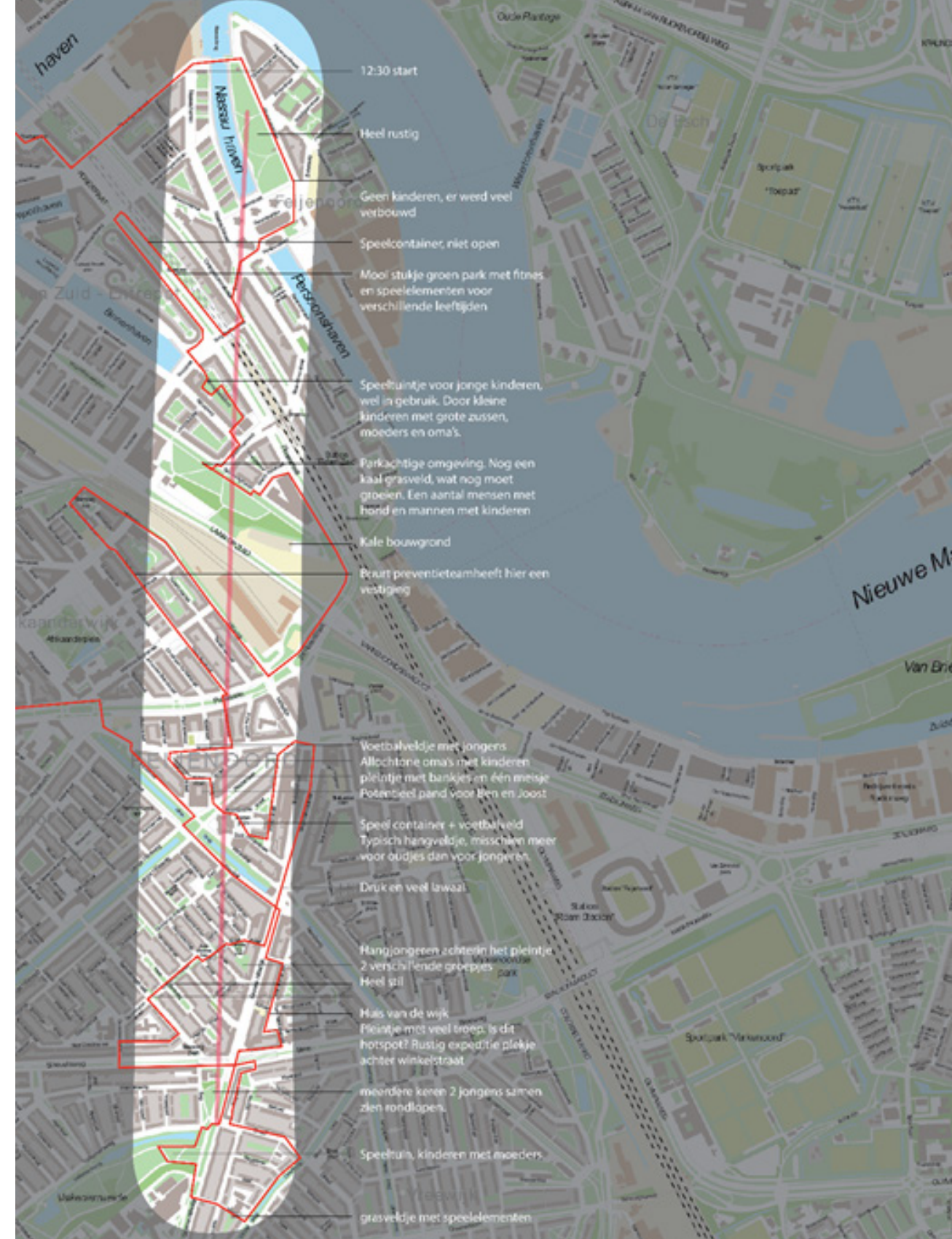
Ook werd duidelijk dat bewoners de buitenruimte van de wijk niet aantrekkelijk vinden en het oneerlijk vinden dat verderop in Kop van Zuid wel aantrekkelijke bloemenperken e.d. zijn aangelegd.

Bijlage 9

Locatiebezoek

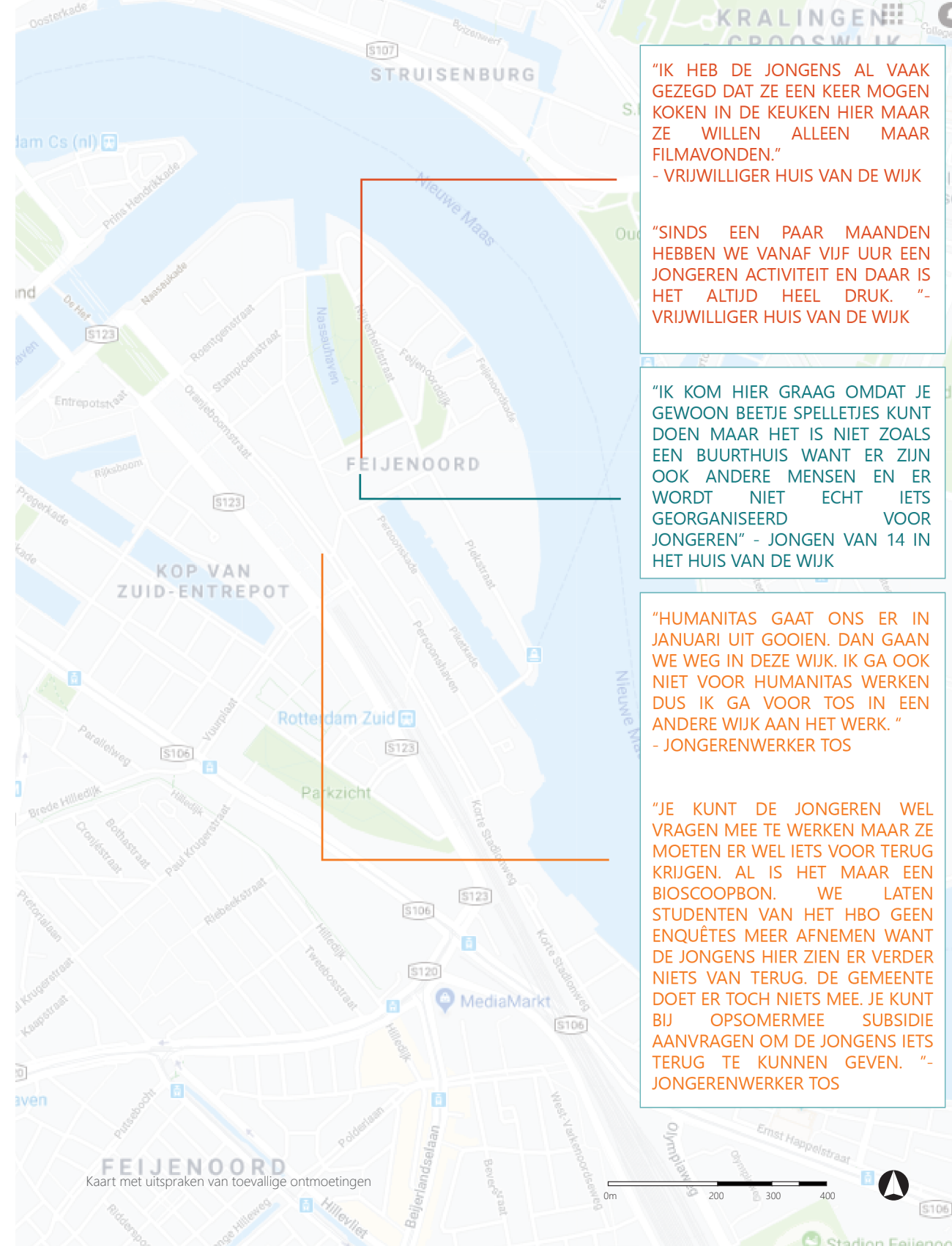
De locatie is meerdere keren bezocht om informatie te verzamelen. De eerste keer is de route vastgelegd in de kaart hiernaast. Dit geeft een goed beeld van de eerste indruk van Feijenoord en het gebied er omheen.

Bijlage 10

Toevallige ontmoetingen op straat

Tijdens het bezoeken van de locatie zijn vaak korte gesprekken gevoerd met mensen op straat en in het Huis van de Wijk. Een aantal relevante uitspraken zijn weergegeven op de kaart.

Adolescents and other residents in public space

A theory review on the behaviour of adolescents in public space and their interaction with other residents

Maël Vanhelsuwé

4210646

December, 2017

Abstract – Several studies have established a relation between public space and social interaction in the neighbourhood environment. Social interaction is commonly known as a factor that stimulates wellbeing, social health and safety. Urban designers often use design principles from research about social interaction in other context to solve social problems by the design of public space. For a graduation project on adolescents in the neighbourhood, it is interesting to use these design principles. However, the design principles are most often not specified to the behaviour of adolescents. Therefore, there is a need for an overview of theories about adolescents' behaviour in public space and their interaction with other people. This paper gives an overview of literature that is related to the question: "What influences the interaction between adolescents and other residents in public space?" The paper concludes with reasons why social interaction is counteracted. 1) Differences in needs and the lack of control on social interaction cause people to feel crowded by the presence of others. This feeling can cause withdrawal and aggressive behaviour. 2)

Adolescents do not understand the motivation of others, which causes a rebellious attitude towards their parents and other authorities. 3) Adolescents are more focussed on their own peer group instead of others, and think others are constantly aware of their actions.

Key words – Adolescents, social interaction, behaviour studies, public space, urban design

---

Introduction

Residents and urban designers often see adolescents as a nuisance in public space. As a result they are often banned from public places without giving them an alternative place. This seems to decrease the chance of interaction between adolescents and other residents. Paradoxically, researchers and designers state that social interaction stimulates wellbeing, social health and safety. Assuming this holds true for the interaction between adolescents and others this paper will study the following question: "What influences the interaction between adolescents and other residents in public space?"

The paper discusses several theories. We will start with the theory of Gibson about affordances. After that we will dive into how to stimulate interaction in general and privacy regulating. Then we will discuss preferable places of adolescents and their behaviour. The conclusion links all these theories and formulates three main elements from the theories that influence the interaction between adolescents and other residents. This paper will give suggestions for further research.

A General theories

1. Aspects of public space influence behaviour

Gibson (1979) describes the relation between environment and people and their behaviour as an affordance. He defines

affordances as follows: "The affordances of the environment are what it offers the animal, what it provides or furnishes, either for good or ill. The verb to afford is found in the dictionary, the noun affordance is not. I have made it up. I mean by it something that refers to both the environment and the animal in a way that no existing term does. It implies the complementarity of the animal and the environment." (1979, p. 127)

In other words, an affordance is a combination of the function of an environment and the person in this environment. Gibson states that an affordance can be physical when there is a direct relation between a person and a physical element. It can also exist by the presence of other people. Gibson states that the affordances with a social component are the richest and most intricate affordances.

Considering the perception of people on their environment is important when discussing Gibson's theory. It depends per person and per moment whether an observer perceives an affordance. Hence, the environment can support people's needs, but can also stay unnoticed (Gibson, 1979). If someone is walking and is tired, he will use a bench to rest when he encounters one. Another moment, when he is in a hurry, he will not notice the bench at all. The affordance of the bench to support sitting is available but simply does not fit his needs. The same bench might also provide the opportunity of laying, climbing, sheltering, skating, writing, being a drawing model and more. However, most people will not perceive these affordances because they have no need for them.

So, to understand which aspects of public space can influence social interaction between adolescents and others, we should understand that the environment can never control interaction. It can afford the interaction if people have a need for it. What affordances can be found in literature that could contribute to the interaction between adolescents and other residents?

2. Interaction in public space

Various literature states that several aspects of public space offer occasions to interact with other people. Pedestrian space with soft edges could for example contribute to more social interaction between people.
Pedestrianize

Jacobs (1961) stated that one of the functions of sidewalks is to promote contact among pedestrians. This implies that pedestrian space is an affordance for interaction. Gehl (2010) also advocates pedestrian space. This space should increase liveliness, which increases safety and social health. Gehl states that smooth transition zones, called soft edges, enlarge the amount of social interaction. This implies that pedestrian space and its form can contribute to social interaction between people.

Summarising, pedestrian space with soft edges creates the right atmosphere for social interaction. In the case of interaction between adolescents and adults, we know that most people do not desire any interaction with groups of adolescents occupying part of public space. This paper will not dive into territorial behaviour, but researches the need to control interaction with one another. An example of this is that people even create rules to reduce the presence of adolescents in public space. Where does this need to control this interaction come from?

3. Privacy regulation

Privacy

According to Altman (1975, p. 18), privacy is "...selective control of access to the self or to one's group...". He explains that the degree of the need for privacy and social interaction differs per person. In general, people experience the need to control this degree. Shortage of social interaction can lead to loneliness, and overflow of social interaction can lead to crowding. This might explain why people start regulating social interaction in their neighbourhood with a 'samenscholingsverbod' when the attendance of adolescents is penetrant.

Crowding

Altman defines crowding as "...when the privacy-regulation system does not work effectively, causing more social contact to occur than is desired." (Altman, 1975, p. 154). So, it is not about the amount of people, as this can be desired, but rather whether they are desired or not. He explains that different persons or groups use different mechanisms to produce the desired level of interaction between the self and the other. This desire depends on personal factors (personality, history, psychological states, etc.), interpersonal factors (the relation with another, group cohesion, friendship, etc.) and situational factors (physical environment). The feeling of crowding is based on the density of people and the timespan.

Basic reactions to crowding are found by Stiltz(1969) while observing people. He found that people spread evenly over a room when the density of people increases. People also speed up or slow down to prevent clashes in public space.

Altman (1975, pp. 178–184) made an overview of different studies which shows that children (up to 6 years old) and adults tend to withdraw physically and socially as density increases. In some cases children and adults showed aggressive and other negative behaviours. Experiencing too much crowding can lead to stress or other diseases.

Privacy zoning system

Van Dorst (2005) created a privacy zoning system that could facilitate everyone's need to control their privacy. Such a system can prevent aggressive withdrawal behaviour or stress. The privacy zoning system consists of a set of zones that all have a different significance for social interaction. It is clear to everybody which degree of privacy fits which zone. He states that this privacy zoning contributes to the control someone has about their own degree of social interaction. So, controlling privacy is important for one's well-being. People dislike the feeling of crowdedness. This explains the behaviour of other residents towards adolescents. But how does that relate to the adolescents' own perception? What kind of places do they look for?

B Adolescents' Behaviour

1. Favourite places

In 1977, Lynch was the first researcher that set up a research on which places adolescents use and which places they prefer. Lynch studied 13 and 14 year olds in four different countries. When he asked the children what their favourite places are, they named their own room, home and friends' places. If available in the surroundings, they named squares, local street corners, hills, parks and woods. At places where no informal places - like the street, nooks and sidewalks - could be found, children named playgrounds and schools. Unfavourable places included school, boring places, and places where they were under control or had no friends. Some named vacant lots filled with dirt, open areas with trash, busy and narrow streets. Lynch concluded that private places are more preferable to adolescents than public spaces(Lynch, 1977, pp. 48–49).

The research of Joan Abbott Chapman and Margaret Robertson (2009) found the same. They also show that adolescents prefer private places. Public spaces are more often used and associated with friends and social activities. They add to Lynch's research that girls choose private indoor space more often, whereas boys prefer public outdoor space.

Thus, adolescents prefer private places although their social interaction mostly takes place in public places. Because we are interested in the interaction of adolescents with other people, we will dive into their behaviour in public space, and the instances when public space gives occasion to interact with others.

2. Activities

Jacobs (1965) is one of the first to state that: "Both active and passive participation in the daily life of urban streets promotes a gentle transition into the adult world [...] teenagers have always been criticised for this type of loitering but they can hardly grow up without it" (in Lieberg 1995: 730).

The study of Lynch includes observations of adolescents in public space of the home environment. "There are similarities in the way these 13 and 14 year olds use the 'unprogrammed' space near their dwellings: the local streets, the Courtyard, the apartment staircases. They talk and meet and walk about together, they play informal pick up games, they "mess around" as Australians would say ... they are testing a society of their own, and the street is the place for it. Streets are immediately at hand, and it is legitimate to be in them. Interesting things happen in the streets, and yet street behavior is not rigidly prescribed." (Lynch, 1977, p. 13) Later, social scientists have shown that unstructured socialising with friends without parental supervision is part of the development towards adulthood. This behaviour contributes to the development of social skills and finding one's own identity. (Hoeben, 2016, p. 313)

Hoeben(2016) (2016) describes two types of loitering for adolescents. One way of loitering is to meet a group of friends in an open and anonymous place. These groups of adolescents are mostly focussed on their own group. Another way of loitering is to meet friends in more lively places, like shopping streets and busy squares. Here, they look for spontaneous contact with people they know in the street. Hoebens' study shows that loitering is linked to delinquent behaviour, especially in more anonymous places. These places are defined by openness, public facilities and a lack of other people, social control and houses. She explains the difference in delinquent behaviour by the amount of social control and social interaction. She assumes that, in lively places, people actively control the behaviour of adolescents by addressing them when they cause nuisance.

So, adolescents are mostly looking for interaction with their own friends but like to be part of adult life by observing or tentatively participating in street life. Quite often, the only interaction adolescents have with other people is experienced negatively by the other residents. How can we explain this negative interaction? It seems to be a mismatch between the needs of the adolescents and the needs of others, and

between their experience and way of communication. So, adolescents mostly hang out on the streets and do not do too much. At the same time, people get stressed when they do not have control over their social interaction. What is the exact goal behind loitering on the street? How can we explain adolescents' behaviour and thinking patterns?

C Development in adolescence

1. Cognitive development

The theory of Piaget about cognitive development offers insight in adolescence in general. According to this theory, adolescents can reach the highest stage of cognitive development starting at the age of eleven: this is the stage of formal operations. In this stage, adolescents reach cognitive maturity, which means that they develop the ability to think spatially and abstractly. They also learn to think logically, to draw conclusions and to use hypothetical reasoning. This means that, for the first time, adolescents can project themselves in a situation they have not experienced. They can imagine all kinds of solutions to world problems, and the real world can bother them. This explains some adolescents' unsympathetic attitude to the perceptions and behaviour of their parents and other daily routines (Rathus, 2011, p. 484).

Other scientist show that the stage of formal thinking is often reached much later than Piaget stated and the form of education and interest of an adolescent can influence in which discipline this state is reached. For example, some adults are more developed in math or science, whereas others care more for the study of literature (Rathus, 2011, pp. 484–487).

Because adolescents' brains are still developing, they have often difficulties distinguishing things that concern themselves and things that concern others. Adolescents continuously place themselves on stage and feel like they are always being watched. They imagine themselves to be more important to other people than they actually are. That explains why their performance is so important and why

they have an intense desire for privacy. (Rathus, 2011, pp. 478–488)

2. Identity development

Beside the ability to think abstractly, adolescents also develop their own identity during adolescence. Erikson's theory of personality contains nine stages which cover a person's whole life cycle. According to Erikson, adolescents find themselves in the fifth stage: 'identity versus role confusion'. The fifth stage of identity development mainly develops an ego identity: a sense of who they are and where they stand for. Moratorium, an aspect of ego identity, is a sort of time-out in which adolescents experiment with different roles, values, beliefs and relationships. In this stage, they undergo an identity crisis in which they examine their values. In this identity crisis, adolescents join up in groups and imitate each other. If they successfully find their ego identity, they have a strong sense of who they are. If they do not succeed, they will blindly follow convention (Erikson, 1968).

Summarising, adolescents are able to think abstractly and use hypothetical thinking to solve problems. They are not able to distinguish things that concern themselves from things that concern others, and often undergo an identity crisis. This causes an unsympathetic attitude towards their parents, explains their desire for privacy, their focus on performance and the focus on their peer group.

Conclusions

The initial question was: What influences the interaction between adolescents and other residents in public space? So far the paper explained a set of theories. This conclusion will summarise the links between all the theories and answer the main questions as far as possible. The paper finishes with some suggestions for further research.

Summarizing the theories, adolescents are different from adults because they have not yet reached full maturity. Their identity crisis, their perceived focus on themselves and the ability to think hypothetically without restrictions explains

the need for privacy, the importance of their peer group and their unsympathetic attitude towards their parents.

The different needs of adolescents and adults also clash in public space. They are forced to use the same space but show different behaviour. Adolescent behaviour, often called rude, can be summarised as loitering. Besides the fact that loitering is part of the development of adolescents, it also has a correlation with delinquent behaviour. This sets a reputation for adolescents, which in turn makes adults more uncomfortable when surrounded by them.

Paradoxically, adolescents name their own room, or a friend's place, as their favourite place, rather than public space. However, as they don't like to be surrounded by their parents anymore, they escape from the home to the streets.

Lastly, from the theory put forward by Gibson, we can conclude that both physical elements and the needs of people influence affordances.

To discover what influences the interaction between adolescents and other residents, we will link the discussed theories about public space with the theories about the development in adolescence. From this, we can abstract different aspects that counteract interaction between adolescents and others in public space. 1) Differences in needs and the lack of control of social interaction make people feel crowded by the presence of others. This feeling can cause withdrawal and aggressive behaviour. 2) Adolescents do not understand the motivations of others, which causes a rebellious attitude towards their parents and other authorities. 3) Adolescents are more focussed on their own peer group instead of others, while they think others are aware of their actions all the time.

The aspects named above are mostly related to the needs of people. Adolescents have a need for privacy, for socializing with their peer group and for creating their own identity. They seem to lack the need for interaction with others, but in fact do interact with others on the streets while socialising

with their friends, show territorial behaviour or observe others. The reason for this interaction is not found yet, so further studies can elaborate on that.

Further research can elaborate on the role of interaction between adolescents and others. Do adolescents need the confrontation with others in public space to develop them or do they need to observe others as role models? And what degree of privacy do people prefer towards adolescents and what degree of privacy do adolescents prefer towards others? Does this differ from the named privacy zoning system? How does territoriality play a role in the interaction between adolescents and others in public space? And lastly, what effect does the reputation of adolescents have on the desired degree of interaction of others?

References

- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2009). Adolescents' Favourite Places: Redefining the Boundaries between Private and Public Space. *Space and Culture*, 12(4), 419–434. <https://doi.org/10.1177/1206331209348091>
- Altman, I. (1975). *The Environment and Social Behavior*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.
- Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt (HMH).
- Hoeben, E. M. (2016). *Hanging Out, Messing Around, and Geeking Out*.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Lynch, K. (1977). *Growing Up in Cities*. Paris: The MIT Press.
- Moris, M. (2015). Jongeren in De Publieke Ruimte, 1–78.
- Rathus, A. (2011). Adolescence. In *Childhood and Adolescence; Voyages in Development* (4th ed., pp. 445–543). Belmont: Wadsworth.

Stilitz, I. B. (1969). The Role of Static Pedestrian Groups in Crowded Spaces. *Ergonomics*, 12, 821–839.

Veldacademie. (2014). *Lessen uit het charloise jongerenbeleid*. Retrieved from <http://www.veldacademie.nl/projecten/lessen-uit-het-charloise-jongerenbeleid>

Bijlage 12

Reflectie

Dit onderzoek en ontwerpproject gaan over het effect van het ontwerp van het publieke domein op de kansen en het gedrag van jongeren. Deze reflectie geeft de context waarbinnen dit onderzoek gedaan is, reflecteert op de kwaliteit en afbakening van het onderzoek en de rol van mij als stedenbouwkundige in het afstudeerproject.

Context van het onderzoek

Het project is het afstudeerwerk waarmee de mastertrack 'Urbanism' wordt afgerond binnen de faculteit bouwkunde. Het project is uitgevoerd onder begeleiding de onderzoeksgroep 'Urban Fabrics' en de Veldacademie. Er zal worden uitgelegd wat de relatie is met deze twee vakgebieden.

Relatie met de onderzoeksgroep urban fabric

Zowel in de methodologie als in de onderwerpkeuze is dit onderzoek en ontwerpproject te plaatsen binnen de onderzoeksgroep van 'Design of the Urban Fabric'. In de hoofdvragen van de onderzoeksgroep komt voornamelijk naar voren dat er onderzoek gedaan om bij te dragen aan een duurzame leefbare woonomgeving voor huidige en toekomstige generaties. Hierbij is de onderzoeksgroep geïnteresseerd in de relatie tussen de fysieke en sociale omgeving, de dynamiek van het stedelijk weefsel, het gebruik van ontwerppatronen of scenario's en het ontwikkelen van ontwerptools.

Het onderzoek binnen dit project draagt bij aan de doelstelling van de onderzoeksgroep door kennis te verzamelen over het

ontwerpen voor een duurzame, veerkrachtige en leefbare woonomgeving voor jongeren. Hierbij is in het project voornamelijk gefocust op de huidige gebruikersgroep. Dit zou in vervolgonderzoek kunnen worden uitgebreid naar de toekomstige gebruikersgroep om beter aan te sluiten op de onderzoeksgroep.

Ontwerppatronen, zoals gebruikt in dit project, maken expliciet hoe de ontwerpdoelen door middel van fysieke ingrepen in het stedelijk weefsel op een generieke manier kunnen worden bereikt. Ook vormen ze een ontwerptool voor het ontwerpen in multidisciplinaire vraagstukken.

Relatie met Veldacademie

De aanpak van het onderzoek en project past binnen de werkmethodes van de veldacademie. Er is veel gebruik maakt van kennis die is verkregen doormiddel van veldwerk zoals observaties, interviews, enquêtes en participatief onderzoek. Hierin is ook een overlap te herkennen met een antropologische benaderingswijze. Door gebruik te maken van deze kennis wordt het onderzoek extra specifiek en relevant voor de gekozen locatie en doelgroep. De maatschappelijke relevantie is in dit project de grootste aanleiding geweest tot het doen van onderzoek.

Relatie onderzoek en ontwerp

Het ontwerp is in dit project onderdeel geweest van het onderzoek door met ontwerpprincipes en ontwerppatronen bij te dragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag. Daarnaast is het ontwerp een tool voor onderhandeling. In deze rol is het ontwerp gebaseerd op het onderzoek en geeft een voorbeeld van hoe de onderzoeksresultaten geïnterpreteerd worden en vertaald worden in een fysiek ontwerp. Zo kan met de belanghebbende partijen in gesprek gegaan worden over onderwerpen die voor jongeren van belang zijn om scherper te krijgen wat realistische en haalbare oplossingen zijn.

Reflectie op kwaliteit en afbakening van het onderzoek.

Relevantie van het onderwerp

Maatschappelijke relevantie

Jongeren in Rotterdam Zuid hebben minder sociale ontwikkelingsmogelijkheden dan jongeren in die opgroeien in andere gebieden. Ze zijn voor een groot deel aangewezen op de publieke ruimte welke in Feijenoord een lage kwaliteit heeft. Sociale programma's in Rotterdam benadrukken de gezondheid en carrière mogelijkheden voor jongeren wat laat zien dat er behoefte is aan verbetering op die thema's.

Wetenschappelijke relevantie

De meeste studies over leefbaarheid en de kwaliteit van de publieke ruimte richten zich niet op een specifieke doelgroep. De studies die dit wel doen gaan vaak over kinderen, ouderen of mindervalide groepen. Een enkele studie behandelt jongeren als een specifieke doelgroep terwijl jongeren, vooral in sociaal zwakke milieus, juist afhankelijk zijn van de publieke ruimte (Moris, 2015). Psychologen, antropologen en sociologen doen studies naar de relatie tussen de fysieke aspecten van de woonomgeving en de het gedrag van mensen, gezondheid en welzijn. Ook hier zijn geen studies gevonden over jongeren in het bijzonder en daarom is onderzoek hiernaar relevant. Door te focussen op de specifieke doelgroep jongeren in relatie tot de publieke ruimte vult dit onderzoek gedeeltelijk een gat in het wetenschappelijk werkveld.

Scope

De driehoek van sustainabilty laat zien dat voor een duurzaam ontwerp een balans tussen drie factoren van belang is.

Het onderzoek en het ontwerp kunnen zijn in de driehoek

te plaatsen zoals op de afbeelding te zien is. (50% social, 30% economisch, 20% milieu). Dit laat zien dat de balans niet geheel in evenwicht is. Dit komt voornamelijk door de afbakening van het project dat zich richt op het vergroten van kansen voor jongeren op sociaal en economisch vlak en het verlagen van de overlast van jongeren (wat tot sociaal behoort). In het ontwerp zijn de economische haalbaarheid en milieu factoren wel meegenomen bij het maken van beslissingen maar niet leidend geweest. Zoals aangegeven in de rol van het ontwerp is het dus belangrijk voor een reële opgave om het gesprek aan te gaan met alle belanghebbende om zo een de balans te verschuiven naar het midden van de driehoek.

Bijdrage aan generiek kennisveld

Is je onderzoek toe te passen op een breder kennisveld? Is het onderzoek te generaliseren?

De afbakening van het onderzoek heeft het onderzoek haalbaar gemaakt binnen een bestek van een jaar. Echter, het heeft er ook voor gezorgd dat de onderzoeksresultaten specifiek zijn voor één wijk en één doelgroep. Zoals beschreven in de uitleg over de patronentaal is dit deel van het onderzoek het best te vertalen naar andere projecten en draagt dus bij aan een breder kennisveld. Voor het trekken van generiekere conclusies is het nodig verder onderzoek te doen zoals beschreven in de voorstellen voor vervolgonderzoek.

Waarde van de methode

Hoe goed werkte de methode van je onderzoek?

Aan de hand van een SWOT-analyse is de aanpak van dit onderzoek en ontwerpproject getoetst. Doordat het onderzoek heel specifiek is voor jongeren en Feijenoord is het ook heel relevant voor deze casus. De maatschappelijke relevantie voor deze casus is dus hoog. Aan de andere kant

zijn er weinig algemene conclusies te trekken wat zorgt voor een lagere wetenschappelijke relevantie.

Strengths

- Het onderzoek bevat veel details uit de praktijk door het aangaan van gesprekken met relevante partijen
- Onderzoek en ontwerp hebben parallel plaats gevonden waardoor het ontwerp onderdeel is van het onderzoek.

Weaknesses

- Het onderzoek is zo opgezet dat vooral specifieke informatie over de doelgroep en locatie zijn verzameld. Er zijn weinig algemene conclusies getrokken.
- Door het stellen van open vragen en daardoor een laag aantal interviews en enquêtes afnemen zijn geen significante conclusies te trekken.

Opportunities

- Het onderzoek is actueel en specifiek en dus goed te gebruiken voor het oplossen van de huidige problematiek
- De patronen maken de relatie tussen onderzoek en ontwerp expliciet. Hieruit zouden generieke oplossingen gedestilleerd kunnen worden.

Threats

- Maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op de relevantie van de uitkomsten van het onderzoek
- Niet alle relevante partijen is mee gesproken waardoor de uitkomst van het onderzoek in strijd kan zijn met belangen die niet in kaart zijn gebracht

Wijzigingen in de onderzoeksaanpak

Tijdens het verzamelen van data bleek het lastig te zijn de jongeren te bereiken. Hierdoor is niet getoetst hoe het

ontwerp kan dienen als gesprekstoel en onderhandelingstoel in de geplande reflectieworkshop.

Aanbevolen vervolgonderzoek

Het onderzoek heeft minder relevante kennis toegevoegd aan het kennisveld dan van te voren voor ogen was. Het onderzoek en ontwerpproject hebben veel antwoorden kunnen geven op de vooraf gestelde vragen. Nog meer, zijn er vragen bij gekomen. Het is desondanks zeker van wetenschappelijke waarde geweest om dit onderzoek te doen omdat nu duidelijk is geworden welke kennis er nog ontbreekt.

Aan de hand van het onderzoek wordt als vervolgonderzoek gesuggereerd om:

- praktisch onderzoek te doen naar de invloed van het ontwerp op het gedrag en de perceptie van jongeren,
- de opgestelde theorie over kamers en zones te testen
- een deel van het ontwerp daadwerkelijk uit te voeren en de resultaten te monitoren
- te onderzoeken of de ontwikkelde patronentaal bruikbaar is voor andere ontwerpers.

Ethische dilemma's

Twee ethische kwesties die zich voor doen in het project worden hier besproken.

Extern: Allereerst moet worden gewaakt dat de focus op één specifieke doelgroep de behoeften en wensen van andere groepen mensen niet uitsluit. In een groter project of een project in de praktijk zou ik aanraden om gelijktijdig met het onderzoek naar jongeren andere onderzoeken te doen naar andere groepen bewoners van een wijk. Voor dit project ben ik mij bewust van de afbakening van mijn project en heb ik in het ontwerp ook rekening gehouden met andere doelgroepen om deze ethische kwestie te dekken.

Intern: De tweede ethische kwestie gaat over het betrekken

van jongeren in mijn onderzoek. In mijn onderzoek wordt jongeren gevraagd naar hun mening en advies. Dit leidt er soms toe dat jongeren gaan hopen dat hun mening ook waarheid wordt doordat ze deze met mij hebben gedeeld. Ik maak jongeren die participeren in het onderzoek daarom zo goed mogelijk duidelijk dat ik een studieproject doe en niet kan beloven dat de gemeente zal kijken naar mijn onderzoeksresultaten. Wel heb ik contact met de gemeente en is het mijn missie om mijn project aan hen te presenteren. Als dit lukt zou ik daadwerkelijk iets kunnen betekenen voor de jongeren uit de wijk en valt deze ethische kwestie weg. Dit is echter nog onzeker.

Rol als stedenbouwkundige

Als stedenbouwkundige heb ik in dit project meerdere rollen vervuld:

- Missie- starter
- Onderzoeker
- Adviseur
- Planoloog
- Ontwerper

In dit project heb ik al deze rollen een beetje op me genomen om een zo breed mogelijk product op te leveren en voor mezelf uit te vinden welke rol me het beste ligt. Dit heeft ertoe geleid dat niet elke rol even gedetailleerd is uitgewerkt.

